

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

746465

İBN TAGRİ BİRDÎ'NİN "en-NUCÛM ez-ZÂHİRE" ADLI
ESERİNDE GEÇEN DULKADİROĞULLARI BEYLİĞİ İLE
İLGİLİ KAYITLAR

Hazırlayan
Kürşat SOLAK

Danışman
Doç. Dr. Cüneyt KANAT

146465

İZMİR-2004

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum

İbn Taymiyye'nin "İnşâ-i İslâm" adlı eserinde geçen
Doktrinlerin Rejîm ile İhtisâs
lisans/doktora tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını,
tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla
doğrularım.

İsim/Soyadı
İmza

KURŞAT SOLMAK

TUTANAK

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 14.10.5.../2004 tarih ve 27.66 sayılı kararı ile oluşturulan jüri Tarihi (Olası Tarihi).... anabilim dalı yüksek lisans öğrencisi ...Kürşat Sokak.....'nın Uba. Tarihi: 01.10.2004. Yer: Nispetiye - Bahire Adli Binde 65... ile ilgili tezini incelemiş ve aday 09.../06.../2004 günü saat 10... 'da 90... dakika süren tez savunmasına almıştır.

Snav sonunda adayın tez savunmasını ve jüri üyeleri tarafından tezi ile ilgili kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevapları değerlendirerek tezin başarılı/~~başarısız~~ olduğuna oybirliğiyle /oyçokluğuyla karar vermiştir.

BAŞKAN

Doç. Dr. Cüneyt KANAT

Başarılı

Başarısız

ÜYE

Samira KORTAN TAMER

Başarılı

Başarısız

ÜYE

Doç. Dr. Tuman GÖKÇE

Başarılı

Başarısız

Not: Yüksek Lisans Tezi Savunma Süresi asgari 45 dakika - azami 90 dakikadır.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
KISALTMALAR.....	III
ÖNSÖZ.....	IV
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

EBU'L MEHÂSİN CEMÂLEDDİN YÛSUF BİN TAGRÎ BİRDÎ'NİN HAYATI ve ESERLERİ	5
--	---

A- Adı, Lakabı, Künyesi, Milliyeti ve Doğumu.....	5
B- Ailesi.....	8
C- Gençliği ve Tahsili.....	9
D- Resmî ve Husûsî Hizmetleri.....	11
E- Ölümü.....	13
F- Eserleri	14
1-En-NUCÛM ez-ZÂHİRE FÎ MULÛK MİSR ve'l-KÂHİRE	14
2-HAVÂDİS ed-DUHÛR FÎ MADA'L-EYYAM ve's-ŞUHÛR	18
3-EI-MENHEL es-SÂFÎ ve'l-MÛSTEVFÎ BADE'L-VÂFÎ.....	19
4-Ed-DELÎL eş-ŞÂFÎ ALE'L-MENHEL es-SÂFÎ.....	22
5-MEVRÎD el-LETÂFE FÎ MEN VELİYE es-SALTANA.....	22
6-EI-ENVÂR ez-ZÂHİRE ve'l-KAVÂKİB el-BAHÎRA MİN en- NUCÛM ez-ZÂHİRE.....	23
7-EI-BEŞÂRE FÎ TEKMÎL'L-İŞÂRE.....	23
8-HİLYET es-SİFÂT FÎ İHTİLÂFÎ'L-ESMÂ ve's-SINA°AT	23
9-Es-SUKKER el-KÂDİH ve'l-İTR el-FÂİH.....	23
10-EI-BAHR ez-ZÂHİR FÎ İLM el-EVÂİL ve'l-EVÂHİR.....	24
11-MENŞE' el-LETÂFE FÎ MEN VELİYE el-HİLÂFE.....	24
12-NÛZHET er-RE'Y FÎ'T-TÂRİH	24

G- Şahsiyeti	25
1-Ahlâkî Yönü	25
2-Fikir ve İnanç Yönü.....	25
3-İlmî Yönü.....	26
4-Tarihçiliği	27
5-Siyasetle İlgisi	32
6-Edebî Yönü.....	32

II. BÖLÜM

DULKADİROĞULLARI BEYLİĞİ İLE İLGİLİ KAYITLAR.....35

SONUÇ.....	76
KAYNAKÇA.....	79

ÖZGEÇMİŞ.....	83
ÖZET	84
ABSTRACT.....	85

EKLER

DULKADİROĞULLARI İLE İLGİLİ KAYITLARIN ARAPÇA

METİNLERİ	87
------------------------	-----------

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

KISALTMALAR

En-Nucûm	En-Nucûm ez-Zâhire fî Mulûk Mısr ve'l-Kâhire,
El-Menhel	El-Menhel es-Sâfi ve'l-Müstevfi Bade'l-Vâfi
Medhal	Osmanlı Devlet Teşkilatı'na Medhal
İ.A.	İslam Ansiklopedisi
TDVİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DGBİT	Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
mad.	Maddesi
çev.	Çeviren
öl.	Ölümü
bkz.	Bakınız
neşr.	Neşreden
s.	Sayfa
S.	Sayı
yy.	Yüzyıl
c.	Cilt
h.	Hicrî

ÖNSÖZ

Beylikler dönemi ile ilgili Türkçe olarak yazılmış yerli kaynakların dışında yabancı dilde yazılmış bir çok değerli ve önemli kaynak mevcuttur. Yabancı dilde yazılmış bu kaynakların arasında Arapça olanlar da büyük önem taşımaktadır. Ancak özellikle Anadolu'daki Türk tarihi ile ilgili kayıtların bulunduğu bu kaynakların büyük bir bölümü Türkçe'ye çevrilmemiş ve araştırmacıların hizmetine sunulmamıştır.

Bu çalışmanın amacı, XV. yüzyılın Türk asıllı tarihçisi olan, gerek eserleri gerek şahsiyetiyle çeşitli sahalarda temâyüz ederek haklı bir şöhret kazanan ve şöhretini bugüne kadar devam ettiren Ebu'l-Mehâsin Cemâleddin Yusuf b. Tagri Birdî'nin önemli eserlerinden biri olan ve Arapça olarak yazdığı en-Nucûm ez-Zâhire fi Mulûk Mısır ve'l-Kâhire adlı tarih kitabında geçen "Dulkadiroğulları Beyliği" ile ilgili kayıtları Türkçe'ye çevirip tarihî bir kaynak olarak ilgili kişilerin hizmetine sunmaktır.

Bu sebeple biz, Memlûk tarihçisi İbn Tagri Birdî'nin önemli eserlerinden birisi olan en-Nucûm ez-Zâhire üzerinde Yüksek Lisans tez çalışması yapmayı uygun gördük. Arapça yazılmış bu eserde İbn Tagri Birdî öncelikle Mısır tarihini yazmayı hedeflemiştir. Müellif, Mısır tarihini yazarken tabî ki bu devletin komşularıyla olan ilişkilerine ve bu komşu devletleri ilgilendiren bir çok meseleye de önemli ölçüde yer vermiştir. İşte bu kayıtlardan Dulkadiroğulları ile ilgili olanlar tez çalışmamızın kapsamı içerisine girmektedir. Yaptığımız bu çalışma sonucunda söz konusu kayıtların tamamı bir araya getirilerek Türkçe'ye kazandırılmıştır.

Arap tarihçiliğinin önemli müelliflerinden birisi olan edip ve âlim İbn Tagri Birdî'nin Türk oluşu, hayatı ve eserleri üzerinde fazla araştırma yapılmamış olması da konunun seçilişinin sebeplerindedir.

Tezimizi esas olarak iki bölüme ayırdık: Birinci bölüm İbn Tagri Birdî'nin hayatı, eserleri ve tarihçiliği hakkındadır. Bu bölüm, ilgili dipnotlar ve kaynakça

kısımında da görülebileceği gibi, müellif hakkında hal tercümeleri veren tarihî eserlerden ve müellifin kendi eserlerinden faydalanmakla beraber onun hakkında bilgi veren çalışma ve tezlerin bir sentezi durumundadır. Başta müellifin talebelerinden ve el-Menhel es-Sâfi'nin ilk müstensihisi olan Ahmed b. Hüseyin et-Türkmânî'nin, zikredilen eserin son kısmında hocası hakkında aydınlatıcı bilgiler ihtiva eden biyografisinden ve yine dipnotlar ve Kaynakça'da görülebilecek olan tarihî ve edebî çalışmalardan yararlanılmıştır.

Müellifin muhtelif kaynaklarda tespit edebildiğimize göre toplam 12 eseri bulunmaktadır. Bunların ikisi William Popper tarafından hazırlanarak California Üniversitesince bastırılan "Havâdis ed-Duhûr" ve "en-Nucûm ez-Zâhire"¹dir. Ayrıca üzerinde çalışma yaptığımız en-Nucûm ez-Zâhire, Mısır Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanmıştır. Biz tezimiz üzerinde çalışırken bu baskıyı esas almış bulunmaktayız.²

Çalışmanın ikinci bölümünü Dulkadiroğulları beyliği ile ilgili kayıtların Türkçe'ye çevirisi oluşturmaktadır.

Tezimizin ekler kısmında ise müellifin en-Nucûm ez-Zâhire adlı eserinde geçen ilgili kayıtların Arap dilindeki asıl metinleri vardır. Gerektiğinde kıyaslanabilmesi ve orijinal olarak kullanılabilmesi için verilen bu kısım aynı zamanda bu nevi çalışmaların karakteristik içeriklerindedir.

Tezimizdeki metinlerin Türkçe'ye tercümesi esnasında bazen güçlüklerle karşılaştık. Bunun en önemli sebeplerinden birisi, eserin bundan beş yüz yıl önceki Arapça ile yazılmış olmasıydı. Bu sebep dolayısıyla çevrilen cümleler içerisinde ortaya çıkan kopuklukları [ ] kare parantez içerisinde yaptığımız ilâvelerle

¹ Bkz. Mustafa Çuhadar, *Abu'l-Mahâsin Cemal al-Dîn Yûsuf bin Tagribirdî, Hayatı, Eserleri, Şahsiyeti ve Eserlerinin İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Yazmalarının Tavsifi*, Basılmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1991, s. VI.

² Bkz. İbn Tagri Birdî, *en-Nucûm ez-Zâhire fî Mulûk Mısır ve'l-Kahire*, Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, XII cilt, Kahire 1929-1956; XIII. cilt neşr.: Fehîm Muhammed Şaltûd, Kahire, 1970; XIV. cilt, neşr.: Cemâl Muharrız-Fehîm Muhammed Şaltûd, Kahire, 1972; XV. cilt, neşr.: İbrâhim Ali Tarhan, Kahire, 1972; XVI. cilt, neşr.: Cemâl ed-Dîn eş-Şayyâl, Kahire, 1972.

tamamlamaya çalıştık. Yine Türkçe'ye girmiş ve klişeleşmiş bazı terimleri ve isimleri aynen yazdık.

Çalışmamızda tarihler genellikle hem hicrî hem milâdî olarak verilmiştir. Hicrî aylarla birlikte Milâdî aylar ayrı verilmiştir. Hicrî aylar Türkçe'deki telaffuz şekline uygun olarak, Muharrem, Safer, Zilkâde şeklinde verilmiştir. Transkripsiyon işaretleri kullanılmamıştır.

Bu araştırmamda, konunun tespitinden itibaren çalışmalarına yön veren ve karşılaştığım güçlükleri halletmemde yardımlarını esirgemeyen Hocam Doç. Dr. Cüneyt Kanat'a ve ihtiyacım hâlinde özel kütüphanesini bana açan Hocamız Prof. Dr. İsmail Aka ile Arş. Gör. Yusuf Ayönü ve Arş. Gör. M. Şamil Yüksel hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.s

GİRİŞ

Anadolu'daki beyliklerle ilgili, XIV. ve XVI. yüzyıllar arasında yazılmış olan Arap kaynaklarında çeşitli bilgiler ve kayıtlar bulunmaktadır. Bu kayıtlar, yüzyılımızdaki tarihçiler tarafından her zaman kullanılmış ve orijinal olma özelliğini korumuştur. Bu kaynakların büyük bir bölümü, geçen yüzyıl içerisinde neşredilmiştir. Bunların en önemlilerinden birisi de, bizim üzerinde çalışmaya karar verdiğimiz İbn Tagri Birdî'nin en-Nucûm ez-Zâhire'sidir. Bu eser Mısır'da 1929 ve 1972 yılları arasında 16 cild olarak neşredilmiştir.¹ Arapça olarak yazılmış olan bu dönemdeki kaynaklar² arasında bulunan kendi tarihimizle ilgili bilgiler, tarihçiler tarafından zaman zaman bölümler halinde, bâzen de bir kaynağın taranıp ilgili kayıtların ayıklanarak tercüme edilmesi şeklinde kullanılarak Arapça bilmeyen tarihçilerin de istifadesine sunulmuştur.³

Biz de benzeri bir çalışma yapmayı düşündüğümüzde, kaynağın o dönem müverrihlerinin en iyilerinden birisi olarak kabul ettiğimiz İbn Tagri Birdî'ye ait bir eser olmasına karar verdik. Gerçekten İbn Tagri Birdî, XV. yüzyılın meşhur Arap tarihçilerinden Makrîzî ve 'Aynî ile eşdeğer kıymette eserler vermiştir.⁴

¹ Bkz. Dipnot 2.

² XI.-XV. Yüzyıllar arası Türkiye Tarihi'ne ait Türkçe kaynaklar oldukça az olup var olanlar da bu asırları aydınlatmaya yeterli değildir. Anadolu'nun Türkler tarafından fethinin ve iskânının gerçekleştiği bu asırlar, hem Batı Türklüğü hem de Türkiye tarihi bakımından oldukça önemlidir. Başta Türkiye Selçukluları olmak üzere fetihle beraber kurulan diğer siyasî teşekküllerin tarihlerini ve Türkiye Selçukluları'nın çöküşünden sonra kurulan beyliklerin tarihini, Türkiye içinde ve dışında Türkçe'den başka dillerde yazılmış eserlerden yararlanarak, bir dereceye kadar aydınlatmak mümkün olabilmektedir. Yunanca, Latince, Gürcüce, Ermenice, Süryânice, Farsça ve Arapça olmak üzere çeşitli dillerdeki çok sayıdaki kaynaklar arasında Arapça kaynaklar, gerek sayı ve gerekse içerik bakımından, birinci sırayı işgal eder. Bkz. K.Y. Koprıman, "İkdu'l Cumân'da Karaman-oğullarına Dâir Kayıtlar", *Prof. Dr. İsmail Aka Armağani*, İzmir, 1999, s. 43.

³ Bu tür çalışmalara örnek olarak; Bkz. Cüneyt Kanat, *Makrîzî'nin Kitâb es-Sulûk'unda Osmanlılar, Karamanoğulları ve Batı Anadolu Beylikleri ile İlgili Kayıtlar*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1991; Şevkiye İnalçık, "İbn-i Hacer'de Osmanlılara Dâir Haberler", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, c.VI, S.3, (1948), s. 349-358; Kâzım Yaşar Koprıman, *el-Aynî'in İkdu'l-Cumân'ında XV.yüzyıla Ait Anadolu Tarihi ile İlgili Kayıtlar*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1971.

⁴ Nitekim bu konuda Türkiye'de Memlûk tarihi üzerinde çalışan araştırmacılardan birisi olan Kâzım Yaşar Koprıman şöyle der: "el-Makrîzî'nin eseri ile İbn Tagri Birdî ve 'Aynî'nin eserleri XV.yy.'ın birinci yarısı için kaçınılmaz üç temel eser olma vasfını muhafaza etmektedir." Bkz. Kâzım Yaşar Koprıman, *el-'Aynî'nin İkdu'l-Cumân'ında XV.Yüzyıla Ait Anadolu Tarihi ile İlgili Kayıtlar*, s. 13.

Çalışmamızın ilerideki sayfalarında İbn Tagri Birdî'nin eserleri ile tarihçiliği anlatılırken bu konuda destekleyici bilgiler verilecektir.

İbn Tagri Birdî'nin bir Memlûk tarihçisi olması ve Mısır tarihini yazmak istemesi sebebiyle, eserindeki meselelerin büyük bir bölümünü Memlûk devletini yakından ilgilendiren olaylar meydana getirmektedir. Ancak bunun yanında bu devletin komşularıyla olan ilişkilerine de büyük ölçüde yer verilmektedir. Osmanlılar, Anadolu Türk beylikleri, bu beyliklerden özellikle Dulkadiroğullarının, Ramazanoğullarının, Karamanoğullarının Memlûk devleti ile olan ilişkileri İbn Tagri Birdî'nin söz konusu eserinde birbirinden kopuk olarak izlenebilmektedir. Bu çalışmamız Dulkadiroğulları ile ilgili kayıtları bir araya toplamış bulunmaktadır. İbn Tagri Birdî'nin eserinde Dulkadir beyliği ile ilgili olarak anlattıkları, büyük ölçüde bu beyliğin Memlûk devletiyle olan ilişkileri neticesinde ortaya çıkan olaylardır. Esasen müellifin bu beylikle ilgili özel olarak bir bilgi vermek amacı yoktur. Ancak bu noktada, eserin vefeyât kısımlarında verilen Dulkadir beylerinin hayatlarının kısaca anlatımı ve ölümlerinden bahsedilmesi müstesna tutulabilir.

Tezimizin esası olan Dulkadirli Türkmenleri'nin Anadolu'ya ve Suriye'ye gelişleri, sayıları, Kahire ile olan ilişkileri ve Memlûk devleti içindeki durumları genel olarak şöyledir: Dulkadir ve Ramazanoğlu Türkmenleri Memlûk tarihçileri tarafından sık sık "Allah'ın dini hakkında hiçbir şey bilmeyen", "âsiler" ve "hırsızlar" olarak tanımlanır. Türkmenler, devletin göçebe ve yarı göçebe nüfusunun hatırı sayılır bir kısmını oluşturuyordu. Memlûk devleti, Tarsus, Adana, Sis, Maraş, Elbistan, Dârende, Malatya, Harput, Urfa ve diğer kale şehirlerini kapsayan bu Türkmenlerle baş etmek zorundaydı. Memlûk kaynaklarının Türkmenler hakkında yer yer verdiği bilgiler de Türkmenler, yardımcı birlikler, erzak temin edenler ve dâima değişmez ve menfi bir yaklaşımla âsiler ve yağmacılar olarak nitelenirler.⁵

Memlûk devletinde başlıca iki farklı Türkmen topluluğu vardı: Bunlardan ilki Selçuklular'ın (XI. yüzyıldan itibaren) sevk ve idaresinde Maverâünnehr'den

⁵ Bkz. Barbara Kellner, "Memlûkler Döneminde Bilâd eş-Şam ve Türkmenler", çev. Alparslan Demir, Prof. Dr. Kâzım Yaşar Koprıman'a Armağan, Ankara, 2003, s. 280-281.

başlayıp Mısır ve Kuzey Afrika'ya kadar ulaşan birinci göç dalgası ile gelenler, ikincisi ise Moğol istilası (XIII. yüzyıldan itibaren) sonucundaki büyük göç dalgası ile gelenlerdir. “İlk Türkmen Dalgası” ile gelenlerin bir kısmı Suriye ve Filistin’de kalarak tedricen daha kontrol edilebilir küçük gruplara ayrıldılar. Memlûk kronikleri umumîyetle nüfusun bu bölümünü “İtaatkâr Türkmenler (at-Turkumân at-Tâ’a)” olarak isimlendirir. Harezm ve Horasan’dan başlayıp bütün Küçük Asya’ya ve Halep kapılarına kadar yayılan ikinci Türkmen göçünden oluşan cemaatler Memlûk devrinde siyasi bakımdan birinci dalgadakilerden daha önemli olmuşlardır. Çünkü bunlar, Anadolu’da XIV. yüzyılın ilk yarısında İlhanlı hâkimiyetinin bir sonucu olarak mevcûdiyetlerini, kabilevî bir karakter taşımasa da, güçlenerek büyük birlikler hâlinde devam ettirdiler. Bunlar, eski Küçük Ermenistan (Kilikya)’da ve Toroslar’ın doğu silsileleri üzerinde kendi devletlerini kurdukları (Dulkadiroğulları 1330’larda ve Ramazanoğulları da XIV. yüzyılın ortalarında devletlerini kurmuşlardır) ilk andan itibaren Memlûk devletinin dikkatini üzerlerine çekmişlerdir. Memlûk ordu divanı kayıtlarına göre Türkmen askerinin sayısının (Gazze’den Diyarbakır’a kadar olan sahada yaşayan Kutlubekoğulları, Köpekoğulları, Sakalsızoğulları, Dulkadiroğulları, Ramazanoğulları, Özeroğulları, Beğdililer, Doğancıoğulları, Bozcalular, Maraşlılar, Üçoklular, Bozoklular, İnallular, Harbededliler, el-Kendüliyye, el-Kancaliyye aşiretleri) 180.000 atlı olduğunu görmekteyiz. Türkmenler’in bu gücü Memlûkler için sorun teşkil etmekle beraber, onlar için önemli olan Türkmenler’in İlhanlılar ve onların Anadolu’daki tâbîleri olan Türkmenlerle daha sonraki güçlü Akkoyunlular ve Karakoyunlular fedarasyonlarının tecâvüzlerine karşı bunların bir tampon vazifesi görmeleri idi. Bu ikili münasebetler mükâfat ve baskı siyaseti ile sürdürülmüştür.⁶ Ancak Memlûklerin edindiği tecrübe, kabilelerin ve onların ellerinde tuttıkları bölgelerin istemeyerek bile olsa baskı ile değil de sultan tarafından hâkimiyeti tanınan saygıdeğer beyler vâsıtasıyla kontrol edilebileceğini göstermiştir. İstisna olarak istenilmeyen Türkmen beylerinden kurtulmak için sultan, Karaca, Halil ve Sevli bin Dulkadir örneğinde olduğu gibi idam ve sükasti tercih etmiştir.⁷

⁶ Barbara Kellner, *a.g.m.*, s. 282-285.

⁷ Bkz. Bölüm 2, s. 41, 44.

XIV. yüzyılın sonundan itibaren hem Ramazan hem de Dulkadir aileleri ve boydaşları aşağı yukarı en geniş hudutlarına ulaşmışlardı. Dulkadiroğulları Maraş ve Elbistan nâipliklerinin rakipsiz ve sürekli sahibiydiler. Arada sırada Dulkadiroğulları, Kayseri, Antep, Harput ve bu bölgelerde Karakoyunlular'ın dâima gözettikleri diğer kalelerin yönetimlerini de ellerine geçiriyorlardı. Stratejik ve iktisadî bakımdan önemli olan bu şehirler bir düzen içinde ele geçiriliyordu. Dulkadir beyi, adamları ile gidip bir yeri kuşatarak ele geçiriyor ve sonrasında Kahire'deki Sultana olan biteni haber veriyordu. Sultan da ya usûlüne uygun olarak yönetimi Dulkadir ailesinden birine vererek işi böylece hallediyor veya Türkmenleri önceki hudutlarına geri çekmek için -bâzen başarı ile neticelenmese de- asker göndermiştir.⁸

Ramazanoğulları ve Dulkadiroğulları tarafından işgal edilen Memlûk devletinin kuzey hududu (Sugur) toprakları hiç tahrir edilememiş ve düzenli bir iktisadî nizamına dâhil olmamıştır. Türkmenlerin Memlûk Sultanlarına ödemeye mecbur oldukları vergi ve hediyeler ise, Memlûk devletinin ve onun askerî mekanizmasının güvenliğine katkıda bulunmaktan çok siyasî bağlılıklarını göstermeye hizmet etmiştir. Bununla birlikte bu bölgeler son olarak Osmanlılar'ın eline geçmiştir.⁹

---

⁸ Asker göndermeye örnek olarak Bkz. Bölüm 2, s. 36, 46, 50.

⁹ Bkz. Barbara Kellner, *a.g.m.*, s. 287-288.

I. BÖLÜM

EBU'L MEHÂSİN CEMÂLEDDİN YÛSUF BİN TAGRİ BİRDÎ'nin HAYATI ve ESERLERİ

ADI, LAKABI, KÜNYESİ, MİLLİYETİ VE DOĞUMU

İbn Tagri Birdî, IX/XV. asrın tanınmış tarihçilerindendir. Bilhassa Mısır tarihi ile ilgili eserleriyle ünlenen bu tarihçi, tercüme-i hâl yazarlarından biri olmasıyla da ayrı bir özellik taşımaktadır.

Asıl adı Yusuf, lâkabı Cemâleddin, künyesi Ebu'l-Mehâsin, nisbesi ise Yaşbugavî¹⁰, Mısrî, Kahirî ve ez-Zâhirî¹¹'dir. Babasının adı Tagri Birdî'dir. Kendisi bundan dolayı İbn Tagrî Birdî diye şöhret bulmuştur.¹²

İbn Tagri Birdî, doğup büyüdüğü ve yaşadığı yer olması itibarıyla Mısrî ve Kahirî olarak nisbe almıştır.

İbn Tagri Birdî'nin ez-Zâhirî nisbesi alması babasının Sultan Zâhir Berkûk (1382-1385; 1390-1399)'un memlûku olmasından olabilir.

“Türk dehâsinin övünülecek örneklerinden olan Ebu'l-Mehâsin, Başboğa adındaki büyük bir tüccarın kölelerinden Tanrıverdi adında bir Türk'ün oğludur.”¹³ diyen Şemseddin Günaltay, eserinde Tanrıverdi'nin Türk olduğuna dâir herhangi bir delil sunmaz.

¹⁰ İbn Tagri Birdî'nin nisbesi olarak gösterilen Yaşbugavî kelimesi bazı kaynaklarda Başbugavî şeklinde kaydedilmiştir. Bkz. M. Çuhadar *a.g.e.*, s. 2.

¹¹ Zâhirîya Mısır'da iki köydür. İbn Tagri Birdî'nin Kahire'de doğduğu kesin olduğuna göre bu köylerden birinde doğduğu için bu nisbeyi almış olması düşünülemez. Onun bu nisbeyi almasının sebebi babasının Sultan Zâhir Berkûk'un memlûklarının biri olmasıdır. Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s.2.

¹² Memlûklerde Türkçe isimler, ilk ismin dışında ayrıca ataların ismi olup kişiyi tanıtıcı ad olarak da kullanılırdı, meselâ tarihçi Ebu'l Mehâsîn Yûsuf bin Tagribirdî (Tanrıverdi) “İbn Tagri Birdî” veya tarihçi Sârim ed-Dîn İbrahim bin Muhammed bin Dokmak “İbn Dokmâk” olarak tanınmaktaydılar. Bkz. Samira Kortantamer, “Memlûklar'da Türk Kültürü”, *Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı*, İzmir, 1999, s. 174.

¹³ Bkz. Şemseddin Günaltay, *İslâm Tarihinin Kaynakları*, İstanbul, 1951, s. 390.

Müellifin milliyetine dâir kendi eserlerinde kesin bir ifade bulunmamakla beraber, Türk asıllı olduğu söylenebilir. Kendisinin Türk asıllı olduğunu gösteren deliller şunlardır.¹⁴

1- Babasının adı Tagri Birdî (Tangribirdi-Tanrıverdi)'dir. Bu isim, Türkçe bir ifadedir. Günümüze kadar Türkler arasında çokça kullanılan bir isimdir. Araplar arasında böyle isimlere rastlamamaktayız.

2- Tarihçi Sahavî, İbn Tagri Birdî hakkında; "Üç yüz seneden beri geçen tarihçiler arasında Türkleri, onların hâlini ve dilini en iyi bilen tarihçidir" der.

3- İbn Tagri Birdî'nin Türklerle yakından ilgilenmesi söz konusudur. Nitekim Havâdis ed-Duhûr adlı eserinde Şeyh Derviş isimli birisinden bahsederken; "O, tok gönüllü, seyahati seven, akıllı, ârif idi. Fasih Türkçe bilirdi. Arapça'yı az anlardı. Birçok defâlar onunla beraber bulundum. Ona karşı güven ve sevgim vardı. Onun hizmetinden faydalandım" der.

4- İbn Tagri Birdî, el-Menhel es-Sâfi adlı eserinde Şeyh Kutbeddin Ebu'l-Hayr adlı şahıstan bahsederken bu zâtın kendisine söylediği bir şiiri de nakleder. Ebu'l-Hayr bu şiirinde Türkler arasında kendisine üç kişinin sevdirildiğini ve bunlardan birisinin Yusuf olduğunu söyler ki, bu şahıs İbn Tagri Birdî'den başkası değildir.

5- İbn Tagri Birdî, el-Menhel adlı eserinde babasından bahsederken Rûmî el-cins tâbirini kullanmaktadır.¹⁵ Bu tâbirle beraber Rûmî, min er-Rûm gibi kavramları ayrıca İbn İyas, Sahavî gibi Memlûk tarihçileri eserlerinde Hoşkadem ve Timurboğa gibi Memlûk sultanları için de kullanırlar. Bu ifadeler Ortaçağ'da Suriye, Memlûk, İran ve Osmanlı kaynaklarında Anadolu asıllı, Anadolu'lu ve Anadolu'dan anlamlarında kullanılmıştır. Mesela, bir Suriye kaynağı olan Abu'l-Farac, "İzzeddin

¹⁴ Bkz. M. Çuhadar, "İbn Tağribirdî'nin Hayatı, Eserleri ve Şahsiyeti", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 3, (1989), s. 3.

¹⁵ Rûm ifadesi ile Anadolu'nun kastedilmesi Makrîzî gibi diğer Memlûk devri tarihçilerinde de görülür. Bkz. Cüneyt Kanat, "Makrîzî'nin Kitâb es-Sulûk'undaki Osmanlılar ile İlgili Kayıtlar", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S. 4, (2000), s. 227.

ve Rükneddin Rûm ülkesinin sultanlarıdır”, “Rûm ülkesinin sultanı olan Rükneddin”, “Rûm ülkesini idare eden Pervâne” gibi ifadeler kullanılır. Görüldüğü gibi Selçuklu sultanları Rûm ülkesinin sultanları yâni Anadolu sultanları olarak anlatılmaktadır.¹⁶

Memlûk kaynaklarında da bu kelimenin anlamıyla ilgili pek çok örnek vardır. Aynî’de, “Sâhib Bilâd er-Rûm Rükneddin Kılıç Arslan es-Selçukî”, “Sultan Gıyaseddin Sâhib er-Rûm” ifadeleri, Devadârî’de, “Rûm veziri Pervâne”, “Rûm hâkimleri İzzeddin ve Rükneddin” ifadeleri, Makrîzî’de, “Emir Hasan el-Göçgûnî Rûm ülkesine gitti”, “Ayın 9’unda Tolu min Ali Şah Rûm ülkesinden geldi” gibi ifadeler geçmektedir.¹⁷

Farsça kaynaklardan Câmi et-Tevârih adlı eserde, “Rûm veziri Pervâne”, “Bilâd er-Rûm” ifadeleri geçer.¹⁸

Ayrıca Osmanlı kroniklerinden Hoca Saadettin Efendi’de, “Rûm hâkimi, Sultan Mehmed Han”, “Rûm sultanı”, Neşrî’de, “Rûm ülkesinde”, Solak-zâde’de, “Rûm”, Celal-zâde’de “Rûm ülkesine” ifadelerinde “Rûm” kelimesiyle bahsedilen yer Anadolu’dur.¹⁹

Netice olarak İbn Tagri Birdî, babası ve Hoşkadem ile Timurboğa için kullandığı “Rûmî el-cins” ifadesi ile onların Yunan asıllı olduğunu anlatıyor olamaz.²⁰

Rûm ve Rûmî tabirlerini sadece “Yunanlı” anlamında kullanmayan günümüz tarihçilerinden P.M. Holt, Hoşkadem’den bahsederken doğru olarak “Rûmî yâni Anadolu’lu olup belki Türk belki Yunanlı idi” der. Kesin bir yargıya varmaz.²¹

¹⁶ Bkz. C. Kanat, “About the Origin of Mamluk Sultans, Khushkadam and Timurbugha”, *Ethnoses and Cultures on the Balkans*, Vol. 2, Trojan-Bulgaria, 2000, s. 136-137.

¹⁷ Bkz. C. Kanat, *a.g.m.*, s. 137.

¹⁸ Bkz. C. Kanat, *a.g.m.*, s. 137.

¹⁹ Bkz. C. Kanat, *a.g.m.*, s. 137-138.

²⁰ Bkz. C. Kanat, *a.g.m.*, s. 138-139.

²¹ Bkz. C. Kanat, *a.g.m.*, s. 140.

İbn Tagri Birdî'nin doğumu ile ilgili olarak; Ahmed bin Hüseyin et-Türkmânî hocasının 812 (1409-1410) tarihi civarında doğduğunu kaydeder.²²

İbn Tagri Birdî ise kardeşlerinden bahsederken doğumuna temas ederek, "Benim doğumum tahminen 811 (1408-1409) yılından sonradır" der.²³ İbn İyas onun 813 (1410-1411) yılında doğduğunu kaydeder.²⁴

Bu konuda, çağımız Memlûk tarihçilerinden Muhammed Mustafa Ziyade, "İbn Tagri Birdî, Kahire'de 1411 Ocak'ında doğdu" demektedir.²⁵

AİLESİ

Müellif babası hakkında el-Menhel adlı eserinde oldukça geniş bilgi verir. Buna göre kısaca belirtirsek; Sultan Zâhir Berkûk tarafından satın alınıp âzad edilen Tagri Birdî Anadolu asıllı olup yukarıda da açıklandığı gibi kuvvetle muhtemel olarak Türk asıllıdır. Tagri Birdî için Rûmî deyip parantez içinde Yunanî ifadesini kullanan M.M. Ziyade bu iddiasını herhangi bir bilgiye dayandırma gereği duymaz.²⁶ Tagri Birdî, Emir Mie (Yüzler Emiri), kısa bir zaman sonra da muhafız birliği kumandanı (Re'sü'n-Nevbe en-Nüvvab) yapıldı. Sonra Berkûk onu Haleb nâibi olarak tayin etti. Daha sonra o görevden azledilip Mısır'da Emir Meclis (devlet şûrası reisi) oldu. 15 Rebiü'l-Evvel 800/7 Ocak 1397 tarihinde Emir Silah (Harbiye nâzırlığı) görevine getirildi. Berkûk'un oğlu en-Nâsır Ferec'in saltanatna kadar bu vazîfede kaldı. Ferec 808/1405'te Tagri Birdî'nin kızı Hunad Fâtım ile evlenince ona pek çok saygı ve övgüde bulundu. Tagri Birdî Mısır Atabek'ül-Asâkir'i oldu. Sultanın ısrarı üzerine Şam nâibliğine atanmayı kabul etti. Bu, 813 (1410-1411)

²² Bu bilgi İbn Tağribirdî'nin öğrencisi olan Ahmed et-Türkmânî'nin "el-Menhel es-Sâfî" adlı eserin sonuna yazdığı biyografiden alınmıştır. Bkz. İbn Tagri Birdî, *en-Nucûm ez-Zâhire fî Mulûk Mısır ve'l-Kâhire*, Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, c.I, Kahire, 1963, s. 10.

²³ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 7.

²⁴ En-Nucûm ez-Zâhire adlı eseri basan Mısır Millî Eğitim Bakanlığı bu baskının girişinde İbn Tagri Birdî'nin hayatı ile ilgili bazı bilgileri derlemiştir. Biz de İbn İyas'a ait olan söz konusu bilgiyi burada gördük. Bkz. İbn Tagri Birdî, *en-Nucûm.*, s. 26.

²⁵ Bkz. Muhammed Mustafa Ziyade, *el-Mü'errihûn fî Mısır fî'l-Karn el-Hâmis Âşer el-Milâdî, el-Karn et-Tâsi el-Hicrî*, Kahire, 1954, s.29

²⁶ Bkz. M.M. Ziyade, *a.g.e.*, s. 26.

yılıının sonlarına doğru idi. Böylece muhtelif devlet hizmetlerinde bulundu. Nihayet Şam nâibi iken 16 Muharrem 815/28 Nisan 1412 yılında vefât etti. O öldüğünde değişik eşlerinden altısı erkek on çocuğu vardı. İbn Tagri Birdî kendi annesinin milliyeti için “mechulet’et-cins” ifadesini kullanır.²⁷

GENÇLİĞİ ve TAHSİLİ

İki-üç yaşlarındayken babasını kaybeden İbn Tagri Birdî, 8 yaşına kadar eniştesi Nâsireddin Muhammed b. Adîm el-Hanefî’nin himayesinde kaldı. Babasının memlûklerinin himâye ve desteğine sahip olan İbn Tagri Birdî askerî sınıf içinde emir oğullarının teşkil ettiği bir çeşit ihtiyat kuvveti sayılan “Evlad en-Nâs”²⁸ sınıfına mensuptu ve kendisine maaş bağlanmış ayrıca bazı iktalar verilmişti.²⁹ İlk Kur’an tâlim ve hıfzını Şâfi mezhebinden Şeyh’ül-İslam’lık yapan Cemâleddin Abdurrahman el-Bulkînî’nin yanında tamamladı. Ayrıca Kahire’de Makrîzî, ‘Aynî, İbn Hacer, İbn Arabşah, Mekke’de İbn Zühre ve İbn Alif, Halep’te İbn eş-Şemâî gibi değişik âlimlerden fıkıh, kıraat, nahiv, sarf, heyet, edebiyat, tarih dersleri okudu. İbn Tagri Birdî, kendisi de şiir ve nesirle meşgul olup neticede çeşitli ilim ve fenlerde gelişme gösterdi. O, şâirlerle ve şiirle yakın ilişki içinde olduğu için hemen hemen bütün eserlerinde şiirlere yer vermiştir.³⁰

İbn Tagri Birdî daha sonraları tarih bilimine eğilmeye ve ona karşı sonsuz bir ilgi duymaya başlamıştır. Kendisine tarih ilmini bu derece sevdiren ve hayatı boyunca onun bu yoldaki çalışmalarında en çok etkisi görülen şahıslardan, şüphesiz, Makrîzî (760-845/1359-1441) ve Kâdı el-Kudat Bedrettin Muhammed el-‘Aynî (762-

²⁷ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 9-12, 14.

²⁸ Köle olarak Mısır’a gelmiş olan Memlûk’lerin oğulları için kullanılan ifadedir. Babalarının mevkîlerinden yararlanarak en üst makamlara gelemezlerdi; çünkü onlar köle yani asıl anlamda “Memlûk” değillerdi. Bkz. Samira Kortantamer, *Bahrî Memlûk’larda Üst Yönetim Mensupları ve Aralarındaki İlişkiler*, İzmir, 1993, s. 126.

²⁹ Bkz. M. Çuhadar-İsmail Yiğit, “İbn Tagriberdî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. XX, İstanbul, 1999, s. 385-388.

³⁰ Bkz. M. Çuhadar *a.g.e.*, s. 16-24.

855/1361-1451) başta gelir.³¹ Her iki zatta müellifin çok sevdiği hocaları arasındadır. İbn Tagri Birdî, “Havâdis ed-Duhûr” adlı eserinde Makrîzî’den ve onunla olan münasebetlerinden bahsederken şöyle der: “Onunla aramızda kuvvetli bir dostluk ve aşırı bir sevgi vardı. Onun bir çok eserini okudum ve onlardan faydalandım. O bana bu durumu sevdirdi. Bütün rivayet ettiği bilgiler ve telifatı için bana icazet verdi.” İbn Tagri Birdî, el-Menhel es-Sâfi adlı eserinde ise, Makrîzî’nin hayatını anlatırken, temaslarıyla ilgili olarak şunları söyler: “Onun eserlerinin çoğunu okudum. Kendisi doğru olarak söylediğim şeye döner ve eserlerinden daha önceki yazdığını değiştirirdi. Kendisinin icazetli olduğu şeylerin hepsinde de bana icazet verdi. Kendisinden ilim aldım ve onunla-başkasına-faydalı oldum”.³²

Bu ifadeler İbn Tagri Birdî’nin Makrîzî’den faydalandığını ve tarih ilmini kendisine onun sevdirmiş olduğunu açık bir şekilde belirtmektedir. Ayrıca müellifin Markizî’nin yanında önemli bir yeri olup Makrîzî’nin onun fikirlerine kıymet verdiğini de göstermektedir.

İbn Tagri Birdî’nin tarihi hâdiseleri öğrenmek hususunda kendisinden faydalandığı önemli şahıslardan biri de Abd el-Latif bin Muhammed bin Ebu’l-Feth (777-853/1376-1449)’dir. Bu zatla temasları 852/1448 yılından sonra başlamıştır. 853/1449 yılında Abd el-Latif vefât ettiğine göre temasları uzun sürmemiştir. Fakat bu kısa zamanı değerlendirip bilhassa Şark meliklerinden bir çoğu hakkında bilgiyi ondan aldığını, kendisinden bahsederken el-Menhel es-Sâfi’de şu cümleleriyle bizzat ifade etmektedir: “852/1448 yılı geçince Mekke’de kendisiyle tanıştım. Aramızda dostluk ve aşırı sevgi devam etti. Şark meliklerinden çoğunun hallerini bana o hikâye etti.”³³

Tarih konusunda müellifin faydalandığı şahıslardan biri de Emir Seyfeddin Esenbay bin Abdullah ez-Zâhir ez-Zerdikaş (öl. 852/1442)’tir. Bu zattan bahsederken

³¹ Ahmed et-Türkmânî, “Tercüme-i Müellif”. Bizim bu biyografiyi gördüğümüz kaynak için; Bkz. İbn Tagri Birdî, *en-Nucûm*, Dâru’l Kutubi’l-Mısıryye, c. I, Kahire, 1963, s. 10.

³² Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 24-26.

³³ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 27.

“Huşdâşîye³⁴ ez-Zâhiriya ve diğerlerine ait haberlerden çok şeyi naklettim. Onunla aramızda kuvvetli bir dostluk vardı. O öldükten sonra kendisinin Bağdat Türkleri’nin eşrafından olduğu bilgisi bana erişti” der.³⁵

Ayrıca İbn Hacer ve Şehâbetin İbn Arabşah gibi tarihçilerden de çok yararlanmışır.³⁶

İbn Tagri Birdî, devrin en büyük tarihçileriyle olan bu yakın ilişkisi ve onların tesiri ile tarih alanında ciddî çalışmalar yaptı. Bu konuda bir çok önemli eserler vererek haklı bir şöhret kazandı. Özellikle Makrîzî’nin ölümünden sonra devrinin en bilgili tarihçisi konumuna geldi. İbn Tagri Birdî’nin eserlerinin pek çoğu tarihle ilgili olup o gerçekten XV. asrın en kuvvetli müverrihlerinden biridir.

İbn Tagri Birdî’ye devrin tanınmış âlimlerinden pek çoğu icazet vermiştir. Kahire’de Şâfi mezhebinden Şeyh el-Hâfız Takîy ed-Din Ahmed bin Ali bin el-Kâdir el-Makrîzî, Hanefî mezhebinden olan âlim ve hâfız Bedreddin Muhammed el-‘Aynî ona icazet veren ünlü tarihçilerdir.³⁷

RESMÎ ve HUSUSÎ HİZMETLERİ

İbn Tagri Birdî’nin hususî hizmetlerinin çoğunu daha çok eser vermek ve talebe yetiştirmek teşkil eder. Kendisinin fazlaca eser vermiş olması hayatının önemli bir kısmını buna adadığını göstermektedir.

İbn Tagri Birdî, gerek aile çevresinin yüksek tabakaya mensup oluşu gerekse kendisinin ilmî otoritesi, özellikle tarih alanında ortaya çıkışından dolayı ilim çevresinde olduğu kadar devlet büyükleri arasında da mühim bir yer işgal etmiştir. Devrinin önde gelen devlet adamlarının bir çoğu ile yakın temas sağlamıştır. Buna

³⁴ Aynı efendi tarafından âzât edilmiş memlûklardır. Aralarında kuvvetli bir dayanışma ve birlik vardı. Bkz. David Ayalon, “Memlûk Devleti’nde Kölelik Sistemi”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, çev.: Samira Kortantamer, S.4, (1989), s. 211-247.

³⁵ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 27-28.

³⁶ Bkz. M. Çuhadar-İ. Yiğit, “İbn Tağriberdî”, *TDVİA.*, c. XX, s. 386.

³⁷ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 35.

bağlı olarak önemli resmî hizmetlerde de bulunmuştur. Devlet işlerinde resmî hizmet olarak sefirlik ve hâs nâzırlık gibi vazifelerde bulunduğu Sahavî'nin ifadelerinden anlaşılmaktadır.³⁸

İbn Tagri Birdî, eserlerinde devlet büyüklerinin bir kısım işleri kendisine havale ettiğini kaydetmekle beraber, resmî hizmet ünvanının neler olduğunu belirtmemektedir.³⁹

Devlet erkânı arasındaki itibarının yükselişinin ne zaman başladığını kendisi şöyle belirtir: “el-Melik el-Azîz hal’ edilince benim için saltanat devri girdi.” Buradaki Melik el-Aziz’in kim olduğunu müellif aynı ifadenin devamında bizzat açıklamaktadır. Adı geçen bu Melik, el-Melik el-Aziz Yusuf bin el-Melik el-Eşref Barsbay’dır. Rebiü-l’-Evvel 842/Eylül 1438’de hal’ edilince, yerine aslen Türk olan 34. Mısır Meliki ez-Zâhir Seyfeddin Çakmak (öl. 1453) adındaki sultan geçmiştir. Böylece İbn Tagri Birdî’nin, devlet erkânı arasındaki takdir ve mevkiî kazanışı 842/1438 yılında ez-Zâhir Seyfeddin Çakmak’la başlamaktadır. Bu yakın ilişki Sultan Çakmak’ın oğlu el-Melik el-Mansur Osman (Şubat 1453-Mart 1453), el-Melik Zâhir Hoşkadem (1461-1467), Sultan ez-Zâhir Ebû Sâîd Temurboğa (Aralık 1467-Ocak 1468), el-Eşref Kayıtbay (1468-1497) gibi Sultanlarla da devam etmiştir.⁴⁰ Bu yakın ilişkiler İbn Tagri Birdî’nin bazı önemli işlerde vazife aldığı fikrini güçlendirmektedir. Kendisinin çok iyi bir tarihçi oluşu dolayısıyla devlet adamlarına daha çok fikrî yönden fayda sağladığı ve bu faydasının bazı hâdiseleri ve gerekli tedbirleri tarihî olayların ışığı altında belirtmekten ibaret olduğu anlaşılmaktadır.⁴¹

İbn Tagri Birdî’nin resmî hizmetlerde ne gibi sıfatlarla çalıştığına dâir kesin bir ifadesine rastlanmamakla beraber bazı önemli hizmetlerde görev aldığı müellifin şu sözlerinde açıkça görülmektedir. “1 Şaban 873/13 Şubat 1469 Pazartesi günü sefer için askerlerle büyük bir hazırlık yapıldı. Şaban’ın ikisinde Salı günü sultan [el-Eşref

³⁸ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 44-45.

³⁹ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 45.

⁴⁰ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 45-54.

⁴¹ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 45-50.

Kayıtbay] beni istedi. Şaban'ın 9'unda Pazartesi günü sefer hazırlığını güzel yaptırım için beni Atabey'e gönderdi. Ben oraya indim. Bu hususta onunla görüştim. Onun gönlünü yapmak için nâzik davrandım. Ancak bu arada bana o ana kadar sultan'ın kendisine sefer harcını göndermediğini söyledi. Bu hususu sultana anlattım. Sultan ona ertesi Çarşamba günü on iki bin (12.000) dinar yolladı.”⁴²

İbn Tagri Birdî'nin zaman zaman aldığı bu resmî hizmetlerden bazılarının, daha çok güvenilen kişilerin yapacağı istisnâî şeyler olduğu gözden kaçmamalıdır. Mesela bir rivayete göre, Memlûk sultanı'nın Fatih Sultan Mehmet'e yazdığı mektupları bu zat kaleme almıştır.⁴³

İbn Tagri Birdî'nin dönemine ait kitaplarda kendisinin Büyük Emir ünvanıyla anılmış olduğu görülmektedir. Bu ünvanın Atabek oğlu olmasından veya kendisine verilen görevlerden dolayı verilmiş olması muhtemeldir.⁴⁴

Anlaşıldığına göre İbn Tagri Birdî, devlet kademelerindeki hizmetlerinin büyük bir kısmını, sultan ve diğer yüksek rütbeli erkânın yakınında, görüş alışverişi niteliğinde olan çalışmalarla geçirmiştir.

ÖLÜMÜ

İbn Tagri Birdî hayatının son zamanlarına doğru kendisi için Kahire'de Eşref İnal'ın türbesi yakınında büyük bir türbe yaptırdı. Kitaplarını ve yazdığı eserlerini oraya vakfetti. Yakalandığı bir çeşit karın sancısı hastalığının verdiği ızdıraba daha fazla dayanamayarak 5 Zilhicce 874/ 3 Haziran 1470 Salı günü vefât etti.⁴⁵

⁴² Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 54-55.

⁴³ Bkz. Brockelmann, “Abû'l Mahâsin”, *İslâm Ansiklopedisi*, c. IV, Eskişehir, 1997, s. 91.

⁴⁴ Bkz. Ş. Günaltay, *a.g.e.*, s. 390.

⁴⁵ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 56.

ESERLERİ

İbn Tagri Birdî, devrin büyük âlimlerinden çeşitli ilimler tahsil etmiş olmasından da anlaşılmaktadır ki, geniş bir kültüre ve ilmî genişliğe sahiptir. Bu kadar geniş bir kültüre sahip olan müellif bir çok eser vermiştir. Ebu'l-Mehâsin'in yazdığı eserlerin sayısı, İbn Tagri Birdî'nin hal tercümesini yazanların ve İbn es-Seyrâfi'nin söylediğine göre 12'dir. Ancak elimizde onun eserlerinin 7 tanesi kalmıştır.⁴⁶ Eserlerinin hemen hepsi tarihle ilgilidir. Onun üç temel eseri; en-Nucûm ez-Zâhire, Havâdis ed-Duhûr ve el-Menhel es-Sâfi'dir.⁴⁷ Bu arada kendi tasavvufî şiirlerini içeren bir divanı olduğu gibi, oldukça kıymetli bir de hal tercümesi kitabı vardır. Müellife asıl şöhretini kazandıran çalışmaları tarihleri ve hal tercümesi ile alakalı olan kitaplarıdır. Eserlerinin hepsi de Arap diliyle yazılmıştır. Bu eserleri şunlardır;

1. EN-NUCÛM ez-ZÂHİRE FÎ MULÛK MISR ve'l-KÂHİRE

Tezimizin de temel kaynağı olan bu eser İbn Tagri Birdî'nin tarih konusunda verdiği en büyük ve en kıymetli eseridir. Müellifin bu eseri yazmasındaki en büyük sebep Sultan el-Melik ez-Zâhir Çakmak'ın oğlu el-Makam en-Nâsırî Muhammed olmuştur. İbn Tagri Birdî kendisinin bu eseri yazmasından dolayı onun ne kadar mutlu olduğunu "neredeyse sevincinden uçacaktı" cümlesi ile belirtir. En-Nâsırî Muhammed, müellifin yeğenin kocası olması dolayısıyla aralarında akrabalık bağı vardı. Onların samimiyet ve dostlukları oldukça kuvvetli idi.⁴⁸ Görüldüğü gibi müellifin en-Nucûm'u kaleme almasında sevdiği kimselerin tarihlerini yazma arzusunun etkisi olmuştur.

⁴⁶ Bkz. M. M. Ziyade, *a.g.e.*, s. 32.

⁴⁷ Bkz. İbn Tagri Birdî, *el-Menhel es-Sâfi ve'l-Müstevfi Ba'de'l-Vâfi*, Dârü'l-Kutubi'l-Mısıryye, c. I, Kahire, 1984, s. 5-10.

⁴⁸ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 59-60.

Eser, isminden anlaşılacağı gibi bir Mısır tarihidir. Halife Ömer devrinde Mısır'ın ilk vâlisi bulunan 'Amr bin 'Âss tarafından fethinden başlar (641), müellifin ölümünün bir yıl öncesi olan 873/1468 yılına kadar Mısır'da yaşamış devlet adamları ile bu ülkede olan siyasî ve askerî olayların, sekiz buçuk asırlık tarihini içerir. Eserde kronolojik bir sıra tâkip edilmiştir. Olaylar yıl, ay ve günlere göre bir sıra tâkip etmekle birlikte, saltanat devirlerine göre de bölümlere ayrılmıştır. Ayrıca belirli hâdiseler tarih sırasına göre anlatıldıktan sonra “vefeyât” diye bir kısım eklenerek, bu kısımda o devirde vefât etmiş olan gerek devlet gerekse ilim adamları gibi çeşitli sahalarda tanınmış kimselerin tarih sırasına göre ölümleri, bu vesile ile de kısaca biyografileri belirtilmektedir.

Bu özellikli tarih tipine “el-Havâdis ve'l-Vefeyât” denilmektedir. İslamla beraber Arap tarihçiliğinin iki ana türü, genel tarih ve biyografik eserler ortaya çıkıp geliştiler. Memlûk tarihçiliğinde en çok sevilen tarih çeşidi bu iki tipin karışımından oluşan söz konusu tarih tipi idi. Bu türde yazılan eserlerin bazıları genel tarih, yâni yaratılışla başlayan tarih biçiminde kaleme alınmıştır. İbn Tagri Birdî, en önemli temsilcilerinden biridir.⁴⁹

En-Nucûm, yalnız tarihî hâdiseleri belirtmekle yetinmemiş olup, aynı zamanda güncel bazı önemli sosyal olayları da bize aksettirmektedir. Bu olayların en önemlileri salgın hastalıklar, yangın, kıtlık ve dolayısıyla fiyatlardaki yükselişlerdir. Böylece Mısır'ın iktisâdî aşamaları da bir nebze aydınlatılmış olmaktadır. Özellikle kendi yaşadığı devirle ilgili bilgi veren kısımların birçoğu bizzat müellifin şahsî gözlemlerine dayandığı için büyük bir tarihî değer taşımaktadır.⁵⁰ Nitekim Nâsır, Ferec, Eşref Kayıtbay zamanının âdeta günlüğünü tutmuştur. Kendi gözlemlerinin yanı sıra İbn Abdülhakem, İbn Zûlak, Kudâî, Müsebbihî, İbn Müyesser, İbn Aybek ed-Devâdârî, Makrîzî, İbnü'd-Dâye, İzzeddin İbnü'l-Esîr, Ebu Şâme, İbn Vâsıl, İbn

⁴⁹ Bkz. Samira Kortantamer, “Memlûk Tarihciliğine Genel Bir Bakış”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S.1, (1983), s. 31.

⁵⁰ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 60-61.

Kesîr, İbnü'l-Cevzî, Safedî, Şehabeddin Ahmed en-Nüveyrî, Birzâlî ve Zehebî gibi tarihçilerin eserleri İbn Tagri Birdî'nin en önemli kaynaklarını oluşturur.⁵¹

İbn Tagri Birdî, tarihinde olaylar ile ilgili şiirler nakletmeyi de ihmal etmemiştir. Şâirlerden bahsettiği yerlerde de onların bazı nazımlarını kaydetmiştir. Bu şiirlerin büyük bir kısmı şâirlerin kendisine aktardıklarıdır. Aynı zamanda İbn Tagri Birdî'nin yer yer hâdiselerle ilgili eski büyük şâirlerin ve bazı şahıslardan bahsederken onların şiirlerine de eserinde sık sık yer verdiği görülür. Gerek o şahısların hayatından bahsedışı gerekse şiirleriyle ilgili metinlerin bu eserde bulunması edebiyat tarihi yönünden de esere ayrı bir önem kazandırmaktadır.⁵²

Tarihî eserlerde, içerdiği tarihî bilgilerin yanında içine aldığı tarihî dönemde cereyan eden hâdiselerle ilgili veya ilgisiz olarak şiir ve şâir, edip, halife, dilci, âlim ve muhtelif şahsiyetlerle ilgili biyografik bilgileri, hutbe gibi nesir metinleri verilen tarihî bilgiler içerisinde serpiştirilmiş olarak vardır. Bu itibarla pek çok tarih kitabı edebiyat araştırmalarındaki müracaat eserleri arasında seçkin bir yer işgal eder. İbn Tagri Birdî'nin söz konusu bu eseri de bunlardan biridir.⁵³

En-Nucûm'da yer yer müellifin tarihî tenkidlerine rastlamak mümkündür. Gerek yaşadığı devrin gerekse kendisinden önceki devrin tarihî hâdiselerinin eleştirilerini ve şahsî görüşlerini belirtirken, "Kultu" yani "Dedim" kelimesi ile söze başlar.

Bu eserde, Mısır ekonomisi ve normal hayat şartları üzerinde en büyük etkisi olan Nil nehrinin akış rejimine de büyük bir hassasiyetle yer verildiği görülür. Bu sebeple Nil nehri tarihçisi ünvanını kazanmıştır.⁵⁴ Müellif Nil'in yükseliş ve alçalışını kaydederken, Nil'in bu durumuyla ilgili şiirleri nakletmeyi de ihmal etmez.⁵⁵

⁵¹ Bkz. M. Çuhadar-İ. Yiğit, "İbn Tağriberdî", *TDVİA.*, c. XX, s. 387.

⁵² Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 61-63.

⁵³ Sâdi Çöğenli-Kenan Demirayak, *Arap Edebiyatında Kaynaklar*, Erzurum, 1995, s. 249, 257.

⁵⁴ Bkz. M. Çuhadar-İ. Yiğit, "İbn Tağriberdî", *TDVİA.*, c. XX, s. 387.

⁵⁵ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 63.

Gerek tarih ve gerekse edebiyat tarihî bakımından büyük bir değer taşıyan “en-Nucûm”un Kemal Paşa-zâde tarafından Türkçe’ye tercüme edildiğine dâir bir takım rivayetler bulunmaktadır. Aşağıda belirtilecek olan bu rivayet ve bilgilerin içeriğinin aynı olduğu görülmektedir.

Şemseddin Sâmî, İbn Tagri Birdî ve eserlerinden bahsederken, Yavuz Sultan Selim Mısır’ı fethedince (1517), Kemal Paşa-zâde’nin de bu eseri tercüme ettiğini iddia eder.⁵⁶

İslam Ansiklopedisi’nin “Kemal Paşa-zâde” maddesinde⁵⁷ İsmet Parmaksızoğlu da aynı iddiada bulunarak Kemal Paşa-zâde’nin İbn Tagri Birdî’nin bu eserini Yavuz Sultan Selim’in emri üzerine tercüme etmiş olduğunu söyler. Ayrıca Mısır Millî Eğitim Bakanlığı’nın bastığı en-Nucûm ez-Zâhire’nin önsözünde⁵⁸ “Osmanlı Sultanı Selim, Mısır’ı fethedince bu kitaptan haberdar oldu ve onun Türkçe’ye çevrilmesini emretti. O zamanki Anadolu Kadiaskeri Şemseddin Ahmed bin Süleyman bin Kemalpaşa bu eseri Türkçe’ye çevirdi. Çevrilen bu kısım Sultan’a sunuldu. Sultan bunu kabul etti ve tamamının Türkçe’ye çevrilmesini emretti” ifadeleri geçer.⁵⁹

Bu kitap tarihî kaynakların önemlilerinden birisi olduğu için Avrupalı âlimler kitabın neşrine önem vermişlerdir. İlk olarak Juynboll ve Motthes tarafından 20-365/641-976 yıllarına ait kısım 1855-1861 yıllarında Leyden’de; 366-566/977-1171 ve 746-872/1171-1467 yıllarına ait kısımlarını W. Popper tarafından 1909-1929 yıllarında California-Berkley’de yayımlanmıştır.⁶⁰ Ayrıca Mısır Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 1929-1956 yılları arasında Kahire’de 12 cilt olarak neşredilmiştir. XII. cilde kadar olan kısım Mısır’ın fethinden, Hicrî 808 yılına kadar gelen Mısır tarihî ile ilgili olayları içermektedir. XIII. cild Fehîm Muhammed Şaltûd tarafından 1970’de, XIV. cild Cemal Muharrız ve Fehîm Muhammed Şaltûd tarafından 1972’de, XV. cild İbrahim Ali Tarhan tarafından 1972’de ve XVI. cilt Cemâl ed-Dîn eş-Şayyâl tarafından yine Kahire’de 1972’de basılmıştır.

⁵⁶ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 63.

⁵⁷ Bkz. İsmet Parmaksızoğlu, “Kemal Paşa-zâde”, *İ. A.*, c. VI, s. 565.

⁵⁸ Bkz. İbn Tagri Birdî, c.I., *en-Nucûm*, s. 1-28.

⁵⁹ Bkz. İbn Tagri Birdî, c.I., *en-Nucûm*, s. 4.

⁶⁰ Bkz. Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul, 1998, s. 220.

2. HAVÂDİS ed-DUHÛR FÎ MADÂ'L-EYYÂM ve'ş-ŞUHÛR

İbn Tagri Birdî'nin tarihle ilgili önemli eserlerinden birisi de budur. Bu eseri hakkında müellif "el-Menhel es-Sâfi" adlı eserinde hocası Makrîzî'den bahsederken bize şu bilgiyi vermektedir, "Makrîzî bana, Kitâb es-Sulûk li-Ma'rifet Duvel el-Mulûk" adlı eseri hakkında, eğer istediği gibi yazılsa 30 cildi geçeceğini söylemişti. Benim Havâdis ed-Duhûr fi Madâ'l-Eyyam ve'ş-Şuhûr adlı kitabım ona zeyl mahiyetinde olup, 840(1436) yılından sonraki tarihî olayları içerisine alır" demektedir.⁶¹

Bu ifadeden de anlaşıldığı gibi İbn Tagri Birdî'nin adı geçen eseri, Makrîzî'nin zikredilen eserine zeyl niteliğindedir. Bu noktayı daha açık bir şekilde adı geçen eserin mukaddimesinde belirtmektedir. Makrîzî'nin ölümünden sonra günlük hâdiseler ve gelişmeleri tâkip edip yazacak insan olarak Kâdî el-Kudât Bedreddin Muhammed el-Aynî olduğunu, fakat onun da yaşının ilerlemiş olması ve olayları kaydedemeyişi sebebiyle yazamamış olduğunu beyan edip, sözlerine şöyle devam eder: "Üstad Takîy ed-Dîn Makrîzî'nin ölümünü tâkip eden seneyi tarih yazmakla ihya etmek istedim. Bu eseri Kitâb es-Sulûk'a zeyl yaptım. Ona 'Havâdis ed-Duhûr fi Madâ'l-Eyyam ve'ş-Şuhûr' adını verdim. Onu sene, ay ve günlere göre düzenledim. Bu esere 845 yılının öncesinden başladım."

İbn Tagri Birdî'nin ifade ettiği gibi bu eseri 845/1441 yılından başlar. 874/1469 yılına kadar Mısır'da geçen tarihî olay ve gelişmeleri içerisine alır. Kronolojik bir sıra tâkip eder. Yâni hadiseler yıl, ay ve günlere göre sıra tâkip etmektedir. En-Nucûm'da olduğu gibi olayların peşinden "Vefeyât" diye ayrılan kısımlarda o yıl içinde ölen büyük devlet ve ilim adamlarıyla diğer tanınmış kimselerin tarih sırasına göre ölümleri ve haklarında kısa bilgi verilmektedir. İbn Tagri Birdî'nin bu kısa biyografileri Makrîzî'ninkilere göre daha uzundur.⁶²

Havâdis ed-Duhûr'da bazı hâdiseler biraz daha geniş olarak kaleme alınmış olmakla birlikte izlediği metod ve ifade tarzı bakımından ve içeriği itibarıyla en-

⁶¹ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 67.

⁶² Bkz. Ramazan Şeşen, *a.g.e.*, 1998, s. 220.

Nucûm'un son cildine çok yakındır. Bu eserde de Nil'in akışı dikkatle tâkip edilmiş ve bu hususta yazılan şiirler nakledilmiştir. Ayrıca bazı günlük felaketler hakkındaki durum ve bu felaketlerin etkisi dile getirilir.⁶³

Bu eseri kıymetlendiren en önemli taraflarından birisi ise, eserde geçen olayların çoğu bizzat müellifin kendi gözlemlerine dayanıp hepsinin de yaşadığı devre ait olmasıdır. Bu sebeple eserde bazı görüş ve tahlil hataları bulunsa bile bunun büyük çapta olması söz konusu değildir.⁶⁴

Havâdis ed-Duhûr fî Madâ'l-Eyyâm ve's-Şuhûr adlı bu eserin tamamı Beyrut'ta 1990 yılında İzzeddin Muhammed Kemaleddin tarafından yayımlanmıştır.⁶⁵

3. EL-MENHEL es-SÂFÎ ve'l-MUSTEVFÎ BA'DE'L-VÂFÎ

Bu eser, Safedî'nin "el-Vâfî" sine zeyl teşkil eden "tercûme-i hâl"e dâir bir eserdir. Son derece kıymetlidir. Memlûk Mısır'ın da yazılan tarihî kaynak niteliğindeki eserlerin bir çeşidi de biyografik kitaplardır. Memlûk devleti zamanında bu tarz bir çok eser yazılmıştır. Bunların Bahrî Memlûklar zamanı için en önemli ikisi Halil bin Aybek es-Safedî'nin "A'yân el-'Asr ve Avân en-Nasr"ı ile İbn Tagri Birdî'nin "el-Menhel es-Sâfî ve'l-Mustevfî Ba'de'l-Vâfî" sidir.⁶⁶ Bu eserin önemi daha çok edebiyat tarihî bakımından olup tanınmış edip ve şâirler hakkında bilgi vererek, bunların şiirlerinin bir kısmını nakletmiş olmasındandır. Bu arada tanınmış ilim ve devlet adamlarını, kendisinin Türk olması ve Türk olanlarla yakından ilgili bulunması dolayısıyla bazı Türk asıllı kimseleri tanıtmış olması bakımından ayrı bir değer taşımaktadır.⁶⁷

⁶³ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 69.

⁶⁴ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 70.

⁶⁵ Bkz. M. Çuhadar – İ. Yiğit, "İbn Tağriberdî", *TDVİA.*, s.388.

⁶⁶ Bkz. Donald P. Little, *History and Historiography of the Mamlûks*, Bölüm IV, London, 1986, s. 21.

⁶⁷ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 71.

Müellif kitabında Mısır'da, Şam'da yaşayanlardan ve Irak, Yemen, Tatar, Mağrib ve Endülüs'te yaşamış sultan, melik, vezir, kumandan, devlet ileri gelenleri, âlim, edip, yazar, şâir, tarihçi, hattat, tabîb, mimar, tüccar, mihnet erbabı ve diğerlerinden 3000'e yakın tercüme-i hâl toplamıştır. Bu arada Fransa kralı IX. Louis gibi Avrupa krallarından, el-Melik es-Sâlih'in karısı Şecer ed-Durr, Sultan Ebu Bekr el-Âdil el-Eyyûb'un kızı Mu'nisa Hâtun gibi meşhur kadınlardan bazılarının hal tercümelerini de vermektedir.⁶⁸

İbn Tagri Birdî, eserinde bilhassa şahıslardan bahsederken sık sık Safedî, Makrîzî, 'Aynî ve Zehebî'den nakiller yapmaktadır.⁶⁹

İbn Tagri Birdî'nin bu eseri Mısır tarihi olan en-Nucûm ez-Zâhire ve Makrîzî'nin Kitâb es-Sulûk'una zeyl olarak yazdığı Havâdis ed-Duhûr adlı tarihi eserlerinden daha ünlüdür.

Menhel 650/1252'den başlayarak İbn Tagri Birdî'nin kendi zamanına daha özel olarak 862/1458 yılına kadar Memlûkler zamanında ölen önemli kişilerin biyografilerini içerir. Bu yüzden Safedî'nin el-Vâfi'si ve İbn Hacer'in ed-Durar'ında da adı geçen kişiler de olmak üzere 2822 kişinin biyografilerini kapsar.⁷⁰

Said Abdulfettâh Âşûr'da el-Menhel ile ilgili olarak: "Memlûk sultanları döneminde hal tercümesi ve siyer yazıcılığında pek çok çalışma görülür. Mesela İbn Hallikân'ın Vefeyât el-A'yân'ı, İbn Aybek es-Safedî'nin el-Vâfi bi'l-Vefeyât'ı, İbn Hacer'in ed-Durar'ı, Sahavî'nin ed-Dav'el-Lâmi'si gibi. Ancak el-Menhel es-Sâfi adlı kitap bunlardan başkadır. İbn Tagri Birdî'nin bu hal tercümesinde diğerlerinin atladığı kişiler, birçok ayrıntı ve gizli kalmış meseleler vardır." demektedir.⁷¹

Müellif söz konusu bu eserini alfabetik olarak düzenlemiştir. Ancak kitaba Memlûk devletinin kurucusu el-Mu'izz İzzeddin Aybek et-Türkmânî'nin hal tercümesiyle başlayıp, sonra alfabetik sıraya dönmektedir. Bu arada kitabın sonuna

⁶⁸ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 71-72.

⁶⁹ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 72.

⁷⁰ Bkz. D.P. Little, *a.g.e.*, Bölüm 1, s. 196

⁷¹ Said Abdulfettah 'Âşûr bu bilgileri el-Menhel'in Önsözü'nde aktarır. Bkz. İbni Tagri Birdî, *el-Menhel*, c. I, s. 6.

“Kitâb el-Kunâ” adıyla bir kısım ilave etmiştir. Bu eserin bazı yazmalarının sonunda, eserin ilk istinsahını yapan ve İbn Tagri Birdî’nin öğrencilerinden olup “el-Marcî” diye tanınan Ahmed bin Hüseyin et-Türkmânî’nin, müellifin hayatından bahseden 3-4 sayfalık bir makalesi de yer almaktadır. Bu makale kısa olmakla birlikte müellifin hayatı hakkında bizi aydınlatan güvenilir bilgiler içermektedir.⁷²

Bu eserde biyografisi verilen kişiler 650/1252 yılında ölenlerden başlar kendi yaşadığı asra kadar devam eder. İbn Tagri Birdî, bu noktayı el-Melik es-Sâlih Eyyüb’un hal tercümesinden bahsederken şöyle belirtir: “Bu tarihimizin başlangıcı 650/1252 yılından ve Memlûk devletinin ilk günleri ile el-Mu’izz Aybek et-Türkmânî’den günümüze kadardır.”⁷³

İbn Tagri Birdî, bütün eserlerinde olduğu gibi, bu eserinde de doğrudan doğruya kendisinden bahsetmemiş olmakla birlikte, çağdaşı olan şahıslardan kendileriyle münasebet kurduğu kimselerden bahsederken onlarla olan temaslarına zaman zaman işaret etmektedir. El-Menhel es-Sâfi’nin tamamı yedi cilt olup altı cildi bu isimle, yedinci cildi de “Kitâb el-Kunâ” diye bilinmektedir.⁷⁴

Eserin ilk baskısı Ahmed bin Yusuf Necâti tarafından 1956 yılında Kahire’de Dâru’l-Kutub el-Mısırîyye matbaasında yapılmıştır. Bu baskısının birinci cildi Sultan el-Melik el-Mu’izz ed-Dîn Aybek et-Türkmânî’den başlamakta sonra alfabetik sıraya geçerek devam edip Ahmed bin es-Şeyh Ali maddesine kadar olan kısmı ihtiva etmektedir. Bu baskının önsözünde Ahmed bin Yusuf Necâtî, eser ve bazı yazmaları hakkında aydınlatıcı bilgi vermektedir.⁷⁵ Ayrıca eser Zenbil M.Abdülaziz tarafından 1984-1985 yıllarında M.M.Emin tarafından 1993 yılında Kahire’de yayımlanmıştır.⁷⁶

⁷² Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 72.

⁷³ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 72.

⁷⁴ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 72-73.

⁷⁵ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 74.

⁷⁶ Bkz. R. Şeşen, *a.g.e.*, s. 220.

4- Ed-DELİL eş-ŞÂFÎ ALE'L-MENHEL es-SÂFÎ

İbn Tagri Birdî'nin bu eseri, "el-Menhel es-Sâfi ve'l-Mustevfi Bâde'l-Vâfi" adlı eserinin özetidir. İbn Tagri Birdî, bu muhtasar eserin mukaddimesinde el-Menhel'in özeti olduğunu ve niçin kısaltıldığını ve bu kısaltmaların hangi ölçüde yapıldığını anlatır. El-Menhel'deki genel düzenin ve tarihlerin aynen korunduğunu belirtir.⁷⁷ Fehim M. Şeltûd tarafından Kahire'de yayımlanmıştır.⁷⁸

5- MEVRÎD el-LETÂFE FÎ MEN VELİYE es-SALTANA

İbn Tagri Birdî'nin bu eseri de tarihle ilgili olup Hz. Muhammed'in kısaca hayatını ve âilelerini anlattıktan sonra, ilk halife Hz. Ebu Bekir'den Ebu Sâid Temurboğa'ya kadar geçen halife ve sultanların kısaca hal tercümelerini vermektedir. Hayatları anlatılan sultan ve halifelerin hepsi 143 şahıstan ibarettir.⁷⁹

İbn Tagri Birdî'nin öğrencisi et-Türkmânî ile Sehâvî, bu eseri, müellifin "ed-Delîl eş-Şâfi 'ale'l-Menhel es-Sâfi" adlı eserinin bir özeti olarak değerlendirmekteyse de bu kitabın ayrı özellikleri vardır. Zira Hz. Peygambere ve ilk halifelere hem el-Menhel'de hem de onun kısaltılmış hâli olan ed-Delîl eş-Sâfi'de yer verilmediği halde bunda yüzeysel de olsa yer verilmektedir. Ayrıca onlarda bulunanların da pek çoğu hiç ele alınmamıştır.⁸⁰

Eserle ilgili olarak Ş. Günaltay: "Eser Mısır'da Ubeydîler, Eyyübîler ve Memlûkler devleti hakkında önemli bilgiler vermiş ve İbn Tanrıvirdi, kendi zamanına kadar Mısır'da vezirlik makamına gelmiş kişilerin biyografilerini yazmıştır" demektedir.⁸¹

⁷⁷ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 75.

⁷⁸ Bkz. R. Şeşen, *a.g.e.*, s. 220.

⁷⁹ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 76.

⁸⁰ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 76-77.

⁸¹ Bkz. Ş. Günaltay, *a.g.e.*, s. 392.

Bu eser, “Mavrîd al-Latâfa” adıyla 1792’de J.E. Carlyle tarafından Cambridge’de neşredilmiştir.⁸²

6- EI-ENVÂR Ez-ZÂHİRE ve'l-KAVÂKIB el-BAHÎRA MİN en-NUCÛM ez-ZÂHİRE

İbn Tagri Birdî’nin bu eserinin “en-Nucûm ez-Zâhire”nin bir özeti olduğu isminden de anlaşılmaktadır.

7- EI-BEŞÂRE FÎ TEKMÎLİ’L-İŞÂRE

İbn Tagri Birdî, bu eseri Zehebî’nin “el-İşâra” adlı eserine özet bir zeyl olarak kaleme almıştır. 700-870/1300-1466 yılları arasını ele alır.⁸³

8- HİLYET es-SIFÂT FÎ İHTİLÂFİ’L-ESMÂ ve’s-SİNÂ’ÂT

İbn Tagri Birdî’nin bu eseri bir antoloji olup tarih, edebiyat konularını içerisine almaktadır. Alfabetik olarak düzenlenmiştir.⁸⁴

9- Es-SUKKER el-KÂDİH ve'l-İTR el-FÂİH

Bu eser müellifin tasavvufî şiirlerini içerisine alan bir dîvanıdır.⁸⁵

⁸² Bkz. R. Şeşen, *a.g.e.*, s. 221.

⁸³ Bkz. M. Çuhadar-İ. Yiğit, “İbn Tağriberdî”, *TDVİA.*, c. XX, s. 388.

⁸⁴ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 78.

⁸⁵ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 78.

10- EI-BAHR ez-ZÂHİR FÎ İLM el-EVÂİL ve'l-EVÂHİR

İbn Tagri Birdî'nin bu eseri Hz. Adem'den müellifin zamanına kadar gelen bir genel tarihtir. Yıllara göre düzenlenmiştir. Eserin günümüze ulaşan kısmı 32-72/652-690 yılları arasındaki olayları içine almaktadır.⁸⁶

11- MENŞE' el-LETÂFE FÎ MEN VELİYE el-HİLÂFE

Bu eser, İbn Tagri Birdî'nin Mısır tarihi ile ilgili eserlerinden biri olup, Mısır'ın en eski dönemlerinden 719/1319 yılına kadar gelir.⁸⁷

12- NUZHET er-RE'Y FÎ T-TÂRİH

Bu eser, İbn Tagri Birdî'nin sene, ay ve günlere göre hazırladığı mufassal bir tarihidir. Bir çok ciltten ibarettir. Oxford'da bulunan IX. cildi 678-747/1279-1346 yıllarını içine almaktadır.⁸⁸

İbn Tagri Birdî'nin bilinen belli başlı bu eserlerinden başka diğer eserleri: Tehârîfu Evlâdi'l-Arab fî'l-Esmâ et-Türkiyye. İbn Tagri Birdî bu eserinde Türkçe isimlerin Araplar tarafından yanlış kullanılmaları üzerinde durur.⁸⁹ El-İntisâr li-Lugati't-Tatar, Nuzhetu'l-Elbâb fî İhtilâfi'l-Esmâ ve'l-Elkâb ile mûsiki ve matematiğe dâir birer kitabından da bahsedilmektedir.⁹⁰

⁸⁶ Bkz. M. Çuhadar-İ. Yiğit, "İbn Tağriberdî", *TDVİA.*, c. XX, s. 388.

⁸⁷ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 79.

⁸⁸ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 80.

⁸⁹ Bkz. R. Şeşen, *a.g.e.*, s. 221.

⁹⁰ Bkz. M. Çuhadar-İ. Yiğit, "İbn Tağriberdî", *TDVİA.*, c. XX, s. 388.

ŞAHSİYETİ

1-Ahlâki Yönü

İbn Tagri Birdî'nin şahsî özelliklerini öğrencisi Ahmed bin Hüseyin el-Türkmâni dile getirirken özet olarak şu noktaları belirtmektedir: “O, ilim ve çalışkanlık bakımından kendi akranlarından daha ileri idi. Haya ve iffette, kötülükten sakınmakta da aynı meziyeti gösterdi. Haya ve sâkinlikte örnek oldu. Hiç kimseye kötü söylemez, büyük ve küçük olsun hiç kimseye karşı kibirlenip gururlanmazdı. Kadı Kemâleddin el-Bârizî (796-856/1394-1452), Kâdî'l-Kudât Şihabbeddin bin Hacer el-'Askalânî (773-852/1372-1449) gibi ileri gelen asâetli ilim ve devlet adamlarıyla arkadaşlık yaptı. Onların çoğu İbn Tagri Birdî'nin kapısını çalıyordu. Bu onun cömert oluşundan, iyiliğinden, fazîletli ve barışsever olanlara olan sevgisinden, onlara gücünün yettiği kadar ihsanda bulunmasından kaynaklanmaktadır. Kinâyeli konuşmada, darb-ı mesel bilmede onun gibisi yoktur.”⁹¹

2- Fikir ve İnanç Yönü

İbn Tagri Birdî'nin fikirleri ve inancı üzerinde aile, ilim ve sosyal çevrenin etkileri olmuştur. Her şeyden önce tahsil hayatının dinî eğitim sisteminin hâkim olduğu bir ortamda oluşu ve aile çevresinden siyasî muhitine kadar dinî bir atmosfer içerisinde bulunuşu ister istemez manevî inançlarını etkilemiştir.

İbn Tagri Birdî, dinî inançları bakımından İslam dininin ehl-i sünnet akîdesine bağlıdır. Eserlerinde bu akîdeye tamamen zıd olabilecek bir fikre tesadüf edilemez.⁹²

⁹¹ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 81-82.

⁹² Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 83.

3- İlmî Yönü

Daha önce de belirtildiği gibi İbn Tagri Birdî, devrinin rağbette olan bütün ilim dallarında çalışmıştır. Dinî ilimlerden daha çok Kur'an, Hadis ve Fıkıhla meşgul olmuştur. Ayrıca özellikle tarih, edebiyat, mantık ve biraz da heyet ilmiyle uğraşmıştır. Bunların dışında bazı harp sanat ve fenleriyle uğraştığını da öğrencisi Ahmed bin Hüseyin et-Türkmânî'den öğrenmekteyiz. Bunlar binicilik, ok, mızrak, kılıç kullanma ve nişancılıktır. Bunları o sahada ileri gelenlerden almış ve bu hususta akranlarından çoklarına üstün gelmiştir.

İbn Tagri Birdî, ilimde belirli kalıplar içine sıkışıp kalmamıştır. Oldukça geniş görüşlüdür. Özellikle sonuçlanmayacağını tahmin ettiği konuları tartışmayı uygun görmezdi. Onun bu özelliğini Emir Seyfeddin Aktûh bin Abdullah Mûsavî ez-Zâhirî'den bahsettiği şu ifadelerinden anlayabiliriz: “O Türk asıllı idi. Fakihdi pek çok Türk bilgini gibi o da meselelerin dış görünüşüne bağlıydı. Bir defasında bana bir soru sordu. Sorusuna **باب** (bâbun) kelimesiyle başladı. O sorusunu tamamlamadan önce ben ona,

- **باب** (Bâbun) merfûdur. Neye bağlı olarak? dedim.

- Ömrümde böyle bir şey işitmedim, dedi.

Orada bulunanların hepsi güldü. Bundan sonra ölünceye kadar bana bir soru sormadı.”⁹³

İbn Tagri Birdî'nin ilmî yönü ile ilgili olarak Sahavî bazı tenkidler de⁹⁴ yapmasına rağmen, şu tarzda takdir edici ifadeler de sarfetmektedir: “O, fevkalâde kâbiliyetli, gayet sâkin ve hoş sohbet bir adamdı. Bir çok şiir ezberlemiştir. Türkler'in mevkî ve hallerini bilmekte tekti.”

⁹³ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 91-92.

⁹⁴ İbn Tagri Birdî'nin yanlışları ve hataları ile ilgili yapılan tenkidler için; Bkz. Sahavî, *ed-Dav el-Lâmi fi A'yân el-Karn et-Tâsi*, Dâru'l-Kutubi'l-Mısıryye, Kahire, 1353-1355h. Bu eserde İbn Tagri Birdî ile ilgili bir biyografi vardır. Biz bu biyografiyi İbn Tagri Birdî'nin en-Nucûm adlı eserinde gördük. Bkz. İbn Tagri Birdî, *en-Nucûm*, c. I, s. 21, 22.

Sahavî'nin tenkidlerine bakılacak olursa belirtilen hataların mühim bir kısmı, her insanın farkında olmadan yapabileceği kelime ve harf yanlışlarıdır. Belki de bu kelime ve harf yanlışlıkları doğrudan doğruya eseri kopya edenlere aittir. Bu noktayı bilmiyoruz. Çünkü Sahavî, yaptığı bu eleştirileri müellifin kendi yazısı üzerinde mi yoksa başkalarının yazdığı nüshalarda mı gördüğüne dâir herhangi bir bilgi vermemektedir. Ayrıca bir çok eserler veren bir şahsın bazı hatalar yapması olağandır. Ancak, bu hatalar kasıtlı, olayı ve gerçeği çarpıtmak gâyeli olursa affedilmeyebilir. İbn Tagri Birdî'nin gösterilen hatalarında böyle bir kastın olduğu söylenebilecek bir durum görülmemektedir. Uzun bir devrin tarihi, ayrıntısı ile anlatılırken bazı hâdiseler yanlış aksetmiş, bazı isimler unutulmuş veya yer değiştirmiş olabileceği gibi, bazen de herhangi bir kasıt olmaksızın olaylar ayrı ayrı açılardan irdelenerek farklı neticelere varılmış olabilir.⁹⁵

İbn Tagri Birdî'nin ilmî yönünün esasını tarihçiliği oluşturur ki onun bu yönünden ayrıntılı olarak aşağıda bahsedilecektir.

4- Tarihçiliği

İbn Tagri Birdî'ye gerçek şahsiyetini kazandıran yönü tarihçiliğidir. Makrîzî ve 'Aynî gibi devrin iki büyük tarihçisinin eğitimi ve etkisi altında yetişerek⁹⁶, tarihe karşı büyük bir ilgi duymaya başlamıştır. Verdiği eserlerden de anlaşılacağı gibi bu hususta devrinin en önde gelen tarihçileri arasında yer almıştır. Nitekim bu konuda Memlûk tarihi üzerine çalışan Kâzım Yaşar Koprıman şöyle der: "El-Makrîzî'nin eseri ile İbn Tagri Birdî ve Aynî'nin eserleri XV. yüzyılın birinci yarısı için kaçınılmaz üç temel eser olma vasfını muhafaza etmektedir. İbn Tagri Birdî'nin eseri bilhassa 845 (1440-41) yılından sonrası için oldukça mühimdir. Çünkü bu tarihte Makrîzî ölmüş, yeri boşalmış, el-'Aynî ve İbn Hacer'de ihtiyarlamışlardır. Özellikle

⁹⁵ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 95.

⁹⁶ Bkz. İbn Tagri Birdî, *en-Nucûm*, s. 25.

tarihlendirmelerde hatalar yapmışlardır.”⁹⁷ Bilhassa Makrîzî'nin ve 'Aynî'nin vefâtlarından sonra İbn Tagri Birdî, Mısır tarihçiliğinin en önemli şahsiyeti durumuna gelmiştir. Hayranlık duyduğu ve eserlerinde “Şeyhimiz” diyerek andığı Makrîzî'nin açtığı Mısır tarihçiliği çığırını sürdürdü. Mısır tarihçiliğinin altın devri sayılan IX (XV). yüzyılın en başarılı tarihçilerinden biri olarak çok sayıda eser telif etti.⁹⁸

XV. yüzyılın ortalarında el-Makrîzî ve el-'Aynî'nin ölümlerinden sonra Mısır'da en büyük tarihçi olarak kalan İbn Tagri Birdî, Memlûk askeri aristokrasisine mensub bulunması ve alt derecedeki bir memlûktan en yüksek rütbedeki emir ve sultanlara kadar yakın ilişkide olması sebebiyle bizim için çok değerlidir. Esasen, İbn Tagri Birdî, Makrîzî ve 'Aynî'den istifade etmekle birlikte ana haber kaynaklarından biri de babasının memlûkleri idi. İbn Tagri Birdî'nin, çağdaşlarından hiçbir müellifin eserinde rastlanmayan orijinal bilgileri bu canlı kaynaklardan aldığına şüphe yoktur.⁹⁹

Tarih alanındaki otoritesini Makrîzî'ye bile kabul ettirmiş olup kendisine tarih zevk ve şuurunu aşıl原因an bu şahıs onun fikirlerine değer vermiş ve zaman zaman İbn Tagri Birdî'nin görüşlerine müracaat etmiştir. Aynı şekilde Aynî'de, İbn Tagri Birdî'nin tarihçiliğinin hakkını verir. Nitekim İbn Tagri Birdî, Havâdis ed-Duhûr'un önsözünde: “945 yılında büyük tarihçi el-Makrîzî ölünce bu sahada kendisine müracaat edilecek kişi olarak yalnız büyük âlim Kadı Burhaneddin Mahmud el-Aynî kalmıştı. O günlerde 'Aynî'nin yazdıklarını gözden geçirdiğimde, onda da büyük hata ve şüpheler olduğunu gördüm. Bu durum onun çok ihtiyar olması dolayısıyla aklının karışması ve hâfızasının zayıflaması yüzündendir. Ondan istifâde etmek isteyen birisi ancak pek çok gayret ettikten ve zorluk çektikten sonra istifâde edebilir. Çünkü, yazdıklarında ihtilaf ve tutarsızlıklar vardı. Bunu görünce el-Makrîzî'nin öldüğü bu yılı tarih yazıcılığı ile diriltmek istedim ve kitabımı onun Sulûk'una zeyl

⁹⁷ Bkz. Kâzım Yaşar Koprıman, *el-Aynî'in İkdü'l-Cumân'ında XV.yüzyıla Ait Anadolu Tarihi ile İlgili Kayıtlar*, s. 13.

⁹⁸ Bkz. M. Çuhadar-İ. Yiğit, “İbn Tağrıberdî”, *TDVİA.*, c. XX, s. 386.

⁹⁹ Bkz. K.Y. Koprıman, *Mısır Memlûkleri Tarihi Sultan al-Malik al-Mu'ayyad Şeyh al-Mahmûdî Devri (1412-1421)*, Ankara 1989, s. XIX.

gibi yazıp adını *Havâdis ed-Duhûr fi Madâ'l-Eyyam ve's-Şuhûr* koydum". dediği gibi, el-'Aynî'nin ölümünden sonra da: "el-'Aynî'nin cenaze namazını kıldıktan sonra Hanbelî Başkadısı Bedreddin Muhammed bin Abdulmen'am bana dedi ki; 'Artık senin için meydan boşaldı. İstedığın gibi at oynat.' Onun bu sözüne hiç cevap vermedim. Eve döndüğümde el-'Aynî'nin kendi el yazısı ile bana göndermiş olduğu bir kâğıdı ona gönderdim. Bu kâğıtta el-'Aynî kendisinden sorulan bir soruya benden cevap istiyor, kendisinin yaşlanması ve hâfızasının zayıflaması dolayısıyla cevap veremediği için özür diliyor ve bana pek çok övgüde bulunduktan sonra 'Artık bu sahada herkes sana muhtaçtır. Sen bu sahanın tek adamı ve üstâdısın. Bu yüzden Allah'a şükret' diyordu. Bu kâğıdın yazılış tarihi 849 idi" denilmektedir.¹⁰⁰

Çağdaşlarının da dediği gibi Ebu'l-Mehâsin bilinen büyük bir tarihçidir. O, eserlerinde sağlam bir doğruluğa ve güçlü bir araştırmacılığa sahipti. Çalışkan ve faal idi. Bu özellikleri ile doğuda ve batıda Ortaçağlar tarihçileri arasında güvenilir idi. Ebu'l-Mehâsin, kötü bir iş ve suç olan kendinden önceki tarihçilerin ve çağdaş tarihçilerin yazdıklarından nakil ve aşırma yapmadığı konusunda da güvenilir idi.¹⁰¹

İbn Tagri Birdî, zamanının iki kuvvetli devleti (Timur Devleti ve Memlûk Devleti) arasında Orta Doğu'da kurulmak istenen hâkimiyet mücadelesini Makrîzî, İbn Hacer ve 'Aynî gibi açıkça ifade etmesi ve onlarda olmayan Şahrûh'a ait kısa bir hal tercümesini el-Menhel adlı eserinde vermesi ile de oldukça mühimdir.¹⁰²

İbn Tagri Birdî, tarihî eserini hazırlarken başlıca şu kaynaklardan faydalanmıştır.¹⁰³

A- Kendisinden önce yazılmış tarihî eserler: Bu çeşit eserlerde özellikle kendi devrinden önceki olayların îzah ve naklinden faydalanmış olmakla beraber, kendi devrindeki olayları açıklarken de onlardan bir hayli yararlanmıştı. Onların

¹⁰⁰ Bkz. İbn Tagri Birdî, *Havâdis ed-Duhûr fi Mada el-Eyyam ve's-Şuhûr*, neşr. William Popper, c. VII, Berkeley-California, 1930-1931, s. 366.

¹⁰¹ Bkz. M. M. Ziyade, *a.g.e.*, s. 35.

¹⁰² Bkz. İsmail Aka, *Mirza Şahrûh ve Zamanı*, Ankara, 1994, s. XXV.

¹⁰³ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 96-98.

görüşlerini belirtirken “Onun hakkında falan şöyle der” tarzında ifadeler kullanır. Nitekim İbn Tagri Birdî eserlerinde, özellikle el-Menhel’de Makrîzî, ‘Aynî, Safedî ve Zehebî gibi tanınmış tarihçilerden sık sık nakiller yapar.

B- Müstakil Rivayetler: Müellifin tarihi olayları araştırma ve öğrenmede faydalandığı yollardan biri de budur. Mısır ve Arabistan’ın muhtelif yerlerinde bulunduğu sıralarda, oralarda karşılaştığı tarihî olaylara meraklı ve bu konuda bilgi sahibi kimselerden bir çok rivayetler dinlemiştir. İbn Tagri Birdî’nin tahsil hayatı ve tarihî konularda faydalandığı kimselerden bahsedilirken de işaret edildiği gibi kendisi Abdullatif bin Muhammed bin Ebu’l-Feth (777-853/1376-1449)’ten söz ederken, “852/1448 yılı geçince Mekke’de kendisi ile tanıştım. Aramızdaki dostluk ve aşırı sevgi devam etti. Şark meliklerinden çoğunun hallerini bana o hikâyeye etti.” der. Eserlerinde de bu rivayetleri yer yer kaydettiği görülür.

C- Şahsî Gözlemleri: İbn Tagri Birdî’nin eserlerinin önemli bir kısmı yaşadığı devre ait olduğundan şahsî görüşlerine daha çok yer vermiştir. Yaşadığı çevrenin ve devrin tanınmış siyasî, askerî, ilmî, edebî ve diğer sahalarda bilinen şahısların çoğuyla yakın ilgi kurması bu gözlemlerini daha da kıymetlendirmektedir.

“Türk asıllı olan Memlûk tarihçileri Türkçe bildikleri için sultanlarla ve emirlerle daha kolay dostluk kurabiliyorlardı. Böylece olayların aslını daha iyi öğrenmekteydiler. Sarayda Türkçe konuşulduğu için orada söylenenleri ve dedikoduları anlayıp eserlerine aktarma imkânına sahiptiler, el-‘Aynî, İbn ed-Devâdârî ve İbn Tagri Birdî gibi. İyi Türkçe bilmenin olayların doğru anlaşılıp aktarılmasındaki önemini İbn Tagri Birdî’de vurgular. Şöyle ki Türk asıllı İbn Tagri Birdî, tarihçi İbn Hacer el-Askalânî’nin Sultan Barsbay’ı âzat eden efendisinin adını yanlış vermesine şaşar ve İbn Hacer’i Memlûklarla samimî ilişkileri olmadığından

dolayı belli ölçüde mazur görür.”¹⁰⁴ Bunların dışında bir tarihçinin faydalanması gereken ikinci derecedeki diğer kaynaklardan da istifade etmiştir.

İbn Tagri Birdî, hâdiseleri mümkün olduğu kadar objektif bir tarzda sâde bir dille vermeye çalışır. Bazı noktalarda tarihçilerin fikir ve düşüncelerini de kaydetmeyi ihmal etmez.¹⁰⁵

İbn Tagri Birdî, sadece olaylar zincirini nakleden bir tarihçi olmayıp gerek yaşadığı gerekse daha önceki devirlerin olay ve gelişmeleri hakkında şahsî görüşlerine de fazlaca yer verir. Hâdiseleri ve tarihî şahsiyetleri tahlil ve tenkid eder. Bu değerlendirmelerinde geniş tarih bilgisi penceresinden yaptığı gözlemlerinin temel teşkil ettiği görülür. Müellifin bu tarihî tenkidlerini eserlerinin bir çok yerinde görmek mümkündür.¹⁰⁶

İbn Tagri Birdî, şahsî görüş ve tenkidlerini belirtirken genellikle (Kultu) yani dedim kelimesiyle söze başlar.

Bütün eserlerinde sâde bir ifade kullanır. Hâdiseleri açıklarken konu ile ilgili deyim ve atasözleri ile tanınmış şâirlerin beyit ve kıtalarını naklederek ifadesine ve eserin akışına daha çekici bir üslûp kazandırır. Şâir ve ediplerden bahsederken sık sık onların şiirlerini, bu arada bazı tarihî olay ve şahıslarla ilgili şiir, kasîde ve mersiyeleri de nakletmeyi ihmal etmez. Bazı doğal afetler ve Nil’in akış rejimi ile ilgili şiirler de bir çok defa eserlerinde geçer. Özellikle bu şiirlerin önemli bir kısmının kendi devrindeki şâirlere ait olup bizzat dinlediği nazımlar oluşu eserlerini edebiyat tarihi bakımından daha da kıymetlendirmektedir.¹⁰⁷

İbn Tagri Birdî’nin yazmaya başladığı ilk yıllarda Arapça bakımından yukarıda da belirtilen bazı hatalar yaptığı düşünülse bile pek çoğu günümüze ulaşan eserleri onun ilmî derecesini ve Müslüman Mısır’ın en büyük tarihçilerinden biri

¹⁰⁴ Bkz. S. Kortantamer, “Memlûklar’da Türk Kültürü”, *Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı*, s. 175.

¹⁰⁵ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 97.

¹⁰⁶ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 98.

¹⁰⁷ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 98.

olduğunu ortaya koymakta ve modern tarihçilerin tamamı bu konuda aynı görüşü paylaşmaktadır.¹⁰⁸

5- Siyasetle İlgisi

İbn Tagri Birdî, doğduğu günden ölümüne kadar hemen hemen hayatının her safhasında devlet hizmetlerinde önemli rolü olan insanlarla birlikte bulunmuştur. Hayatının bir kısmını resmî hizmetle geçirdiği düşünülürse böyle bir insanın siyasetle ilgilenmemesi ve bizzat siyasî olaylara karışmamış olması düşünülemez. Ayrıca bir tarihçi olması dolayısıyla siyasî olayları, onların ortaya çıkışını ve seyrini izlemeye mecburdur. Nitekim İbn Tagri Birdî'nin bazı siyasî olaylara karıştığı ve fikren onlara yön verdiği kendi ifadelerinden anlaşılmaktadır. Bazen bu karışmaları hükümdarlar seviyesinde bir değer kazanacak çapta olmuştur.¹⁰⁹

İbn Tagri Birdî'nin bazı devlet adamlarını eleştirerek kötülemesi bazılarını takdir edip övmesi eserlerinde sık sık rastlanan özelliklerindedir. Bu da onun fikren siyasete olan yakın ilgisini gösterir.¹¹⁰

6- Edebî Yönü:

İbn Tagri Birdî, Türk asıllı olmasına ve çevresinde Türkçe'yi en iyi bilenlerden biri olduğunun kaydedilmesine rağmen bütün eserlerini Arap diliyle yazdı.¹¹¹ Bunların çoğunu tarihle ilgili olması sebebiyle düz yazı olarak kaleme aldı. Arasında manzum olanlar varsa da onun edebî yönünün en kuvvetli cephesini düz yazı eserlerinde aramak gerekir.¹¹²

¹⁰⁸ Bkz. M. Çuhadar-İ. Yiğit, "İbn Tağriberdî", *TDVİA.*, c. XX, s. 386.

¹⁰⁹ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 98-99.

¹¹⁰ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 100.

¹¹¹ Bkz. S. Kortantamer, "Memlûk Tarihçiliğine Genel Bir Bakış", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S-1, s.32.

¹¹² Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 104.

İbn Tagri Birdî, genellikle kısa fakat aralarında tekdüzeliği kırarak uzunca cümlelerde bulunan hareketli bir nesirle yazmıştır. Dilde nâdir kelimelere, özentiyeye kaçmaz. Açık ve doğal bir anlatım üslûbu vardır. Dikkati çeken bir husus da bazı kelimelerin yaygın manalarından başka bir manada kullanılmasıdır. Mesela, “kerîme” kelimesi yaygın olarak “kız” anlamına geldiği halde İbn Tagri Birdî bu kelimeyi “kız kardeş” anlamında kullanmıştır. Nitekim kendi kız kardeşlerinden bahsederken sık sık “kerîmâtî” tarzındaki ifadelerine rastlanabilir. Bu değişik kullanımlar zamana ve çevreye bağlı olabilir. Nitekim, Memlûk tarih eserlerinin iç yapısında çeşitli özellikler göze çarpar. Tarihçilerin kullandıkları dil ve üslûp “Orta Arapça”yı temsil etmektedir. XIII. yüzyıla kadar yazılan eserlerde kullanılan Arapça klasik fasih Arapçaydı. Aynı zamanda gelişen çeşitli Arap lehçeleri yazı diline girmemişlerdi. Bu durum Memlûkler zamanında değişir. Günlük konuşmanın ve yerel şîvelerin unsurları tarih eserlerine girerler.¹¹³

Genellikle Arapça mensur eserlerde ve özellikle tarihlerde görülen şiir nakletme özelliği onun eserlerinde de görülmektedir. O, sık sık manzûmeler vererek sâde ve akıcı olan ifadelerine ayrı bir renk verir. Ayrıca onun düz yazı eserlerini hareketlendiren hususlardan birisi de, konuşmalarında kinayeye çok yer verdiği gibi yazı dilinde de bu üslûp özelliğini sürdürmesidir.¹¹⁴

Eserlerinin pek kısa olan mukaddimelerinin ifade tarzında benzeri bir çok ediplerde görüldüğü gibi, yer yer süslü bir üslûp gözlenmektedir.¹¹⁵

İbn Tagri Birdî aynı zamanda bir şâirdir. Muhammed Mustafa Ziyâde, Ebu'l-Mehâsin'in Arapça ve Türkçe şiirler yazdığını belirtir¹¹⁶. Ayrıca Said Abdulfettah 'Âşûr'da “İbn Tagri Birdî Arapça ve Türkçe şiir yazma da mâhirdir” diyerek onun bu

¹¹³ Memlûkler'de devletin resmi dili ile okuyucu kitlesinin dili Arapça olduğu için kendileri Türk asıllı olmalarına rağmen el-Aynî, İbn ed-Devâdârî ve İbn Tagri Birdî gibi Memlûk tarihçileri eserlerini genellikle Arap dilinde yazarlardı. Bkz. S. Kortantamer, “Memlûklarda Türk Kültürü”, *Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı*, s. 177, 178.

¹¹⁴ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 104-105.

¹¹⁵ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 105.

¹¹⁶ M. M. Ziyâde, Ebu'l-Mehâsin'in Arapça ve Türkçe şiirler yazdığını belirtir. Bkz. M.M. Ziyâde, *a.g.e.*, s. 31.

yönünü teyid eder.¹¹⁷ İbn Tagri Birdî'nin eserleri arasında, tasavvufî şiirlerini içeren “es-Sukker el-Kâdih ve'l-Itr el-Fâih” adlı eseri dışında, diğer eserlerinde de dağınık bir şekilde pek az bazı şiirleri bulunmaktadır. Bu şiirlerden bazılarının kendi şiirleri olmayıp konuyla ilgili örnek vermek için kaydettiği, başkalarına ait beyitler olduğu düşünülebilir.¹¹⁸

İbn Tagri Birdî'nin eldeki mevcut şiirlerine göre nazım kâidelerine hâkim olan orta seviyede bir şâir olduğu söylenebilir. Bu şiirlerin temel özelliği lirik olmaktan çok ders verici ve fikrî olmasıdır.¹¹⁹

¹¹⁷ Bu bilgi Said Abdülfettah Âşur'un İbn Tagri Birdî'nin el-Menhel adlı eserine yazdığı önsözden alınmıştır. Bkz. İbn Tagri Birdî, *el-Menhel*, c. I., s. 7.

¹¹⁸ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 105.

¹¹⁹ Bkz. M. Çuhadar, *a.g.e.*, s. 105-106.

II. BÖLÜM

DULKADİROĞULLARI BEYLİĞİ İLE İLGİLİ KAYITLAR

Cilt 10, Sayfa 11, 742 h./1341-42 YILI

Halep nâibi¹ Emir Taştımur Hummus Ahdar es-Sâkî'den İbn Dulkadir'in² itaatten çıktığı, Anadolu hâkimi Eretna³ ile Halep'i almak için anlaşığı ve Ebulusteyn'de⁴ çok asker toplandığı haberi sultana⁵ geldi. Bu durumda Taştımur Mısır'dan asker yardımı talep etti. [Bu olaylar] sultanın canını sıktı ve cevabı geciktirdi.

Cilt 10, Sayfa 34, 742 h./1341-42 YILI

Suriye nâibi Altunboğa, Hama nâibi Dokuztimur'a, Melik Eşref Küçük'e⁶ bağlı kaldığını ve ona itaate yemin ettiğini belirten [bir haber] gönderdi. Suriye nâibi

¹ Nâib kelimesi Memlûkler'de Sultanın vekili ya da mümessilleri ile başlıca eyaletlerin valileri anlamına gelir. Bkz. H.A.R Gibb, Collin Davies, "Nâip", *İ.A.*, c. IX, s. 50, 51.

² Burada kastedilen şahıs Dulkadiroğulları'nın kurucusu olan ve beyliğe 1337-1353 yılları arasında beylik yapan Zeyneddin Karaca bin Dulkadir'dir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara, 1989., s. 8-19.

³ İlhanlılar'ın Anadolu vâlisi Demirtaş'ın Memlûkler'e kaçmasından sonra Anadolu üzerinde nüfuzunu arttırarak Memlûkler'den Anadolu vâlisi olma hakkını alan ve 1343'de bağımsızlığını ilan eden devlet adamı. Ölüm tarihi 1352'dir. Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Eretna", *İ.A.*, c. IV, s. 309.

⁴ Urfalı Matthieu ve diğer Ermeni müverrihlerin Ablasta, Süryani Mihael'in Ablastayn, Abu'l Farac bin İbrî'nin Ablastin, Yakut Hamavî'nin Ablustayn, Aynî'nin ve diğer Arap müverrihlerinin Ablustayn, Selçuklu Tarihine dâir eser yazan müellifler ile XIV. ve XV. asırlardaki İran müverrihlerinin Ablistan şekil ve telaffuzu ile yazdıkları bu ismin XVI. asırdan itibaren, İbn İyas müstesna olmak üzere diğer bütün müellifler tarafından Ablistan veya Elbistan şeklinde yazıldığı görülmektedir. Bundan böyle biz ismi bugünkü şekliyle yani Elbistan olarak yazacağız. Bkz. Mükrimin Halil Yinanç, "Elbistan", *İ.A.*, c. IV, s. 223.

⁵ Söz konusu tarihteki sultan, Bahrî Memlûklar'dan 1310-1341 yılları arasında saltanat süren el-Melik en-Nâsır Nâsireddin Muhammed bin Kalavun'dur. Memlûk Devleti'nde en uzun süre saltanat süren sultanlardan biridir. Üç ayrı zamanda hüküm sürmüştür.

I. Saltanatı: 17 Aralık 1293-1 Aralık 1294

II. Saltanatı: 9 Şubat 1299-5 Nisan 1309

III. Saltanatı: 17 Şubat 1310-7 Haziran 1341 Bkz. Kâzım Yaşar Koprıman "Memlûkler", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c. VI, İstanbul, 1989, s. 541.

⁶ Bahrî Memlûk sultanlarından 1341-1342 yıllarında Memlûk Devleti'nde saltanat sürmüş olan Melik el-Eşref Alâeddin Küçük Muhammed b. Kalavun. Bkz. K.Y. Koprıman, "Memlûkler", *DGBİT*, c. VI, s. 541.

Altunboğa'nın üzerine geldiği [bilgisi] Taştımur Hummus Ahdar'a ulaşınca o, İbn Dulkadir'i çağırdı ve İbn Dulkadir geldi. Onunla Elbistan'a gitmek için anlaştı. [Taştımur] İbn Dulkadir'le birlikte servetinden taşınabilir olanlar ile evlatları ve memlûklerini⁷ alarak yola çıktı. Halep askeri ona yetişti. [Ayrıca] onlara, Suriye nâibinin onların dikkatini çektiği ve Halep'ten çıkışlarını yasakladığı mektubu ulaşmıştı. Sonunda pek çok yönden [Taştımur] ile savaştılar. Ancak [Suriye nâibi Altunboğa] hedefine ulaşamadı. Her iki taraftan beş kişi öldürüldü. Çoğu yaralı olarak geri döndüler.

Taştımur Elbistan'a ulaşınca Eretna'ya Anadolu'ya geçmek için izin istediğini içeren bir mektup yazdı. Eretna ona durumunu ve gerekli olan şeyleri bildirdi ve onun ikamet etmesi için hazırlıklara başladı. Taştımur Kayseri'ye geçti. Eretna Taştımur'a her gün için 2000 dirhem ücret takdir ettikten sonra İbn Demirtaş ile savaşmaya yöneldi.

Cilt 10, Sayfa 270, 752 h./1351-52 YILI

Recep ayının 10'u Çarşamba günü (2 Eylül 1351 Cuma) [Mısır'a] Suriye nâibi Emir Argun El-Kâmilî'nin bir mektubu geldi. [Mektup]; Halep nâibi olan kardeşi Beyboğarus'a mektup götüren ve isyan [durumunda] olan Vezir Emir Mencek'in hemen yakalanmasını ve bunun iyi olacağını içeriyordu. [Beyboğarus] mektup gönderdi ve mektupta diğer emirlerle ittifak ettiği [bilgisi] vardı. Orada fazla kalmadı ve hareket etti. Emirler ve nâib yarına kadar hazır olsunlar diye biraz daha ağırdan alma fikri ağır bastı. Mektupta ittifak edilen hususta tedbir almaları onlara okundu. Ertesi günü topluluk ortaya çıktığında Mencek gelmedi. Arandı fakat

⁷ "Memlûk, (çoğulu=memalîk ve memlûkûn), Arapça "meleke" fiil kökünden türemiş bir "İsm-i mef'ul" olup lûgat manası "tasarruf edilen, sahip olunan, hizmetçi, hizmetli, beyaz köle" demektir. "Memlûk" kelimesi zamanla İslam tarihinde istilâhî bir mana kazanmış ve "gerek harplerde ve gerekse satın alma yolu ile esir düşen beyaz adam" ve "bunların kurduğu devlet" anlamında kullanılır olmuştur. Bu manalarıyla "memlûk", siyah köle demek olan "el-abd" kelimesinden farklıdır. Bu kelime "ev işlerine bağlı bir nevi köle" demektir. "Memlûk" ise hükümdar ve emirlerin muhafız birliklerine dahildir". Bkz. K.Y. Koprıman, *Mısır Memlûkleri Tarihi Sultan al-Malik al-Mu'ayyad Şeyh al-Mahmudî Devri (1412-1421)*, s. 1.

bulunamadı. Onun hizmetkârları dün akşamdan beri kendisinden haber alamadıklarını söylediler Emir Sargıtmış birkaç emriyle beraber harekete geçti. [Mencek'in] adamlarının evlerini bastı. Ama kendisiyle ilgili herhangi bir haber alınamadı. Onun memlûklerini aradılar. Ancak onlardan ikisinin kayıp olduğu anlaşıldı. O, Kahire'de arandı. Onu gizleyenler tehdit edildi. Sığınmacı Araplardan İsa ibn Hasan el-Hiccan [Mencek'e karşı] beraberindekilerle yolları tutmak için en-Nucûb'a doğru yola çıkarıldı. Bedevilere, Suriye nâiblerine ve ilgililere onu yakalamaları için haber güvercinleri gönderildi. Pek çok eve baskın yapıldığı halde herhangi bir sonuç alınamadı.

Sonra Recep ayının 24'ü Çarşamba günü (16 Eylül 1351 Cuma) Hama nâibi Emir Ahmet Sâki'nin ve Trablus nâibi Beklemiş'in isyan ettiği haberi [Mısır'a] geldi.

[Receb'in] 27'si Cumartesi günü (19 Eylül 1351 Pazartesi) Halep nâibi Emir Beyboğarus'un Mısır'a getirilmesi emredildi. Halep emirlerine onlar için teskin edici mektubu götürene bunu Beyboğarus'a sözlü olarak ve Halep emirlerinin huzurunda bildirmesi söylendi.

Cilt 10, Sayfa 271, 272, 752 h./ 1351-1352 YILI

Beyboğarus'un kendisini Halep'te sultan ilan ettiği ve İbn Dulkadir'in de bunu onayladığı haberi Suriye'den [Mısır'a] geldi. O, el-Melik el-Âdil olarak lakaplanmıştı ve [Beyboğarus], Mısır'ı rakiplerinden almak istiyordu. Onlar; Taz, Şeyhun, Sargıtmış, Bozlar ve Suriye nâibi Argun Kâmilî idi. Bu haber sultan ve

emirlere ulaşınca nâibe [yapacakları] sefer için Ecnad el-Halka'yı⁸ hazırlaması ve iktâsı 400 dinardan fazla olanların belirlenip buna eklenmesi söylendi.

Sonra Karaca bin Dulkadir'in Türkmenlerden büyük bir toplulukla Halep'e geldiği haberi ulaştı. Bunun üzerine Beyboğarus da harekete geçti ve onu karşıladı. [Beyboğarus] ile Hama ve Trablus nâibleri Şâban ayının başında Mısır yönüne gitmek için sözleştiler. Onlar, [Beyboğarus'u] Resten'de⁹ karşılayacaklardı. Bunun üzerine sultan, Devâdar¹⁰ Toktay'a Suriye'ye gitmesini ve Halep, Hama ve Trablus emirlerinin hepsini teskin etmesini emretti. Bu haber üzerine Toktay Dımaşk'a ulaşmak için harekete geçti. Ve arkadaşlarına moral verici haberler gönderdi. Bu sırada [Toktay], nâiblerin, askerlerin, Dulkadiroğlu Türkmenlerinin ve Bedevî Araplarıyla Hayyar bir Muhennâ'nın Beyboğarus'a itaat ettiğini ve böylece Beyboğarus'un güçlenmiş olduğunu gördü. Bunun üzerine Suriye nâibi sultanın sefer yapmasının zorunlu olduğunu aksi taktirde Suriye'nin tamamının elden çıkacağını belirten bir mektup yazdı. Bu konuda Mısır emirleri fikir birliği içindeydiler. Bunun üzerine [Sultan] Vezir'e, [Suriye nâibine] sultanın çadırlarını hazırlamasını ve [geçilecek] güzergâhlardaki kalınacak yerleri techiz etmesini emretti. Vezir ona bunu yapmak için parası olmadığını belirtti. Bunun için ona gelir edinmesini, bu amaçla tüccarlardan ihtiyacı kadar borç almasını söyledi. Bunun üzerine Suriye nâibi, tüccarları çağırıp el- Kârim tüccarlarından ve diğer pek çok esnaftan ihtiyacı olan malları o günkü değeri ile satın aldı. İskenderiye'deki Moğaltay'a mektup yazdı.

⁸ Şehabettin Tekindağ kitabında Halka askerleri ile ilgili şu bilgileri vermektedir: "Memlûk Sultanlığı'nın muhtelif mıntıklarında iktâlara sahip kimseler Acnad el-Halka, Acnad el-Bahriya, Acnad et-Türkmân, Acnad el-Arab ve Acnad el-Akrad olmak üzere 5 kısım hâlinde zikrediliyor. Bununla beraber, Acnad el-Halka ile Acnad el-Bahriya, sultan tarafından tevcih edilmiş iktâlara sahip olmalarına mukabil umumiyetle hudutları muhafaza etmekle mükellef olan zümrelerin şahsi iktâları olmayıp, husûsî iktâlarında yaşayan reis ve beylerin maiyetlerinde bulunuyorlardı." Bkz. Ş. Tekindağ, *Berkûk Döneminde Memlûk Sultanlığı*, İstanbul, 1961, s. 152-154.

⁹ Humus'un Kuzey-doğusundadır. Bkz. Ali Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, Ankara, 1983, s. 257.

¹⁰ "Sultan tarafından başkalarına yazılacak mektup, tahrirat ve fermanları mahallerine sevk ve tebliğ ve sultana takdim edilen menşur ve arzıhalleri hükümdara arz ile istişareden sonra imza almak ve sultana posta vasıtasıyla gelen nâme ve mektupları Emir Candar ve Kâtib-i Sir ile beraber alıp Sultan'a takdim eylemek, saraya girmelerine müsaade edilecek kimseler hakkında sultana danışmak vazifelerini yerine getirirdi". Daha geniş bilgi için Bkz. İ.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal*, İstanbul, 1941, s. 356-358; Samira Kortantamer, "Memlûklarda Devlet Yönetimi ve Bürokrasi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S. 2, (1984), s. 39.

Ondan 400 bin dirhem aldı. Borç olarak nâibden de 100 bin dirhem tedarik etti. Üstâddâr¹¹ Emir Balabandan 100 bin dirhem aldı. Vezir bir hafta geçmeden sultanın ihtiyacı olanı hazırladı.

Cilt 10, Sayfa 275- 277, 752h./1351-52 YILI

Şâban ayının 29’unda (21 Ekim 1351 Pazar) Beyboğarus Halep’e geldiğinde [şehir] kapılarına doğru çukurlar kazılmış olduğunu ve [şehir] kapısının kilitlendiğini gördü. Kaleye [girmek] ona yasaklanmıştı. Ona taşlar ve mancınıklar atıldı. Surların üzerindeki adamlar [bu işte] onlara uydular ve ona bağırdılar. Bunun üzerine [Beyboğarus] o gece beraberindekilerle orada geceledi. Ramazan ayının başında Perşembe günü Halep şehri yönüne doğru harekete geçti. O sırada kalede sesler ve müjdeler duyuldu. Onlar “Ey münafıklar! Asker geldi.” diye bağıyorlardı. Onunla olanlar baktılar ve Cevşen Dağı’nda sancakları gördüler. Bu durumda hepsi Beriye taraflarında mağlup oldular. Cevşen Dağı’nda gördükleri askerler sultanın ordusu değildi. Fakat Beyboğarus’un askeri Dimaşk’tan çıktığında Halep ordusundan bir birlik ve Trablus askeri [onlardan] saklanıyorlardı. Peşinden yürüdüler ve Beyboğarus’a baskın için Cevşen dağına geçtiler. Beyboğa onları gördüğünde Sultan’ın ordusu olmadıklarından şüphelenmedi ve yenildi. Bankusa halkı onlara (gelenlere) muvafakat etti. Onlardan önce geldiler ve Beyboğa’ya karşı geçitleri tuttular. Sözü edilen ordu arkalarından onlara ulaştı. Beyboğarus’un ordusu parçalandı. Onlar toza dumana karıştılar. Herhangi birisinin arkadaşını görmesi mümkün olmadı. Bedeviler onları ele geçirdiler ve Halep halkı onları elleriyle yakaladılar. Hazineslerini, yüklerini yağmaladılar, üzerlerinde olan harp âletlerini ve başka şeyleri soydular. [Halepliler’in] yağmaladıkları şeylerle elleri dolduktan sonra Beyboğa kendisi kurtuldu. [Bu yağma] övgüye değer nitelikte bir şeydir. Halep halkı [Beyboğa’nın] emirlerini ve memlûklerini tâkip ettiler. Onları yerlerinden çıkararak

¹¹ Sultan’ın husûsî mallarına bakan ve onların vâridatını toplayan ve sarfeden emirdir. Memlûk sarayında hükümdara ait mutfaklarla, şaraphânele, saray gülmanı ve diğer hademeler hep bunun nezâreti altında idiler. Bkz. İ.H. Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 338-340.

çoğunu ele geçirdiler. Onların içinde [Beyboğa'nın] erkek kardeşi Emir Fâdıl ile Şâd eş-Şarabhanah Emir Altunboğa el-Alâî, Safed nâibi Altunboğa Burnak, Meliktumur es-Sâidî, Hama nâibinin erkek kardeşi Şâdi, Halâvet'ül-Ocakı¹² Tayboğa, İbn Aydoğdu er-Rezzak ve Halep'te Şâdd ed-Devâvîn olan Mehdî, İbn Dulkadir'in yakını Esenbay, Bahadır el-Hâmus ve Beyboğarus'un Üstâddâr'ı Kılıçarslan ile emirlerin memlûklerinden 100 memlûk vardı. Onların hepsi bağlandı ve hapsedildi. Emir Beyboğarus, Hama nâibi Ahmed es-Sâkî, Trablus nâibi Beklemiş ve er-Rahbe¹³ nâibi Taştımur el-Kâsımî, Akboğa el-Bâlisî ve diğer birlik harekete geçti. Onların tamamı toplam olarak 116 kişi idi.

Sonra emirler Halep'e girdiler. Beyboğarus'un mallarını aldılar. Ardından Karaca bin Dulkadir'e affedildiğini ve Beyboğarus ile onunla birlikte olanları tutuklamasını belirten bir mektup yazdılar. [Karaca] tutuklamak için sultanın emrini beklediği cevabını verdi. Beyboğa ona sığınmıştı. Beyboğarus için eman gönderilmesini ve onun emirliğinin devam ettirilmesini istedi. [Beyboğarus'un] kendi himayesinde kalıcı olduğunu belirtti. Ayrıca onu silahlandırdı. Yazı ona gönderildi ama o onu teslim etmekten kaçındı. [Memlûk devleti] emirleri Türkmen emirlerinden Ramazan'ı¹⁴ çağırtdılar. Karaca bin Dulkadir'in beyliği ve toprakları ona verildi. Emirler Halep'ten döndüler ve oraya Suriye nâibi Argun el- Kâmilî'yi yerleştirdikten sonra hepsi Ramazan ayının sonu Cuma günü tutuklu emirlerle birlikte Dımaşk'a¹⁵ döndüler. Bayramı Sultan Melik es-Sâlih¹⁶ ile birlikte geçirdiler. Şevval ayının 3'ü Pazartesi günü (23 Kasım 1351 Çarşamba) orada kaldılar. Sultan Dımaşk kalesinde oturdu. [Tutuklu] emirler zincirle dışarı çıkarıldılar. Onlara, "Bu

¹² Memlûk'lerde Mirahur'a tâbi olup atları gezdirmek ve onları tâlime alıştırmak, ata binmek işleri ile meşgul olan memurdur. Bkz. İ. H. Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 360.

¹³ Fırat'ın sağ sâhilinde bir şehir. Şimdiki el-Miyâdin. Bkz. E. Honigmann, "Rahbe", *İ.A.*, c. IX, s. 601.

¹⁴ Ramazan Bey Şam'a Sultan'ın yanına gitmiştir. Ona Türkmenler'in emirliği tevcih olunmuştur. Ramazanoğulları beyliğine ismini veren bu şahıs ile ilgili herhangi başka bir bilgi yoktur. Bkz. Faruk Sümer, "Ramazanoğulları", *İ.A.*, c. IX, s. 612-620.

¹⁵ "Şam kelimesinin Arapçasıdır. Suriye'nin en büyük şehridir. 1260 Ayn Calud Savaşı ile Memlûkler buraya hâkim oldu. Müteakip devirde Dımaşk, Memlûk devletinin Suriye vilayetinin en mühim olan Mamlakat Dımaşk'ın merkezi oldu. Bu eyalet bütün Cenûbî Suriye'yi içine almaktadır". Bkz. R. Hartmann, "Şam", *İ.A.*, c. XI, s. 298-310.

¹⁶ El-Melik es-Sâlih Selahaddin bin Muhammed bin Kalavun, Bahri Memlûk Sultanlarından olup 1351-1354 yılları arası I. Saltanatı; 1354-61 yılları II. Saltanatı yaşanmıştır. Bkz. K.Y. Kopruman "Memlûkler", *DGBİT*, c. VI, s. 542.

Sultan'a karşı oyun oynamanın ve imana karşı ihanetin cezasıdır." diye bağırıldı. Onlar tek tek ortadan bölünerek öldürüldüler. Biz hapse atılan Meliktimur es-Sâidî'nin dışında yakalananlardan ve öldürülenlerden bahsetmiştik. Sultan, Silâhdâr¹⁷ Beklemiş'in yerine Trablus nâibliğine Aytemuş en-Nâsirî'yi, Ahmet es-Sâkî'nin yerine Hama nâibliğine Tanyaruk'u ve Altunboğa Burnak'ın yerine Safed nâibliğine Emir Şehabeddin bin Subih'i yerleştirdi.

Cilt 10, Sayfa 294, 754 h./1353 YILI

Elbistan hâkimi Zeyneddin Karaca bin Dulkadir Zilkade ayının 14'ünde (2 Ocak 1353 Pazartesi) öldü. Emir Beyboğarus olayında onunla ilgili bilgi vermiştik.

Cilt 11, Sayfa 309, 788 h./1386 YILI

Elbistan hâkimi Yörüklerden Türkmen emiri Garsüddin Halil bin Karaca bin Dulkadir¹⁸ 60 kûsûr yaşındayken Maraş¹⁹ şehri yakınında Emir Sârumiddin İbrahim bin Humur et-Türkmânî ile yaptığı savaşta öldürüldü.

¹⁷ "Merasimde ve alay günlerinde hükümdarın silahını taşıyan ve Yüzler Emiri yâni birinci sınıf umerâdan olan Emir Silah aynı zamanda Zerdhâne ya da Zeredhâne denilen Silahhânenin de şefiydi. Maiyetinde Silahdariyye denilen memlûkler vardı. Emir Silah merasimde sultanın sol gerisinde bulunurdu. Bu vazife Melik Zâhir Baybars tarafından ihdas edilmiştir". Bkz. İ.H. Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 336, 337.

¹⁸ 1355 yılında Memlûklar tarafından tanınarak Dulkadir Beyliği'nin ikinci beyi olmuştur. 1386 yılı Nisan ayı başlarında öldürülmüştür. Ayrıntılı bilgi için Bkz. R. Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s 19-27.

¹⁹ XIV. asrın ilk yarısında Maraş, Dulkadirli Türkmen hanedanının eline geçmiştir. Dulkadirli Memlûk devleti ile yaptıkları mücadelelerde dönem dönem Maraş'ı Memlûkler'e teslim etmek zorunda kalmıştır. Bkz. R. Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 5

Cilt 11, Sayfa 344, 791 h./1388-1389 YILI

Mintaş²⁰ bu durumda iken ona Emir Nuayr'ın Nâsırî'leri savunmak için itaatten çıktığı haberi ulaştı. [Nuayr], Sevli bin Dulkadir²¹ ile ittifak kurmuş ve Halep civarındaki pek çok yeri işgal etmişlerdi. Mintaş bunu dikkate almadı. Onlardan yumuşak bir biçimde itaat altına girmelerini istedi.

Günler sonra Suriye nâibi Emir Bozlar el-Ömerî en-Nâsırî Hasan'ın da Emir Yelboğa en-Nâsırî'yi²² savunmak için Mintaş'a olan bağlılıktan çıktığı haberi geldi. Aynı şekilde [Mintaş'a] karşı müsamahasız olacağını mektuplarla bildirdi.

Cilt 12, Sayfa 17, 18, 792h./1389-1390 YILI

Sultan, Zilhicce'nin 5'inde (14 Kasım 1390 Pazartesi) Halep nâibliğine nakledilen Emir Karatimurtaş'ın yerine Halep Hâce Atabeklerinden²³ Emir İnal'ın Trablus nâibliğini sürdürmesine karar verdi. Halep Atabeği Emir Akboğa el-Cemâlî ez-Zâhirî'yi²⁴ bahsedilen İnal'ın yerine ve Emir Muhammed Sallar'ı Halep'e

²⁰ Çerkes Memlûkleri Devleti'nin ilk sultanı olan Berkûk üst düzey görevdeki Türkler'e karşı şiddet siyaseti tâkip edince kendisine karşı 1388 yılında bir isyan çıkmıştır. İsyanın liderliğini Malatya nâibi Mintaş yaptı. Bir ara Kahire'yi ele geçirip Berkûk'u Kerek'e sürdüler. Ancak isyancılar kendi aralarında ihtilafa düşünce Berkûk yeniden tahta oturdu. 1393 yılında Mintaş öldürüldü. Bkz. K.Y. Kopruman, *Mısır Memlûkleri Tarihi*, s. 13, 14.

²¹ Halil Bey 1386 yılında öldürülünce onun yerine kardeşi Sevli, Dulkadiroğulları'nın başına geçmiştir. 1398 yılı Mayıs ayında Sultan Berkûk tarafından öldürülmüştür. Sevli ismini Sulu şeklinde okumak da mümkündür. Ancak Aynı bu ismi Sevli olarak okunacak şekilde harekelemiştir. Bkz. R. Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 28-33.

²² Yâni el-Melik en-Nâsır Nâsireddin Muhammed bin Kalavun'un satın alıp âzad ettiği memlûklerden birisi.

²³ Bir ünvan olup ilk defa Büyük Selçuklu Devletinde Nizam'ül-Mülk'e verilmiştir. Zamanla yüksek dereceli devlet memurluğuna dönüşmüştür. Selçuklular'da yaşları küçük şehzâdelerin eğitimi için kumandanlar arasında vâsi ve mürebbi olarak Atabek denilen hocalar görevlendirilmiştir. Atabeklik Eyyubiler'de ve Memlûkler'in ilk devirlerinde Selçuklular zamanındaki mâhiyetini korumaktaydı. Bunu tâkip eden devirlerde ordu kumandanlığı şekline dönüştü. Bkz. Coşkun Alptekin, "Atabeg", *TDVİA*, c. IV, s. 38-40.

²⁴ Yâni el-Melik ez-Zâhir Berkûk'un satın alıp âzad ettiği memlûklerden birisi.

Hâcib'ül-Hüccab²⁵ olarak atadı. Seveli bin Dulkadir'e de Elbistan nâibi olduğunu bildirdi.

Sonra Kurban bayramı günü (Kasım 1390) Emir Beylik el-Muhammedî, Halep nâibi Gümüşboğa el-Hamavî'yi getirmek için yola çıktı. Sultan el-Melik ez-Zâhir Suriye askerlerine harcaması ve onları silahlandırıp Antep'te Mintaş'la savaşması için Emir Timurboğa el-Mencekî'yi büyük miktarda parayla gönderdi.

Sonra 793 yılı Muharrem ayının 6'sında (14 Aralık 1390 Çarşamba) Dımaşk'dan Emir Yelboğa en-Nâsırî ile Büyük Emir Aytemuş el-Becâsî'nin mücadele ettiği, itaatten çıktığını gizleyerek silahlanıp mâiyetini de silahlandığı ve Dımaşk'a haber göndererek Mintaş tarafında olanların gelmesi için çağrı yaptığı ve sonra Mintaş'ın 1100 süvarisinin geldiği, hepsini yakalayarak hapse attığı ve silahlarına el koyduğu ve bilgilendirmek için sultana [bunları] yazdığı haberi geldi. Sultan da ona teşekkür ve övgülerle cevap verdi.

Safer ayının 2'sinde (9 Ocak 1391 Pazartesi) sultan, Sultan Hasan'ın²⁶ medresesinin merdivenlerinin yıkılmasını emretti ve burası yıkıldı. [Ardından] Rumeyle'de Silsile kapısı ile karşı karşıya olan pencereden bir kapı açıldı.

Safer'in 7'sinde (14 Ocak 1391 Cumartesi) Halep nâibi Gümüşboğa el-Hamavî Kahire'ye geldi. Daha önce Nâib Emir Sudun, emirlerin büyüklüğü ve Hâciblerle²⁷ birlikte onu karşılamaya gitmişti. Gümüşboğa kaleye çıktı ve yeri öptü.

²⁵ "Emirler ve askerler arasında özellikle iktâlar konusunda çıkan ihtilaflar, ye re'sen ya da nâibi vasıtasıyla çözmek; Sultanın katına gelen-gidenleri takdim etmek; askeri teftiş etmek vb. gibi işlerle görevli yüksek dereceli memur olup sayıları beş tane idi. İki tanesi Yüzler Emiri rütbesinde idi ve bunlara Hâcib el-Hüccab denirdi". Bkz. K.Y. Kopruman, *Mısır Memlûkleri Tarihi*, s. 45.

²⁶ 1347-1351 ile 1354-1361 yılları arasında Memlûk Devleti'nde iki ayrı dönemde sultanlık yapmış olan Melik en-Nâsır Bedreddin Hasan bin Muhammed bin Kalavun. Bkz. K.Y. Kopruman "Memlûkler", *DGBİT* c. VI, s. 542.

²⁷ "Hâciblik müessesinin Mısır Memlûk Devleti'nde almış olduğu mahiyetin en dikkate değer tarafı, baş-hâciblerin kazâi bir salahiyet kazanmaları ve Dâr el-Adl'in başına geçmek sûretiyle tebartüz eden bu salâhiyetin, onlara en yüksek askerî ve idarî kazâ hâkimi sıfatını vermekle kalmayarak, sonrada herkesin müracaatına açık bir adlî kaza mercîi şekline sokmasıdır. Makrizî'ye göre; askerler arasındaki ihtilafları, dâvaları, onların iktalarına ait hususlardan doğan şikâyetleri hal ve fasl etmekle vazifeli olan baş-hâcibler ve yardımcıları sonradan bütün adlî meselelere karışmaya başlamışlardır. Şer'î mahkemelerde kadılar tarafından halledilen alacak-verecek dâvaları, karı-koca ihtilafları gibi şahsî dâvalara da hâcibler bakıyordu". Bkz. Fuad Köprülü, "Hâcib", *İ.A.*, c. V/I, s. 30-36.

Sultan onun için ayağa kalktı. Ona sarıldı ve onu sağ tarafından Büyük Emir İnal el-Yusufî'nin de üstünde bir yere oturttu. Ardından o kendisi için hazırlanan eve geçti. Sultan ona altın işlemeli kumaşla üç tane iyi cins at gönderdi. Gümüşboğa ile birlikte Kerek nâibi Emir Hüsameddin Hasan el-Göçgûnî'de gelmişti. O, Şakhab olayı²⁸ esnasında Halep nâibi Gümüşboğa ile birlikte hezimete uğramıştı. Sultan onu da iyi karşılayarak ikramda bulundu. Ona üzerinde altın işlemeli kumaşlar olan bir at gönderdi. Onlarla birlikte diğer pek çok emirler de gelmişti.

Sonra bu esnada Suriye askerlerinin Ayıntab²⁹ şehrine ulaştığı haberi geldi. Bunun üzerine Mintaş Maraş tarafına kaçtı. Onun yanında olan çok sayıda adamı da firar ederek sultanın itaati altına girdiler.

Cilt 12, Sayfa 166, 800h./1397-1398

Elbistan hâkimi Emir Sevli bin Karaca bin Dulkadir yatağındaiken sûikast ile öldürüldü. Onun hayatı iyilikle anılmaya değmeyecek kadar kötülük ve fitne ile doluydu.

Cilt 12, Sayfa 281, 282, 804h./1401-1402

Rahmetli babam [Tagri Birdî] Halep'e gittiğinde Halep nâibi Emir Demirtaş'ın Türkmen emiri Halil bin Karaca bin Dulkadir'i tutuklamış olduğunu gördü. Babam, [Demirtaş'a] onu serbest bırakmasını emretti. Bunun üzerine o, [Halil'i] serbest bıraktı. Ve hepsi [Halep nâibi Demirtaş, Suriye nâibi Tagri Birdî ve

²⁸ 792h. (1390) senesi Ocak ayının 22'si Cumartesi günü Ridaniye'den hareket eden Memlûk ordusu gelip şehrin civarında bugün Tel Şakhab denilen Şakhab köyünde kendilerini bekleyen Berkuk ile savaşa girişti. Berkuk bu savaşta Memlûk ordusunu mağlup etmiştir. Sonrasında ona tahta ikinci kez oturma yolu açılmıştır. Bkz. Ş. Tekindağ, *Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı* s. 67-69.

²⁹ Bugünkü Gaziantep şehrinin eski adıdır. 1420'li yıllardan sonra şehir Memlûk Devletinden Dulkadiroğullarının eline geçmiş ve bu hânedana mensup beylerden birinin karargâhı olmuştur. Biz tezimizde bundan böyle bu kelimeyi Antep şekliyle kullanacağız. Bkz. Besim Darkot, Hikmet Turhan Dağlıoğlu, "Ayıntab", *İ.A.*, c. II, s. 64-67.

Halil], sultanın³⁰ etrafındaki emirler yüzünden sultana bağlılıktan çıkmak konusunda ittifak ettiler. Daha sonra zikredileceği üzere Türkmenler'den bir grup ve başkaları da onlara katıldılar.

Cilt 12, Sayfa 290, 805h./1402-1403 YILI

Sonra Emir Demirtaş'a eman verildi. Ve o, Trablus nâibliğinden Dımaşk nâibliği'ne nakledilen Emir Şeyh el Mahmûdî'nin yerine Trablus nâibliğine atandı. Emir Ali Bek³¹ bin Dulkadir³² Antep nâibliğine ve Emir Ömer bin el-Tahhân Malatya nâibliğine tâyin edildi.

Cilt 12, Sayfa 302, 303, 806h./1403-1404

Recep ayının 18'i Pazartesi günü (27 Ocak 1404 Pazar) Halep nâibi Akboğa el-Cemâlî el-Atruş'un kılıcı [kendisinin] ölümünden sonra Kahire'ye ulaştı. Bunun üzerine sultan³³, Trablus nâibi Emir Demirtaş el-Muhammedî'nin Halep nâibliğine naklini emretti. Ona bu görevle ilgili taklîd ve teşrîfini Telli olarak bilinen Emir Sudun el-Mahmûdî götürdü.

Bu esnada [Mısır'a], Emir Dokmak ve içinde Emir Ali Bey bin Dulkadir'in de bulunduğu Türkmenler'den bir grubun Halep'e gittiği haberi geldi. Bu durum üzerine Halep emirleri kaçtılar. Ve Dokmak Halep'e hâkim oldu. Sultan, Safed nâibi Emir Şeyh es-Süleymânî el-Mesertan'ı Trablus nâibliğine tayin etti. Ona [bu tâyin ile

³⁰ Bu tarihteki Sultan 1399-1405 ve 1405-1412 yılları arası saltanat süren Melik en-Nâsır Zeyneddin Ferec bin Berkûk'tur. Bkz. K.Y. Kopruman, "Memlûkler", *DGBİT*, c. VI, s. 542.

³¹ İbn Tagri Birdî Türkler'de kullanılan "Bey" ünvanını "Bek" biçiminde yazmıştır. Biz tezimizde bundan böyle bu kelime geçtiğinde "Bey" olarak yazacağız.

³² Halil Bey'in oğludur. Dulkadir Beylerinden beşincisi olan Nâsireddin Muhammed Bey'in kardeşidir. Beylik yapmamıştır. Dulkadir Beyliği iç mücadeleleri ve Memlûk Devleti-Dulkadir Beyliği mücadelelerinde bulunmuştur. 1417 yılında Sultan Şeyh'e itaat etmiştir. Yeniden ağabeyisi Nâsireddin Muhammed Bey ile mücadele edince Sultan Barsbay döneminde (1422-1428) yakalanarak Haziran 1426'da başı kesilmiştir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. R. Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 35-53.

³³ Bkz. Bölüm 2, Dipnot 26.

ilgili] taklîd ve teşrîfini Emir Akberdî götürdü. [Ayrıca sultan] Dimaşk emirlerinden birisi olan Emir Bektemir Cıllık'a³⁴, Şeyh es-Süleyman el-Mesertan'ın yerine Safed nâibliğine devam etmesini emretti. Emir İnal el-Me'mûr, Suriye bölgesinde tutuklu olan iki emiri öldürmek için yola çıktı. [Ancak] adı geçen İnal ulaşmadan önce Trablus nâibi Emir Demirtaş, Emir Cekem ve Emir Sudun Taz'ı serbest bıraktı. O ikisi [ilk önce] Trablus kalelerinden birisinde bulunuyorlar iken [daha sonra] Demirtaş onları Halep'e yönlendirdi. Aşağıda anlatacağımız üzere bu olay Cekem'in Suriye bölgesinde³⁵ ortaya çıkışından öncedir.

Cilt 13, Sayfa 62, 809h./1406-1407 YILI

[Mısır'a] gelen bir haberde; Suriye nâibi Emir Nevruz'un Cekem'in katlinden sonra sultanın³⁶ itaatine tekrar girdiği, Timurboğa Meştub'un Halep'de gâlip geldiği ve [Dulkadiroğlu Ali Bey³⁷] Türkmenleri'yle savaştıktan ve bir takım olaylardan sonra Halep kalesine sahip olduğu, [Halep'te] Cekem'e ait olan her şeyi ele geçirdiği, [orada] Cekem'in memlûklerini [sahiplenerek] kendi memlûğu olarak istihdam ettiği ve böylece [oradaki] durumunu güçlendirdiği bilgileri vardı. [Bunun üzerine] sultan, Suriye'ye yapılacak sefer için gerekli hazırlıkların yapılmasını emretti. Askerler silahlandırıldı. 810 yılı Muharrem ayının 6'sı Pazartesi günü (13 Haziran 1407 Pazartesi) olduğunda sultanın eşliğinde Suriye'ye sefer için sultanın develeri Memâlîk es-Sultânîya³⁸ arasında paylaştırıldı.

³⁴ Bu kelime K.Y. Koprıman tarafından Çolak olarak okunmaktadır. Biz de tezimizde bundan böyle bu kelimeyi bu şekilde kullanacağız Bkz. K.Y. Koprıman, *Mısır Memlûkleri Tarihi*, s. 35, 37, 38, 61.

³⁵ Arap müelliflerin Şam ülkesi olarak isimlendirdikleri yer bugünkü Suriye'dir. Bu sebeple biz bundan böyle tezimizde bu ifadeyi Suriye olarak çevirip kullanacağız.

³⁶ Bkz. Bölüm 2, Dipnot 26.

³⁷ Bkz. Bölüm 2, Dipnot 32.

³⁸ "Mısır'da ikamet eden memlûk askerleri 3 ana gruba ayrılmıştı. Bunlar;

1. el-Memâlîk es-Sultânîya ve Memâlîk es-Sultan

a- Tahttaki Sultan'ın memlûkları (Mustavarat, Aclâb veya Culbân)

b- Daha önceden başkasının hizmetinde bulunmuş olup, tahttaki Sultan'ın hizmetine intikal eden memlûklar ki bunlara müstahdemun denir.

2. Memâlîk el-Umerâ veya Ecnad el-Umerâ

3. Ecnad el-Halka". Bkz. K.Y. Koprıman, *Mısır Memlûkleri Tarihi*, s. 24.

Cilt 13, Sayfa 105, 106, 813h./1410-1411 YILI

Rebiü'l-Âhir ayının 2'sinde (4 Ağustos 1410 Pazartesi) Safed nâibi Emir Şahin ez-Zerdkâş Dımaşk'ta bulunan sultanın yanına geldi. Ayın 3'ünde sultan, Emir Yeşbek el-Mûsavî el-Efkam'ın Trablus nâibliğine; Ebu Bekr bin el-Yağmurî'nin Baalbek nâibliğine ve kardeşi Şaban'ın Kudûs nâibliğine atanmalarını onayladı. Daha sonra adı geçen Rebiü'l-Âhir ayının 6'sında (8 Ağustos 1410 Cuma) sultanın ordusu ve emirler Dımaşk'dan Berze'ye³⁹ doğru yola çıktı. Sultan Cuma namazını Emevî Câmî'nde kıldı. Ardından yola çıktı. Emirleri ve ordusuyla hep beraber ordugâhın kurulduğu Berze'ye varıncaya kadar yola devam etti. Sultan Safed nâibi Şahin ez-Zerdkâş'ın Dımaşk'a Nâibü'l-Gaybe⁴⁰ olarak atanmasını onayladı. Şahin, Dâr es-Saade'de⁴¹ ikamet etti. Sultan'ın emirlerinden olan Emir Kanıbay el-Muhammedî zayıf düştüğü için Dımaşk'ta kalarak gecikti. Ayrıca dört kadı, Vezir Saadettin bin el-Beşîrî ve Nâzır el-Hâss⁴² Mecdeddin bin el-Haysam da Dımaşk'ta geriye kaldılar. Sultan askerleriyle Halep'e varıncaya dek o yöne doğru Şeyh'i, Nevruz'u ve emirler içerisinde onlarla beraber olanları [ele geçirmek] amacıyla yürüdü. [Bu arada] Sultan, Şeyh ve Nevruz'a ya ülkesinden çıkmalarını ya kendisiyle savaşmalarını ya da kendisine itaat etmeleri tekliflerinden birini seçmelerini öneren bir mektup yazdı. Bunu da Suriye ülkesinin halkına merhamet ettiği için istiyordu. Çünkü isyancılar tarafında yağmacıların çokluğundan [Suriye halkının] şehirleri haraptı ve sonuçta olacakların çoğu tazminat ve mallarına el koyma olarak alınacaktı. [Ayrıca] el-Melik en-Nâsır⁴³ o ikisine amacına ulaşana kadar Suriye'de iki üç yıl bekleyebileceğini bildirdi. Emir Şeyh, [sultana] itaatinden çıkmadığı cevabını verdi. 810 yılında Atabek Yeşbek el-Şa'banî ile beraber ele geçirildiği zaman o, duyduğu şiddetli korkudan dolayı sultanın huzuruna gelemeyeceğini belirtip özür diledi.

³⁹ Dımaşk'ın kuzeyindedir. Bkz. Coşkun Alptekin, *Dımaşk Atabeyliği*, İstanbul, 1985, s. 213.

⁴⁰ "Sultan'ın bulunmadığı zamanlarda ona vekâlet eden Kahire (ya da Mısır) vâlisi ya da Nâib es-Saltana'ya vekâlet eden Dımaşk vâlisine delâlet eder". Bkz. H. A. R. Gibb, Collin Davies, "Nâib", *İ.A.*, c. IX, s. 50.

⁴¹ Saray dili üslubunda haşmetli, haşmetmeab manasına gelmekte olup Dâr es-Sâade "Saray" demektir. Bkz. A.J. Wensinck, "Sa'adet", *İ.A.*, c. X, s. 1-2

⁴² Nâzır el-Hass ya da Nâzır divan el-Hass, sultanın özel hazinesinin divan âmiri olup hassa emlâkinin divan idaresinden sorumluydu. Bkz. S. Kortantamer, *Bahri Memlûklarda Üst Yönetim Mensupları ve Aralarındaki İlişkiler*, s. 126.

⁴³ Yâni 1405-1412 yılları arası ikinci saltanatını süren Melik en-Nâsır Zeynuddin Ebussâadet Ferec bin Berkûk. Bkz. K.Y. Kopruman, "Memlûkler", *DGBİT*, c. VI, s. 542

Ayrıca o, hayatı boyunca sultanla savaşmayacağına dâir yemin etti. Onun yemin ettiği gün Büyük Emir Tagri Birdî-yâni babam-Nubya⁴⁴ sınırlarındaydı. [Şeyh], Bektimur Çolak'la yaptığı muharebeden dolayı da özrünü yineledi. Yine o ayrıca eskiden olduğu gibi kendisinin Suriye nâibi olmasına sultan izin vermezse Elbistan nâibliğini vermesini; Emir Nevruz'a Malatya nâibliğini; Yeşbek bin Özdemir'e Antep nâibliğini ve emirlerin diğerlerine kalan kaleleri bahşederse bu bölgede kendilerinin buna bozguncu Türkmenler'den daha lâyük olduklarını söyledi. Onun söylediği [aslında] hakikat idi. Sultan bunu kabul etmedi. Ve Suriye'de ikamete karar verdi. Türkmenler'in ve diğerlerinin çağrılmalarını emretti. Bütün bunlar olurken sultan Elbistan'daydı. Onlar böyle iken Emir Sudun el-Celeb, Şeyh ve Nevruz'dan ayrıldı. O, Kerek'e yöneldi ve orayı kurnazca bir hîle ile ele geçirdi.

Cilt 13, Sayfa 107, 813h./ 1410-1411 YILI

Şeyh ve Nevruz'a gelince, sultan Elbistan'dan ayrılınca yanlarında olanlarla beraber Kayseri'den çıktılar. Elbistan'a geldiler. Burada Dulkadiroğulları [onların] şehre girmelerini engellediler ve onlarla savaştılar. [Şeyh ve Nevruz] bozguna uğradılar ve Antep'e kaçtılar. Onlar Tell Bâşir'e yaklaştıkları zaman bölünerek her bir tâifesi değişik bir yöne dağıldı. Onlardan pek çok grup Halep'e ve Dımaşk'a ulaştı, bir grubu da saklandı. Şeyh ve Nevruz mâiyetleriyle çölden Tedmür'e⁴⁵ geçtiler. Oradan [ihtiyaçlarını] tedarik ettiler. Hızlı bir şekilde Serhad'a⁴⁶ doğru ayrıldılar ve Belkâ'ya⁴⁷ yöneldiler. Ardından Beytu'l-Makdis'e⁴⁸ girdiler.

⁴⁴ Nube. Mısır'ın güneyinde ve Sudan (Mısır Sudan'ı) da bulunan bir memleketin ve burada yaşayan bir kavmin adı. Bkz. S. Hillelson, "Nube", *İ.A.*, c. 9, s. 339-344; Kuzey Sudan. Bkz. Ramazan Şeşen "Eyyubiler", *DGBİT*, c. VI, s. 310, 557.

⁴⁵ Şam'ın kuzey-doğusunda bir şehirdir. Bkz. Fr. Buhl, "Tedmür", *İ.A.*, c. XII/I, s. 112-114

⁴⁶ Memlûkler'de Suriye nâibliğine bağlı olan küçük vilâyetlerden birisidir. Bkz. Bahaddin Keleş, "Memlûkler Döneminde İdârî Yapı", *Türkler*, c. V, Ankara, 2002, s. 315.

⁴⁷ "Ürdün havalisinin güney taraflarının Arapça ismidir. Memlûk devleti döneminde Dımaşk'a bağlı idi." Bkz. Fr. Buhl, "Belkâ", *İ.A.*, c.II., s. 491, 492

⁴⁸ Bugünkü Kudüs şehri.

Cilt 13, Sayfa 143, 815h./ 1412-1413 YILI

Sultan [ele geçirdiği] malları getirtti. Ve kendi kontrolü altına aldı. Demirtaş sultana Halep'e doğru hareket etmesini tavsiye etti. [Sultan] bu teklifi uygun bulmadı ve Dımaşk'ta ikamet dışında bir şeyi kabul etmedi. İkinci olarak [Demirtaş], [sultana] Mısır'a dönmesini tavsiye etti. Sultan buna da râzı olmayarak Dımaşk'ta kaldı. Demirtaş [bunları söylerken] niyeti iyi idi. Karayülük⁴⁹, İbn Karaman⁵⁰, Dulkadiroğulları ve diğerleri gibi Türkmen emirlerinin hepsi [Sultan] el-Melik en-Nâsır ile birlikteydi. [Sultan'a] geçmişte olduğu gibi Dımaşk'ta ikâmet etmesini önerdiler. Sultan servetini ortaya çıkarınca her bir yandan Türkmenlerden, Bedevî Araplardan, el-Aşîr'den ve diğerlerinden insanlar geldiler. [Sultan], onların isimlerini kaydetti ve kendilerine para dağıtarak silahlarla güçlendirdi. Onların hepsi korumakla görevli oldukları yerlere gittiler.

Cilt 14, Sayfa 5, 6, 815h./1412-1413 YILI

[Melik Müeyyed Şeyh'in⁵¹ sultan olmasına karşı] Emir Nevruz bütün [Suriye] nâiblerini Suriye'ye davet etti. Bu dâvete Halep nâibi Emir Yeşbek bin Özdemir, Trablus nâibi Emir Toh, Hama nâibi Emir Kımş, [Alâattin Ali] bin Dulkadir⁵² ve Seyyidî es-Sağir diye bilinen Demirtaş'ın kardeşinin oğlu Tagri Birdî icabet ettiler. Emir Nevruz onları karşılamak için yola çıktı. Onları saygıyla ve ikramla karşıladı. Hep beraber Dımaşk'a döndüler. Kadılar ve ileri gelenler toplandılar. [Gelenlere] el-Melik el-Müeyyed'in sultanlığı, halifeyi⁵³ hapsedmesi ve buna benzer eylemleri

⁴⁹ Akkoyunlu Uzun Hasan'ın büyük babası ve Akkoyunlu devleti'nin kurucusu Karayülük Osman Bey 1435 yılında ölmüştür. Bkz. Mükrimin Halil Yinanç, "Akkoyunlular", *İ.A.*, c. I, s. 251-270.

⁵⁰ Bu tarihte Karamanlı beyliğinin başında Timur tarafından kendisine bu görev tevcih edilen Karamanoğlu Mehmet Bey vardı. Osmanlılar'a yenilerek 1417'de Memlûk devletine sığınmıştır. Bkz. Ş. Tekindağ, "Karamanlılar", *İ.A.*, c. VI, s. 316-330.

⁵¹ 7 Kasım 1412-13 Ocak 1421 yılları arası Memlûk Devletine sultanlık eden Melik el-Müeyyed Ebu'n Nâsr Seyfeddin Şeyh el-Mahmudî. Ayrıntılı bilgi için. Bkz. K.Y. Koprıman, *Mısır Memlûkleri Tarihi Sultan al-Malik al-Mu'ayyad Şeyh al-Mahmudî Devri (1412-1421)*.

⁵² Bkz. Bölüm 2. Dipnot 32.

⁵³ Yâni 808-816 (1406-1414) yılları arası Mısır'da Abbasi Halifesi olan el-Musta'in Billah Ebu'l-Fazl el-Abbas. Bkz. K. V. Zetterstéen, "Abbasiler", *İ.A.*, c. I, s. 21.

hakkında görüşleri soruldu. Onlardan hiçbiri bir şey demedi. Meclis sonuç alamadan dağıldı.

Nevruz adı geçen nâiblere bir günde 40 bin dinar dağıttı. Ardından onlara çağırıldıklarında gelmek üzere vilayet merkezlerine gitmeleri söylendi.

[Nevruz'a] İbn Tübbatî geldi. [Nevruz'un] insanları toplamasını yasakladı. Onunla konuştuğundan sonra onun durumunu bozmadı. Nevruz onun sözlerinden etkilenmedi. Emir Nevruz durumunu kuvvetlendirdi. Böylece el-Melik el-Müeyyed Şeyh'le savaşmak için hazır duruma geldi. Türkmenleri çağırdı. Böylece memlûklerin ve benzer durumda olanların sayısı arttı.

Melik el-Müeyyed Şeyh'e bunlar bildirildi. [Aynı] yıl Zilhicce'nin 3'ünde (4 Mart 1413 Cumartesi) Seyyidî el-Kebîr diye bilinen Demirtaş'ın kardeşinin oğlu Emir Korkmaz'ın, Emir Nevruz el-Hâfîzî'nin yerine Dımaşk nâibliğine atanmasını onayladı. [Nevruz] isyandayken, [Korkmaz'ın] kardeşi Seyyidî es-Sağîr Emir Tagri Birdî'nin Nevruz'dan ayrıldığı ve Melik el-Müeyyed'in itaatine girmek için Safed'e ayak bastığı haberi (Kahire'ye) ulaştı. Safed [o sıralar] Melik el-Müeyyed'in kontrolündeydi. Bu yüzden Mısır'da kutlama davulları çalındı.

Cilt 14, Sayfa 49- 53, 820h./1417-1418 YILI

Halep nâibi Koçkar⁵⁴ el-Kardemî ve beraberindekilerin Tarsus şehrine yönelmeleri kararlaştırıldı. Sultan da Elbistan üzerinden Maraş şehrine yürüdü. Cumâdi el-Ûla'nın (Haziran 1417) başlarında İbn Karaman'ın⁵⁵ sultanın itaatine döndüğü ve Tarsus'u teslim edeceği bilgisini içeren mektubuyla İbn Karaman'ın elçisi geldi. Eğer Sultan ülkesine gelmezse, [İbn Karaman'ın elçisi] Tarsus'a Halep nâibi ile beraber gidecekti. Sultan Elbistan'a gitti ve [Cumâdi el-Ûla'nın] 11'inde

⁵⁴ Bu ismin bu şekilde okunuşu ile ilgili Bkz. K.Y. Kopruman, *Mısır Memlûkleri Tarihi*, s. 155, 157, 158.

⁵⁵ Bkz. Bölüm 2, Dipnot 50.

(26 Haziran 1417 Cumartesi) Nehru'ı Ebyad'a⁵⁶ vardı. [Bu sırada] ona Halep nâibi Koçkar el-Kardemî'nin mektubu ulaştı. O, mektupta Bagras'a⁵⁷ ulaştığı zaman [kendisine] Ermeni halifesinin⁵⁸ ve Ermeni büyüklerinin geldiğini, ellerinde Sis⁵⁹ kalesinin anahtarları olduğunu ve onları sultan için hazırladığı belirtiliyordu. Sultan Halep Umera-yı Aşarat'ından⁶⁰ biri olan Şeyh Ahmed'i Sis nâibliği ile görevlendirdikten sonra onlar sultanın huzuruna çıktıklarında sultan [kendilerine] lütufta bulundu ve onları kaleye geri gönderdi. Daha sonra Sultan Köhik [Göynük] mevkîne doğru yola çıktı ve orada konakladı. [Bu sırada] orada ona Suriye nâibi Akbay'ın bir mektubu geldi. Mektupta; Hüseyin bin Kebik [Köpek]'in Malatya'yı yaktığı, oranın ahalisini de alarak Rebiü'l-Evvel ayının 17'sinde (18 Nisan 1417 Salı) oradan kaçtığı; kendisinin Malatya'ya geldiğinde yangının orada yaptıklarına şahid olduğu ve [Köpek'in] orada zayıf ve âcizler hâriç kimseyi bırakmadığı, oranın çiftçilerinin tamamının şehirden uzaklaştıkları ile İbn Köpek'in Devrekî⁶¹ şehrine yerleştiği [bilgileri vardı]. [Bunun üzerine] sultan, kendi hareketi sırasında [Akbay'ın da] taraftarlarıyla harekete geçmesi hususunda onu görevlendirdi. Sultan, Emir Nâsireddin Muhammed bin Dulkadir'i⁶² tutuklaması için oğlu el-Makam el-Sârimî İbrahim'e yanında Devâdar Emir Çakmak el-Argun Şavî ve bir grup emirle beraber Elbistan'a gitmesini emretti. Onlar da gayretle yola çıktılar ve Elbistan'a vardılar ancak İbn Dulkadir şehirden kaçmıştı. Şehirde hiç kimse kalmamıştı. [İbrahim ve yanındakiler] Onların arkasından gitmek hususunda kararlıydılar. Gece

⁵⁶ Aksu. Ceyhan nehrinin ana kollarından biri Bkz. Besim Darkot, "Maraş", *İ.A.*, c. VII, s. 310.

⁵⁷ Belen geçidinin girişine hâkim olup, bu geçidin Kuzey-Doğusunda İskenderun'dan Antakya'ya giden yol üzerinde mühim bir konak yeridir. Bkz. R. Hartmann, "Bagrâs", *İ.A.*, c. II, s. 216. Ayrıca Bkz. Ali Cevad, *Memâlik-i Osmaniye'nin Tarihi ve Coğrafya Lûgati*, İstanbul, 1313h., s. 186.

⁵⁸ Bu ifadeyle "Ermeni Patriği" kastedilmektedir.

⁵⁹ Bugünkü Kozan. Bkz. Cüneyt Kanat, "Memlûkler'in Baybars zamanındaki (1260-1277) Suriye-Çukurova Siyaseti ve Bu Siyasetin Çukurova'nın Türkleşmesindeki Rolü", *III. Uluslar arası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni (Sempozyum)*, *Bildiriler*, Adana, 1999., s. 430

⁶⁰ Onlar Emirleri. Bkz. B. Keleş, *a.g.m.*, s. 311.

⁶¹ Bugün Sivas iline bağlı olan Divriği kazasıdır. Biz bundan böyle bu ifadeyi tezimizde Divriği olarak kullanacağız.

⁶² Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid 2 Ağustos 1399'da Dulkadiroğlu Sadaka Bey'i Elbistan'dan sürüp Dulkadir Beyliğinin başına Nâsireddin Muhammed Bey'i getirdi. Bu durum Osmanlı-Memlûk anlaşmazlığının başlangıcı olmuştur. Nâsireddin Muhammed Bey Ekim 1442'de seksen yaşını aşkın bir yaşta vefât etti. Yerine oğlu Süleyman Bey geçti. Bkz. R. Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 34, 55.

gündüz yol olarak [ayın] 15. gününde (30 Haziran 1417 Çarşamba) Kelvela⁶³ denilen yere vardılar. Orada bulunan Türkmenlere saldırdılar. Onların evlerini ele geçirdiler ve yaktılar. Sonra Sultan Han'ına gittiler ve orada olan Türkmenlere de saldırıp evlerini yaktılar. Onların hayvanları gibi pek çok eşyasını aldılar. Sonra Sârûs⁶⁴ denilen yere gittiler. Orada da aynı şeyleri yaptılar. Geceyi orada geçirdiler. Ardından [ayın] 16. günü yola çıktılar. Malları ile ve ailesiyle birlikte yürümekte olan Nâsireddin Bey bin Dulkadir'e ulaştılar. Onu kovaladılar ve ağırlığı ile yanında olan her şeyi ele geçirdiler. İbn Dulkadir geri kalan atlarıyla kaçarak kendi canını kurtardı. Onun bir çok arkadaşı [İbrahim ve arkadaşlarının] eline düştü. Ardında 100 Buhti deve, 150 tek hörgüçlü deve ve 100 attan oluşan ganimetlerle sultana döndüler. Askerin yağmalayıp ele geçirdiği ipekli kumaşlar, aralarında cam eşyalarında bulunduğu gümüşler, halılar ve sayılamayacak kadar pek çok eşyaya denkti. Bu yüzden sultan sevindi. Suriye nâibi Akbay, Hüseyin ibn Köpek'i Anadolu'ya girene kadar kovaladı. Malatya halkının Malatya'ya dönmesi kararlaştırıldı. Hama nâibi Carkutlu ile birlikte Bire⁶⁵ nâibi, Kal'at'er-Rum⁶⁶ nâibi ve Antep nâibi ile birkaç emir Kâhta ve Kerker (Gerger)'e gitmek için silahlandırıldı. [Bütün bunlardan sonra], sultan, Akbay'ın kendisine gelmesine kadar Elbistan otlaklarında yer değiştiriyordu. Onlar [Kahta ve Gerger] kalelerine saldırdılar. Kâhta nâibi çarşıları yaktı ve [Kâhta'nın] kalesi berkitildi. Sultan onlara içinde 1200 yaya olan yardımcı kuvvetler gönderdi. [Bunun üzerine] Nâsireddin Bey bin Dulkadir'in sultandan Dârende kalesinin kendisine verilmesi şartıyla af dileyen bir mektubu sultana ulaştı. [Sultan] da buna olumlu cevap verdi.

⁶³ Gül Dede. Bu ismin bugünkü Gül Dede olarak kabul edilişi ile ilgili Bkz. K.Y. Kopruman, *Mısır Memlûkleri Tarihi*, s. 156, 171.

⁶⁴ Sarız. Bu ismin bugünkü Kayseri ilinin Sarız kazası olarak kabul edilişi ile ilgili Bkz. K.Y. Kopruman, *Mısır Memlûkleri Tarihi*, s. 156.

⁶⁵ Bugünkü Birecik.

⁶⁶ "Güney Anadolu'da Fırat nehrinin sağ kıyısına hâkim bir kale harabesi olup, kadim bir şehrin yerinde bulunur. Şehir, çoktan beri terk edilerek harap olmuş ise de, Halep vilayetinin Urfa sancağına bağlı olan ve merkezi Fırat'ın sol tarafından ve 5 km. kadar aşağıda Halfeti kasabasında bulunan kazaya, Osmanlı Devleti'nin son yıllarına kadar, Rum-Kale ismi verilmekte idi. Kale harabesi şimdi Gaziantep vilayetinin Yavuz-Eli kazâsı içinde yer almaktadır. Memlûkler, Kaleyi 1292 yılında Ermeniler'in elinden almıştır". Bkz. E. Honigmann, "Rum-Kale", *İ.A.*, c. IX, s. 777.

Halep nâibi Koçkar el-Kardemî Tarsus'a gittiği zaman kendisinden önce [oraya] sultan tarafından Emir Şahin el-Aydokâri atandı. [Emir Şahin], İbn Karaman'ın şehrin nâibine yardım göndermiş olduğunu gördü. O [şahıs], Emir Mukbil'di. Sultan'ın askerlerinin kendisine doğru geldiği bildirilince adı geçen Mukbil [Tarsus] kalesini teslim etmek istemedi. Şâhin el-Aydokâri ve Koçkar el-Kardemî oraya hücum ettiler.

Koçkar bu durumu sultana bildirdi. Sultan onlara kuşatmanın dikkatle yapılması konusunda cevap verdi. Onları buna teşvik etti. [Koçkar ve Şahin] Rebiü'l-Evvel ayınının 18'i Cuma günü (5 Mayıs 1417 Çarşamba) eman alana kadar kuşatmayı sürdürdüler. [Neticede] onlar, Mukbil'i ve arkadaşlarını yakalayıp hapsedtiler.

Sonra Sultan, Kaşe mevkiine göç etti. Orada ona Emir Ali Bey bin Dulkadir'in elçisi hediyelerle geldi. Daha sonra Nâsireddin Bey bin Dulkadir, oğlu ile yanında Kevahi [av kuşu] ve Dârende kalesinin anahtarlarıyla [sultanın yanına] geldi. Sultan da Ali Bey bin Dulkadir'e elinde olan Maraş nâibliğinin yanı sıra Elbistan nâibliğini de verdi. Ardından sultan Dârende'yi görmek için yola çıktı. Oraya varana kadar atlarıyla yürüdü. [Dârende'nin] dışında geceledi. Oraya girmekten kaçındı. Sabah oldu ve Suriye nâibi Emir Akbay'ın orada kalmasını, kuşatma aletlerinin ve Sultan Zerdhânesinden⁶⁷ zanaatkârların getirilmesini emretti.

Sultan ordugâhına geri geldi ve o gece ona Dârende muhafızlarından Handarus kalesinin anahtarları ulaştı. Sonra sultan öbür gün yola çıktı ve Dârende'ye hâkim konumda bir yerde geceledi. Sabah olunca askerleriyle harekete geçti. Ordugâhıyla Dârende kalesine doğru yerleşti. Kale, kuşatmanın baskısından zor durumdaydı. Orada olanlar sultanın geldiğini görünce eman dilediler ve onlara eman verildi. [Kaledekiler] ertesi gün Cuma günü indiler. Onların arasında Davud ibn el-Emir Muhammed bin Karaman da vardı. Sultan ona hil'at giydirdi ve altın kumaş işlemeli bir ata bindirdi. Adamlarına da hil'at giydirdi. Onu beyliğinin başına atadı.

⁶⁷ İdareciliğini Emir Silah'ın yaptığı Zerdhâne Silahhâne mânasında olup sultana ait silah ve takımlar burada bulunurdu. Silahhâneye giren ve çıkan silahdârlardan Emir Silah sorumluydu. Bkz. B. Keleş, *a.g.m.*, s. 309.

Ardından sultan kaleyi ele geçirdi. Nâiblerin büyüklerinden biri olan Altunboğa el-Cekemî'nin Dârende nâibliğine atanmasını onayladı. Silah dışında 4 bin dinar da para verdi. Ayrıca Mısır'daki Tablhanat emirlerinden⁶⁸ birisi olan Emir Mengliboğa el-Argun Şâvi'yi Malatya ve Divriği nâibliğine getirdi. Ona 5 bin dinar para verdi. Daha sonra sultan Dârende kalesine çıktı ve orayı iyice kolağan etti. Ardından [sultan] ele geçirilen yerleri bir düzene koyduktan ve işleri hallettikten sonra Dârende'den ayrıldı. Elbistan'ın batısında bir günlük mesafe uzakta olan nehre varana kadar yol aldı. Şehre atanmış olanların görevlerine başlamalarını sağlama almak ve şehir halkının şehre dönmesi için orada dört gün ikamet etti. Sonra Behesna⁶⁹ Kâhta ve Gerger'e yönelmek üzere hareke geçti ve Elbistan'a girdi. Oradan Hamza bin Ali Bey bin Dulkadir'i⁷⁰ babasına geri gönderdi. [Sultan] onu Kemha el-İskenderânî kumaşından⁷¹ mâmul kırmızı bir sancak ile para ve tablhâneyle⁷² donattı.

Sultana Emir Akbay'dan bir haber ulaştı. Haberde; Emir Akbay'ın Besni'ye giderken, Besni kalesinde bulunan Emir Tuğrak bin Davud bin İbrahim bin Dulkadir'i⁷³ sultanın itaatine girmeye teşvik ettiği ve onu sultanın huzuruna dâvet eden bir mektup yazdığı [bilgisi] vardı. [Tuğrak] can korkusu sebebiyle huzurdan af

⁶⁸ Memlûk ordusunda emirler arasında rütbe bakımından ikinci derecede olup, en az 40 memlûke sahip olma hakkı bulunan emirlerdir. Bu yüzden kendilerine “Kırklar Emiri” de denilirdi. Hiçbir zaman kırktan aşağıya düşmeyen memlûklerin sayısı 70-80'e kadar çıkardı. Bu emirlerin sayısı da sabit olmayıp azalır-çoğalıyordu. Bunlara ikinci derecede mühim görevler verilirdi. Bkz. K.Y. Kopruman, *Mısır Memlûkleri Tarihi*, s. 21.

⁶⁹ Bugünkü Adıyaman vilayetine bağlı Besni ilçesi. Biz bundan böyle tezimizde bu kelimeyi Besni olarak kullanacağız.

⁷⁰ Dulkadir Beylerinden Nâsireddin Bey'in kardeşidir. Alâaddin Ali Bey'in oğludur. Beylik yapmamıştır. Nâsireddin'e karşı Memlûk desteği ile Aralık 1434'te Maraş'ı ele geçirmiştir. Ancak Memlûk tahtı için isyan eden Canıbeg'i destekleyen Dulkadiroğullarına kızan Sultan Barsbay, Kahire'ye ziyarete gelmiş bulunan Hamza'yı önce hapsedirdi ve sonra katletti. 8 Ekim 1436. Bkz. R. Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 48, 49, 53.

⁷¹ İskenderiye kumaşı. Bkz. Cüneyt Kanat “Osmanlı ve Memlûk Devletlerinin Birbirlerine Gönderdiği Armağanlar,” *Uluslar Arası Osmanlı Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, İzmir, 1999., s. 46.

⁷² “Kelime mânasıyla “davulhâne”, “askerî mızıkâ (mehterhâne)” olup İslam ülkelerinde askerî mızıkâ takımı ile, bunun savaş meydanında veya şehirde iken bulunduğu yerin adıdır. Memlûk Sultanları devrinde askerî mızıkâ takımı ıslah edilerek İbn İyas'ın bildirdiğine göre sancak, tuğ ve buna benzer hükümdarlık alâmetleri ile birleştirilmiştir”. Bkz. H. G. Farmer, “Tabl-Hâne”, *İ.A.*, c. XI, s. 604-606.

⁷³ Dulkadirli Beylerinden Nâsireddin Muhammed Bey'in yeğenidir. Beylik yapmamıştır. Sultan Şeyh'in ölümünden yararlanarak Malatya'yı ele geçirmiş ancak Sultan Barsbay tarafından cezalandırılmaktan korkarak itaatini sunmak üzere 1424 yılı başlarında Kahire'ye gitmiştir. Malatya elinden alınmıştır. Humus vâililiği yaptığı sırada 1435 yılında ölmüştür. Bkz. R. Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 43-46.

diledi. Bu durumu kaleyi teslim edinceye kadar devam etti. Daha sonra [sultanın] huzuruna çıktı. Cumadi el-Âhir'in 16'sı (31 Temmuz 1417 Cumartesi) olduğunda Emir Akbay ile Emir Tuğrak ve kalede [Tuğrak'ın] yanında olanlar geldiler. Sultan Hısn Mansur'a⁷⁴ yaklaşmıştı. Tuğrak ve beraberindekilere hil'at giydirdi ve ihsanlarda bulundu. Tuğrak'ı onun için hazırlanan bir çadıra yerleştirdi. Ardından sultan Hısn Mansur'a gitti. Ona Koçkar el-Kardemî'nin Gerger ve Kâhta'ya geldiği haberi ulaştı. Ayrıca, Diyarbakır'dan [sultana] Amid⁷⁵ sahibi Karayülük'ün elçisi hediyelerle geldi. Sultan elçiyi kabul etti ve ona da ihsanlarda bulundu.

Yine aynı ay (Cumadi el-Âhir) Hısn Keyfa sâhibi Melik Âdil'in elçisi hediyelerle geldi. Sultan bunu da kabul etti. Ertesi gün sultan harekete geçti. Kâhta ve Gerger yakınlarına Hısn Mansur'un kuzeyine geldi. Halep nâibini, Hama nâibi Emir Carkutlu ile Mısır ve Suriye emirlerinin birlikleriyle destekledi. Ardından Trablus nâibi Emir Yeşbek el-Yusûfî'yi savaşması için Kâhta'ya gönderdi. [Sultan] Emir Mengli Hoca el-Argun Şâvî'yi, Emir Ebu Bekr bin Bahadır el-Bâbirî el-Ca'berî'nin yerine Kal'atu'l-Rum nâibliğine tâyin etti. Ayrıca Emir Gümüşboğa er-Ruknî'yi Emir Tuğrak bin Dulkadir'in yerine Besni nâibliğine atadı. [Bu arada] Emir Kara Yusuf'un cevabı geldi. Muhammed [bunu] [Kara Yusuf'un] Kadıaskeri el-Kadı Hamîdüddin ile beraber okudu. Babası sebebiyle Bağdat sâhibi olarak görev yapan Şah Ahmed bin Kara Yusuf'un mektubu ve Kara Yusuf tarafından gönderilen önemli hediyelerle Erzenkân⁷⁶ sâhibi Pir Ömer'in mektupları geldi. Adı geçen Hamidüddin çadırına yerleştirildi. Sultan ona hak ettiği kadar ihsanda bulundu.

Sonra sultan Kâhta'ya varana kadar yola devam etti ve [Kâhta] kalesini kuşattı. Kâhta'nın halkı ve çalışanları oradan kaçmıştı.

⁷⁴ Bugünkü Adıyaman'dır. XIII. asır sonlarında Mısır Memlûk hükümdarlarının mülküne dâhil olmuştur. Bkz. Besim Darkot, "Hısn Mansur", *I.A.*, c.V/I, s. 454, 455

⁷⁵ Bugünkü Diyarbakır şehri.

⁷⁶ Bugünkü Erzincan şehri.

Cilt 14, Sayfa 88, 822h./1419 YILI

Ramazan ayının başında Perşembe günü (Eylül 1419), sultanın oğlunun Şaban'ın 14'ünde (5 Eylül 1419 Salı) Halep'ten ayrıldığı haberi geldi. Muhammed bin Karaman⁷⁷ ve oğlu Mustafa ile İbrahim bin Ramazan⁷⁸ Şaban'ın 26'sında (17 Eylül 1419 Pazar) Kayseri'ye vardılar ve oranın nâibi Nâsireddin Muhammed ibn Dulkadir'i kuşatma altına aldılar. [Nâsireddin], onları bozguna uğratana kadar savaştı. Onların yanlarında olan her şeyi ele geçirdi. Mustafa öldürüldü ve başı kesildi. Babası Muhammed bin Karaman yakalandı. Orada hapsedildi. Mustafa ibn Muhammed bin Ali Bey bin Karaman'ın başı Ramazan ayının 16'sı Cuma günü (6 Eylül 1419 Cuma) Kahire'ye getirildi. Bir mızrak ucunda Kahire sokaklarında dolaştırıldı. Sonra Kahire kapılarından biri olan Bâb en-Nâsr'da⁷⁹ asıldı.

Cilt 14, Sayfa 330, 331, 832h./1428-1429 YILI

Zilkâde'nin 9'u Çarşamba günü (10 Ağustos 1429 Çarşamba) emirlerin doğu bölgesine yöneldikleri ve oradaki Ruha⁸⁰ şehrini Karayülük'ün nâiblerinden aldıkları haberi sultana geldi. Bu haber, Memlük ordusunun Harteburt'u⁸¹ almak için Kahire'den Suriye'ye doğru hareket ettiği zaman gelmişti. Harput'un nâibi ölmüştü. Bunun üzerine Amid sahibi Karayülük'ün ordusu oraya inmişti. [Memlük ordusu] Halep şehrine ulaştığı zaman onlara Karayülük'ün Harput kalesini aldığı, orayı güçlendirdiği ve oğluna teslim ettiği haberi geldi. Onlar, Suriye nâibi Emir Abdurrahman'ın gönderdiği Emir Sudun, Dımaşk askerleriyle birlikte kendilerine katılana kadar Halep'te kaldılar. Sonra Suriye ülkesinin nâibleri ve askerlerinin hepsi oraya yürünüp yürünmemesi konusunu görüştüler. [Sonuçta] Harput'a gidilmesi

⁷⁷ Bkz. Bölüm 2, Dipnot 50.

⁷⁸ Ramazanoğulları beyliğinin kurucusu Ramazan'ın oğlu Şahabüddin Ahmet'in oğlu olan İbrahim Bey babasının 1416 yılında ölümünden sonra hükümet kavgası vererek Memlük desteği ile Ramazanoğulları Bey'i olmuştur. Yukarıda anlatılan Kayseri bozgunu üzerine azledilmiştir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. İ.H. Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, Ankara 1988, s. 176-179.

⁷⁹ "Fâtîmi devleti döneminde yaptırılan Kahire şehrinin kuzeyde bulunan kapısıydı". Bkz. S. Kortantamer, *Bahrî Memlûklarda Üst Yönetim Mensupları ve Aralarındaki İlişkiler*, s. 54.

⁸⁰ Bugünkü Urfa şehri.

⁸¹ Bugünkü Harput.

konusunda görüş birliğine vardılar. Mısır askerleri ve Suriye askerleri olmak üzere onların hepsi Urfa yönüne doğru [Halep'ten] ayrıldılar. [Bu sırada] Urfa halkı Bire'de onlara eman dilediklerini belirten bir mektup verdiler. [Zaten] onlarda sultanın itaatine girme eğilimi vardı. [Urfa halkına] eman verdiler ve kendilerine mektup yazdılar. [Memlûk ordusu] Bire'den ayrıldı. Onların elinde öncü kuvvetlere itaat etmiş olan 200 atlı bedevî asker vardı. Bahsedilen öncü kuvvetler Şevval ayında (Temmuz 1429) Urfa'ya ulaştılar. Onlar Karayülük diye çağrılan Amid sahibi Emir Hâbil bin el-Emir Osman bin Tur Ali'nin buraya varmış ve girmiş olup burayı güçlendirdiğini ve burada zarara uğrayanlardan aileleri, mallarıyla insanları ve hayvanları bir araya getirdiğini gördüler. [Öncü kuvvetler] onlara doğru hücumla geçtiler. Bunun üzerine kaledekiler şehir surları üzerinden bunlara ok attılar.

Cilt 15, Sayfa 61-64, 838h./1434-1435 YILI.

Sonra Zilkâde ayının 27'si Cumartesi günü (30 Mayıs 1435 Pazartesi) Halep nâibi Korkmaz Halep'te bulunmayıp Amk'da⁸², Merc Dâbık'ta⁸³ ve Antep'te 75 gün kaldıktan sonra [Halep'e] geri döndü. O, bu vakti Kayseri'yi işgal etmiş olan İbrahim bin Karaman'dan⁸⁴ orayı almak için geçirmişti. Sultanın amacı da orayı ele geçirmektir. Sultan emirlerden birini bu konuyla ilgili olarak görevlendirdi.

Halep nâibi Korkmaz'a "Bu seferin sebebini anlatır mısınız?" dedim. [O da] bunun sebebini [şöyle anlattı]; Anadolu'da Lârende⁸⁵ ve Konya sâhibi Emir Sârumiddin İbrahim bin Karaman'ın Kayseri şehrini Emir Nâsireddin Muhammed bin Dulkadir'den almak istemesiydi. Oraya adı geçen Nâsireddin hâkim oldu. Orayı

⁸² "Amık, el-Amık. Çukurluk, basıklık manâsındadır. Güney Anadolu'da böyle bir ova olup etrafı batıda Amanos Dağları ile doğuda Kurtdağı'nın güney tepeleri ile kuşatılmıştır". Bu ova bugün Türkiye'nin Hatay vilayetinin sınırları içerisindedir. Bkz. M. Streck, "Amık", *İ.A.*, c. I, s. 398, 399.

⁸³ "Halep'in kuzeyinde Kuvayk nehri üzerinde bulunan Dâbık kasabası civarında bir sahradır". Bkz. E. Honigmann, "Merc Dâbık", *İ.A.*, c. VII, s. 751.

⁸⁴ Ankara Savaşı sonrası Timur tarafından tekrar bey olarak atanan Karamanoğlu Muhammed Bey'in oğludur. 1424'de Karaman Bey'i olmuştur. Sârumiddin İbrahim olarak da bilinir. Temmuz 1464'de vefât etmiştir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. İ.H. Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 23-31.

⁸⁵ Bugünkü Karaman şehri.

Karamanoğulları'ndan aldı ve oğlu Süleyman'ı [Kayseri'ye] nâib olarak atadı. [Bunun üzerine] bu olayların olduğu günler İbn Karaman, sultana Kayseri hâkimiyetinin kendisine verilmesi için başvurdu. Sultana her yıl için 10 bin dinar, 30 buhti deve, 30 at vaat etti. [Bunun üzerine] sultan, Halep nâibine mektup yazdı. Ona Amk'a çıkmasını ve Kayseri'nin alınması için ordu toplamasını emretti. Korkmaz [bu emir üzerine] Amk'a çıktı. İtaat hâlinde bulunan Türkmenleri topladı. Ardından İbn Karaman'a ordusuyla Kayseri'ye geleceğini belirten bir mektup yazdı.

Halep askerinin Kayseri'yi kendisinden almak için yola çıktığı [bilgisi] İbn Dulkadir'e ulaşınca hemen karısı Hatice Hâtun'u Sultan'ın huzuruna varması ve beraberinde [göttürdüğü] Kayseri'nin anahtarlarını sunması, kendisinin saltanat nâibi olarak tanınması ve bugüne kadar Kal'atu'l-Cebel'de⁸⁶ tutuklu olan oğlu Feyyâz'ın serbest bırakılmasını [sağlaması] için Kahire'ye gönderdi. [İbn Dulkadir] bunlara karşılık para vaadinde bulundu. Bahsedilen Hatice Hatun Şevval (Mayıs 1435)'in son günlerinde Mısır'a vardı. Yanındaki hediyeleri [sultana] sundu. [Hatice Hatun], sultana kocasının gâyesini söyledi. Sultan hediyelerini kabul etti ve oğlu Feyyâz'ı serbest bıraktı. Onu Maraş nâibliğine atadı.

Sultan bunları yaparken, Halep nâibi Korkmaz Zilkâde'nin başı Pazartesi günü (Haziran 1435) askerleriyle Antep'e inmiş idi. [Bu sırada] ona haber geldi. Haberde; Hamza bin Dulkadir'in yandaşlarıyla sultanın itaatinden çıktığı, [ve sonra] amcasının oğlu Süleyman bin Nâsireddin Bey bin Dulkadir'e⁸⁷ [haber] gönderip yemin ettirdikten sonra ona yöneldiği [bilgileri dışında], Devâdar Cambek es-Sûfi ve Muhammed bin Gündoğdu bin Ramazan et-Türkmânî'nin Elbistan'a ulaştığı ve eğer Cambek es-Sûfi [İbn Dulkadir'in] yanına gelirse onu güç bir zamanda kimseye teslim etmeyeceğine dâir onun yemin ettirildiği [bilgileri] ile [ayrıca] Cambek'in Anadolu beylerinden biri olan İsfendiyar'ın⁸⁸ yanında olduğu ve onun yanından

⁸⁶ Selahaddin Eyyûbî tarafından Kahire'de yaptırılmıştır.

⁸⁷ Nâsireddin Muhammed Bey 1442'de ölünce yerine oğlu Süleyman geçti. Dulkadir beylerinin altıncısıdır. 12 yıllık beylikten sonra Ağustos 1454 tarihinde öldü. Yerine oğlu Melik Arslan geçti. Bkz. R. Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 55-58.

⁸⁸ Candaroğulları Beylerinden olup 1392-1439 yılları arasında hüküm sürmüştür. Bkz. Yaşar Yücel, *Çoban Oğulları-Candaroğulları*, Ankara 1980, s. 23-38.

ayrılıp Süleyman bin Dulkadir'e [gitmek] ve onunla görüşmek istediği [konularında bilgiler] vardı. Süleyman, [Canıbek'e] doğru yola çıktı. O ve Türkmen emirler [Canıbek'i] karşıladılar. Bu haber sultana ulaşmadan önce, Hatice Hatun kocası Nâsireddin Bey'e dönmek için hazırlanmıştı. Hatice, yanındakiler ve oğlu yola çıktılar. Dulkadiroğlu ile Canıbek es-Sûfi'nin birlikte yaptıkları hakkında sultanın bir bilgisi yoktu.

Korkmaz, Emir Sârumiddin İbrahim bin Karaman'ın ordusunu topladığı ve Kayseri'ye indiği [bilgisi] [kendisine] ulaşınca kadar Antep'de kalmaya devam ediyordu. [Kayseri] halkı İbn Karaman'ı kabul etti. Ona [şehri] teslim ettiler. Süleyman Bey bin Dulkadir [Kayseri'den] kaçtı. Canıbek es-Sûfi'nin ortaya çıktığı, Onun Türkmen emirlerinden olan Emir Eslemes bin Köpek ve Muhammed bin Kutbekî ile anlaşmaya vardığı ile onların Malatya'ya indiği [bilgisi] [Korkmaz'a] ulaştı.

Süleyman Elbistan'a babasının yanına geldi. Şimdiye kadar onlara oğlu Feyyâz'ın serbest bırakıldığı ve annesi Hatice Hatun ile Mısır'dan yola çıktıkları bilgisi ulaşmamıştı. Nâsireddin Bey, oğlu Feyyaz serbest bırakıldığı için beyliğin idaresini eline aldı. Oğlu Süleyman'ı Canıbek es-Sûfi'nin adamlarıyla savaşması için görevlendirdi. Bütün bunlar Canıbek'in kendisine cevap vermesinden bir süre önce idi. Onun ona gelmesinin gizli olduğu söylenir. Onlar bu durumda iken Hatice Hatun ve oğlu Feyyâz, kocası Nâsireddin Muhammed bin Dulkadir'in yanına ulaştılar. Nâsireddin, oğlunun serbest bırakılmasıyla amacına ulaştı. sultana bağlılığı bıraktı. Bizim bu eserde onunla ilgili konularda anlatacağımız üzere Canıbek es-Sûfi'de [İbn Dulkadir'e] katıldı. Bu durum Halep nâibi Korkmaz'a bildirildi. Ve o, seferden bir kazanç sağlayamadan döndü.

O günden itibaren Sultan el-Melik el-Eşref'in⁸⁹ kafası Canıbek es-Sûfi'nin durumu ile meşgul oldu. Zannettiği şeyin bir süre sonra gerçek olduğu anlaşıldı. Kötülüğünden çekindiği bir kısım nâibi azletmeye başladı. Esasen içindeki en büyük

⁸⁹ Memlûkler'in 1422-1438 yılları arası saltanat süren sultanı Melik el-Eşref Seyfeddin Barsbay'dır. Bkz. K.Y.Kopruman, "Memlûkler", *DGBİT*, c.VI, s. 542.

korkuyu Korkmaz'a karşı duyuyordu. Çünkü o, Canibek es-Sûfi'ye doğru meylediyordu. Sultanın [bu durumda] onunla ilgili yaptığı ilk iş Emir Kansuh el-Nevruzî'yi Tarsus nâibliğinden azletmek oldu. Daha sonra onu babamın memlûklerinden biri olan Emir Togan es-Seyfi Tagri Birdî'nin yerine Halep Hâcib'ül-Hüccablığına nakletti. Adı geçen Togan'ı Emir el-Mie'den⁹⁰ Dımaşk'ta Takdimet Elf⁹¹ olarak atadı. [Son olarak] Kansuh'un yerine Emir Cemaleddin Yusuf İbn Kalder'i Tarsus nâibliğine atadı.

Sonra 839 yılı Safer ayında (Eylül 1435) sultana haber geldi. Haberde; Şahruh ibn Timurlenk'in Anadolu'ya sahip olan Sultan Murad Bey ibn Osman'a, daha önce bahsettiğimiz Emir Sârumiddin İbrahim bin Karaman'a, Karayülük ve çocuklarına ve Nâsireddin Bey İbn Dulkadir'e onların kendi topraklarında kendisinin nâibi olduklarını belirten [birer] hil'atle beraber mektup yolladığı, hepsinin hil'ati kabul edip giydiği [bilgileri] vardı. Sultan, hil'atı giyenler arasında İbn Osman'ın da olmasına çok şaşırды. Hatta onun bir mecliste [Sultan Murad'la] alay ettiği söylenir. Ben de diyorum ki; O hil'ati giydi ve kendine yakışanı yaptı.

Cilt 15, Sayfa 65- 68, 839h./1435-1436 YILI.

Rebiü'l-Evvel ayının 17'sinde (10 Ekim 1435 Pazartesi) Nâsireddin Bey ibn Dulkadir'in Emir Canibek es-Sûfi'yi yakaladığı haberi sultana geldi. [Ayrıca] sultana Suriye'den bir mektup gelmişti. Bu mektubun içinde Şahruh bin Timurlenk'e ait bir mektup da vardı. [Bu mektupta] Şahruh, Canibek es-Sûfi'yi Suriye'yi alması için kışkırtıyordu. [Ayrıca] kendisinin de oğlu Ahmet Cukî ve Baba Hacı'yı Mısır sultanı ile savaşması için yardımcı olarak göndereceğini belirtiyordu. Bu mektubu taşıyan kişi yakalandı ve hapsedildi. Bu durum sultana ulaştınca [sultan] Suriye nâiblerine, şâyet Halep nâibi Emir İnal el-Cekemî onları çağırırsa yardım için hazırlık

⁹⁰ Yüzler Emiri. Bkz. B. Keleş, *a.g.m.*, s. 314.

⁹¹ "Çoğulu Mukaddemim Uluf. Binler emiridir. Bu rütbeyi taşıyana 'emir mi'e mukaddem elf' veya 'mukaddem-i elf'de denirdi". Bkz. S. Kortantamer, *Bahri Memlûklarda Üst Yönetim Mensupları ve Aralarındaki İlişkiler*, s. 133, 144.

yapmalarını ve hazır bulunmalarını emretti. Sultan, Canıbek es-Sûfi'nin ele geçirilmesine aldırmadı ve bu bir hiledir dedi.

Canıbek es-Sûfi ve onun tutuklanması ile ilgili ondan yapılan nakiller ve onun durumuyla ilgili söylenen ifadeler daha önce söylenmiş olan pek çok şeyden farklı idi. Mesela onunla ilgili bir haberde o, İskenderiye'den kaçınca çok şey yaşadıkten sonra Kahire'ye girdi. Orada [Kahire'nin] civarında ve dışında yıllarca gizli olarak kılık değiştirip kimliğini gizleyerek [oradan] çıkana kadar kaldı. [Daha sonra] Suriye'ye sonra Anadolu'ya gitti. Geçen sene yâni 838 yılında Şevvalde (Mayıs 1435) Tokat'ta ortaya çıktı. [Orada] Emir Ergüç Paşa'nın destek, ikram ve para yardımı ile görevli olarak kaldı. [Emir Ergüç Paşa], Elbistan nâibi Nâsireddin Muhammed bin Dulkadir'e, Eslemes bin Köpek'e, Muhammed bin Kutbekî'ye, Karayülük'e ve Türkmen emirlerinden onların tarafında olanlara kendisiyle isyana katılmaları ve yardıma hazır olmaları için mektup yazdı. Bu esnada Canıbek es-Sûfi'ye büyük bir topluluk katıldı. Hazırlıkları tamamladılar ve Tokat'tan yola çıktılar. Kahire'de, Canıbek tutuklandığı zaman Canıbek es-Sûfi olayında daha önce bahsettiğimiz Mısır ülkesi Mukaddem Ulûf'larından⁹² biri olan Kurmuş el-Avur [Canıbek'e] katıldı.

[Anlatılan] bir haberde, Melik Eşref bahsedilen Korkmaz'ı Emir Canıbek es-Sûfi tutuklandıktan sonra yakaladı ve onu İskenderiye körfezinde hapse attı. Sonra serbest bıraktı. Onu Emir Dımaşk'ta el-Mie'den Takdimet Elf'liğe atadı. Emir Tenbek el-Becası, el-Melik el-Eşref'e itaatten çıktığı zaman direnci kırılana ve tutuklanana kadar, Kurmuş, onun yaptığını destekledi ve onun tarafında kaldı. Adı geçen Kurmuş saklandı ve bu güne kadar ondan bir haber alınamadı. Sanki o, orada saklanmıştı. Canıbek es-Sûfi'nin durumu belirginleştiğinde yeniden ortaya çıktı.

Emir Canıbek es-Sûfi, kendisine katılanlarla birlikte Tokat'tan Cemerkeşek⁹³ kalesi sahibi Muhammed bin Karayülük'e [gitmek üzere] Emir Kurmuş'la beraber harekete geçti. Sözüünü ettiğimiz Muhammed onlara ikramda bulundu ve onları

⁹² Bkz. Bölüm 2, Dipnot 91.

⁹³ Bugün Tunceli iline bağlı Çemişkezek kazâsıdır.

güçlendirdi. Oradan Divriği şehrine doğru saldırıya geçtiler. Oranın halkını sıkıştırıp rahatsız ettiler. Nâhiyelerini yağmaladılar. Doğu sultanı Şahruh'un mektubu Karayülük'e ulaştı. [Bu mektupta] Şahruh, [Karayülük'e] oğulları ve ordusuyla birlikte İskender bin Yusuf'la savaşması için çabuk ve acil şekilde yola çıkmasını emrediyordu. Bu yüzden Karayülük, oğlu Muhammed'e yanına gelmesini belirten bir mektup yazdı. Bunun üzerine Muhammed, Divriği'de, Canıbek es-Sûfi ve beraberindekilerden ayrıldı ve babasına doğru yöneldi.

Canıbek, Eslemes ve İbn Kutbekî'ye gitti. Onlar bir araya geldiler ve Malatya'ya hücum edip orayı kuşattılar. Süleyman bin Nâsireddin Bey ibn Dulkadir'de onlara yaklaştı. Canıbek'e [kendisinin de] onunla olduğunu bildirdi. Bunun üzerine Canıbek de, ona doğru geldiğini [İbn Dulkadir'e] yazdı. Daha önce bahsettiğimize göre ikisi arasında mektuplaşma ve Canıbek'in Elbistan'a gelmesi [hususunda] anlaşma olmuştu. [Ancak] bu gerçekleşmedi. [Bu sebeple] Canıbek, onun yanına gitmesi için Emir Kurmuş el-A'ver'i yolladı. Süleyman, Kurmuş el-A'ver'i iyi karşıladı. Harekete geçti. Emir Kurmuş 150 atıyla birlikte Canıbek es-Sûfi'ye ulaşana kadar yol aldı. Canıbek onu karşıladı ve onu kucakladı. İkisi beraberindekilerle birlikte Malatya kalesine döndüler. Süleyman, Canıbek'e yapılması gerekenlerle ilgili nasihatlerde bulundu. Süleyman, hîle ile ve bütün gücünü harcayarak adı geçen Canıbek'e [tuzak] kurdu. Canıbek ve arkadaşlarından pek çoğuna rahat edebilecekleri ve dinlenebilecekleri bir yere çıkmalarına kadar bu durum böyle devam etti. Kurmuş ve Malatya kalesindeki askerlerden kalanlar düzene koyuldu. Süleyman ve Canıbek dinlenme yerlerine inince [Canıbek] hazırlanan hileyi gördü. Süleyman'ın adamları Canıbek es-Sûfi'nin üzerine atıldılar. Onu bağladılar ve ata bindirdiler. Süleyman onunla Elbistan'daki ordugâhlarına varana kadar bir gece ve bir gün yürüdü. [Elbistan'da] onu hapsedti. Kurmuş ve arkadaşları Canıbek'in alıkonulduğunu Canıbek uzaklaşınca kadar anlamadılar. Süleyman, Canıbek es-Sûfi'yi ele geçirinca sultana bunu haber vermek için bir mektup yolladı. Onun sultan tarafından etkisiz hâle getirilmesini ve teslim alınmasını istedi.

Cilt 15, Sayfa 71, 839h./1435-1436 YILI.

Adı geçen Rebiü'l-Âhir ayının 29'unda (22 Ekim 1435 Cumartesi) Tablhâne emirlerinden biri ve Re'sü'n-Nevbe⁹⁴ olan Emir Şad Bey el-Cekemî, para, at, İskenderiye kumaşı ve başka şeylerle birlikte Emir Nâsireddin Muhammed bin Dulkadir'e ve aynı şekilde onun oğlu Süleyman'a doğru yöneldi. Onlara, Canıbek es-Sûfi'yi Halep kalesine götürmesi için bahsedilen Şad Bey'e teslim etmeleri emredildi. Şad Bey, o gün yola çıktı. Onun durumuyla ilgili geri kalan [bilgiye] tekrar döneceğim.

Cilt 15, Sayfa 82, 840h./1436-1437 YILI.

Sultana⁹⁵, Nâsireddin Bey bin Dulkadir ve müttefiki Canıbek es-Sûfi ile beraber olanların İbn Karaman'ın⁹⁶ ülkesine doğru yürüyüşe geçtiği haberi gelince Sultan Ramazan ayının 10'u Pazar günü emirlerle toplantı yaptı. Hepsinin görüşü Sultanın Suriye'ye sefer yapması yönündeydi. İsyanın [başlamasından] günler sonra emirler sefere hazırlandı. Suriye nâiblerine İbn Karaman'a yardım etmek için [onun] ülkesi civarına gitmeleri emredildi. İsyanlılar Akşehir'i aldılar ve diğer kalelere hücum ettiler.

Cilt 15, Sayfa 84, 85, 841h./1437-1438 YILI.

Muharrem'in 22'sinde, (26 Temmuz 1437 Cuma) sultana Divriği nâibinin Muharrem'in 15'inde [İbn Dulkadir'e] yöneldiği ve aynı yönde pek çok nâibin ve onlardan başka yaklaşık 2000 kadar atlıının olduğu haberi geldi. Onlar, Emir

⁹⁴ "Nevbe; bölük, kıta, sıra ve daha şumullü olarak askeri kıta, garnizon demektir. Bu vazife sahibine Re'sü'n-Nevbet-i Kebîr de denir. Sultan memlûklerinin yâni Kapıkulu askerlerinin kumandanı olup askerinin tâlim ve terbiye ile yetiştirilmesi, terfi ve terakkileri buna aitti". Bkz. İ.H. Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 353, 354.

⁹⁵ Bu tarihteki Memlûk Sultanı 1422-1438 yılları arası hüküm süren ve bir Burcî Memlûk sultanı olan Melik el-Eşref Seyfeddin Barsbay'dır. Bkz. K.Y. Kopruman "Memlûkler", *DGBİT*, c. VI, s. 542.

⁹⁶ Sârumiddin İbrahim Bey. Bkz. Bölüm 2, Dipnot 84.

Nâsireddin bin Dulkadir'in çadırlarına dayanana kadar ilerlediler. [İbn Dulkadir] ve Canıbek es-Sûfi Maraş'tan iki günlük mesafede başka bir yere geçmişti. [Onlar] orada olan her şeyi yağmaladılar ve yaktılar. İbn Dulkadir ve Canıbek es-Sûfi az bir askerle kaçmıştı. İkisinin taraftarları da Süleyman bin Nâsireddin ibn Dulkadir'le beraber Kayseriyyet'ür-Rum⁹⁷ kalesinde idi. Bu durum Sultanı sevindirdi. Divriği nâibine hil'at gönderdi ve teşekkür etti. Sonra Sultana Suriye nâibi Emir İnal el-Cekemî'nin ordusuyla Dımaşk'dan Halep'e gitmek düşüncesiyle yola çıktığı haberi geldi. İnal el-Cekemî, Sultana büyük miktarda hediye gönderdikten sonra Suriye nâiblerinin hepsi Halep nâibine yardım etmek için yola çıkmış ve topluca İbn Karaman'a yardımcı olmak amacıyla ona yönelmişlerdi. Söz konusu hediyeler adı geçen Safer ayının 7'si Cumartesi günü (10 Ağustos 1437 Cumartesi) Kahire'ye ulaştı.

Cilt 15, Sayfa 87, 88, 841h./1437-1438 YILI.

Sultana Canıbek es-Sûfi'nin öldüğü haberi geldi. Adı geçen 41 senesi Cumadi el-Ûla'nın 17'si Cumartesi günü (16 Kasım 1437 Cumartesi)'ne kadar onun durumuyla ilgili söylenen sözler birbirinden farklıdır. Halep nâibi Tagribermiş'in memlûku Kahire'ye Canıbek es-Sûfi'nin [kesik] başı ile geldi. Bu yüzden kutlama davulları çalındı. Sultan onun ölümüne çok sevindi. İnsanlar da sultanın mutlu olmasına sevindiler.

Bir şiir vezninde şöyle denilmiştir;

Eğer bir iş tamamlanırsa, onun eksilmesi başlar

Eğer tamamlandı denirse zevalinden sakın.

⁹⁷ Bugünkü Kayseri ili.

Sultan, [kesik] başın Kahire caddelerinde mızrak üstünde gezdirilmesini emretti. Cellad [Kahire halkına]: “Bu [hal] sultana karşı gelmenin ve itaatten çıkmanın cezasıdır!” diye bağıyordu. Sonra onu mızrakla lağım çukuruna attı.

Adı geçen Canıbek es-Sûfi'nin ölümü ile ilgili diğer bir haberde; [Canıbek es-Sûfi] ve Divriği nâibi İbn Dulkadir daha önce söylediğimiz gibi bu sene Muharrem'de baskına uğradıkları zaman o ve İbn Dulkadir bozguna uğradılar. İbn Dulkadir [bu durumdan] hoşlanmadı. Ve ikisi o günden sonra yollarını ayırdılar. Ortaklık bozulmuştu. İbn Dulkadir kendi yoluna yâni Anadolu'ya gitmek için harekete geçti. Canıbek es-Sûfi ise Karayülük'ün⁹⁸ çocukları Muhammed ve Mahmud'un [yanına] gitmeyi amaçlıyordu.

Onların yanına gitti. [Muhammed ve Mahmud] onu iyilikle karşıladılar ve yanlarına yerleştirdiler. Halep nâibi Tagribermiş ona gücünün yettiğince tuzak kurmaya başladı. Ancak Karayülük'ün oğulları Muhammed ve Mahmud'a hâla kendini kabul ettiremiyordu. O ikisine Canıbek'i tutuklarsa büyük miktar para vereceğini vaat etti. Onlara 5.000 dinar getirecekti. [Bunun üzerine] onlar da Tagribermiş'e meyletiler ve adı geçen Canıbek'i tutuklayacaklarına söz verdiler. Canıbek bu haberi öğrendi ve arkadaşlarıyla durumu konuştu. [Arkadaşları] ona herhangi bir yöne kaçmayı işaret ettiler. Canıbek [bu işe] girişti ve beraberinde arkadaşlarından 20 atlı olduğu halde canını kurtarmak için [Muhammed ve Mahmud'un] yanından ayrıldı. Bu haber Karayülük [taraftarlarına] ulaştı. Onlar da atlarına binerek [Canıbek'e] yetiştiler ve onlarla savaştılar. Bir ok [Canıbek'e] isabet etti ve bu yüzden atından düştü. Onu aldılar ve yanlarına hapsettiler. Bu olay bu senenin [841] Rebitü' l-Âhir ayının 25'i Cuma günü (26 Ekim 1437 Cumartesi) olmuştur. [Canıbek] ertesi gün öldü ve başı kesildi. Sultan'a götürüldü. [Canıbek'in] ölümüyle ilgili anlatılan bu [olay] meşhurdur.

Canıbek es-Sûfi'nin Karayülük'ün çocuklarının yanında daha önce anlattığımız Tagribermiş'in onlara servet vaat etmesinden sonra tâun sebebiyle

⁹⁸ Bkz. Bölüm 2, Dipnot 49.

öldüğü de söylenir. [Muhammed ve Mahmud] bu servet teklifini kabul etmediler. [Canıbek'e] iyilik yapmayı sürdürdüler. Canıbek es-Sûfi tâundan ölünce bu durumu gizlediler ve onun başını keserek bunu Tagribermiş'e gönderdiler.

Ben derim ki, “İnsanlar arasında ilk söylenen söz geçerlidir.”

Canıbek ile ilgili kalan bilgileri [bu kitabın] Vefayât⁹⁹ kısmında vereceğiz.

Cilt 15, Sayfa 207, 840h./1436-1437 YILI.

Emir Hamza bin Ali Bey bin Dulkadir¹⁰⁰ Cumadi el-Ûla'nın 17'si (27 Kasım 1436 Salı)'nde Kal'at'ül-Cebel'de öldürüldü.

Cilt 15, Sayfa 211, 841h./1437-1438 YILI.

[Pek çok] hâdiseye ve savaşlara katılan Emir'ül-Kebir Seyfeddin Canıbek bin Abdullah es-Sûfi ez-Zâhirî Diyarbekr'de Rebiü' l-Âhir ayının 15'i Cuma günü (16 Ekim 1437 Çarşamba) öldü. Onun başı kesildi. Mısır'a götürüldü ve orada mızrak üstünde gezdirildi. Sonra lağım çukuruna atıldı. Mısır ülkesinde ve Şark ülkelerinde geçen çok sayıda olayla ilgili ayrıntının hepsini ve Canıbek ve insanlarla ilgili olan [hususları] anlatmıştık. Gerisini burada onun ölümüne kadar olanları kökeni ve yetişmesiyle özetle anlatacağım.

Cilt 15, Sayfa 337, 338, 843h./1439-1440 YILI.

Şevval'in 15'i Salı günü (20 Mart 1440 Pazar) ismi Elbistan nâibi Muhammed bin Dulkadir olan Emir Nâsireddin Bey, yolu boyunca olan konaklama yerleri yemekleri hazırlandıktan ve sultanın hususî kabul resmi onu karşıladıktan

⁹⁹ İbn Tagri Birdî, tezimizde üzerinde çalıştığımız en-Nücûm ez-Zâhire adlı eserinde kronolojik bir sıra tâkip etmiş, olaylar ay ve günlere göre anlatıldıktan sonra “Vefayât” diye bir bölüm eklenerek, bu sırada ölen tanınmış devlet ve ilim adamları, meşhur kimseler tanıtılmaya çalışılmıştır.

¹⁰⁰ Bkz. Bölüm 2, Dipnot 70.

sonra Mısır ülkesine girdi. [Nâsireddin'i] karşılamaya pek çok devlet ileri geleni yanlarında ona sunmak için atlar ve hil'at olduğu halde gitti. Bu ileri gelenlerle beraber çocukları ve arkadaşları da vardı. [Nâsireddin] Kahire'ye ulaşınca kaleye [sultanın] huzuruna çıktı ve yeri öptü. Sultan onu daha önce olduğu üzere Elbistan nâibliğine [bu görevi] sürdürmesi için atadı ve ona hil'at giydirdi. [Ardından] İbn Dulkadir kale yakınlarında bir eve yerleştirildi. Sultan onun [gelişi için yaptığı] törende ve onu önemsemede aşırıya kaçmıştı. [Bu aşırılık] ona çok para vermeyi de içeriyordu. Bahsedilen Nâsireddin Bey çok uzun süre sultanın itaati altına girmemiş idi. Girince de vergisini vermezdi. [Nâsireddin Bey] Melik ez-Zâhir'in sultan olduğunu ve onun iyi tavrını görünce [Kahire'ye] geldi ve yanında Canıbek es-Sûfi'nin [ölümüyle] dul kalan kızı ve kadınlarından pek çoğu vardı. Sultanı adı geçen Canıbek es-Sûfi'den dul kalan kızı ile nikâhladı. Onun sözünü ettiğimiz Canıbek'den bir kızı vardı. O kız 3 yaşlarında idi. Bundan sonra sultan [Nâsireddin'e] 1000 dinar ve ipekli kumaşlardan pek çok mihr verdi.

Cilt 15, Sayfa 339, 843h./1439-1440 YILI.

Zilkâde'nin 18'i Perşembe günü (21 Nisan 1440 Perşembe) Dımaşk nâibi Emir İnal eş-Şişmanî en-Nâsırî ve Dımaşk'taki Mukaddem Ulûflardan¹⁰¹ biri olan Emir Altunboğa eş-Şerifi en-Nâsırî [Kahire'ye] geldiler ve kaleye çıktılar. Sultan onlara ikramlarda bulundu ve hil'at giydirdi. Ayrıca orada sultan, Emir Nâsireddin Bey bin Dulkadir'e sefer hil'atı giydirdi. O da [kendisine] 30 bin dinar para yardımı yapıldıktan sonra Zilkâde'nin 29'u Pazartesi günü (2 Mayıs 1440 Pazartesi) yola çıktı.

¹⁰¹ Bkz. Bölüm 2, Dipnot 91.

Cilt 15, Sayfa 464, 857h./1453 YILI.

Onun [Sultan Çakmak] saltanat günlerindeki eşleri ile ilgili olarak: Sultanlığından önce çok fazla eşi vardı. Onların başında saltanat günlerinde de hayatta olan, el-Bârizî'nin kızı Havend [Hond] Moğol [gelir ki] onunla 830'dan önce evlendi. Onu 52 senesi (1448-1149)'nde boşadı. Sonra Zeyneb Cerbaş [Çeribaş] el-Kerimî Kâşık ile evlendi ve o ondan önce öldü. Sonra Anadolu sultanı İbn Osman'ın¹⁰² kızı Şahzâde [ile evlendi]. Onu 54 senesi (1450-1451)'nde boşadı. Sonra Nâsireddin Bey ibn Dulkadir'in kızı Nefise [ile evlendi]. O da tâundan 53 senesi (1449-1450)'nde vefât etti. Sonra Hamza Bey bin Nâsireddin İbn Dulkadir'in kızı [ile evlendi]. Daha sonra Çerkes olan Kertbay'ın kızı [ile evlendi]. Babası onu Çerkez ülkesinden getirmişti. Söylenene göre babası müslüman oldu. Sonra ülkesine döndü. Sonra Zeyneddin Abdülbâsî'tin kızı [ile evlendi] ancak onunla gerçek evliliği kızın babası 855 senesi (1451)'nde öldükten sonra olmuştur.

Cilt 15, Sayfa 499, 846h./ 1442-1443 YILI.

Melik ez-Zâhir Çakmak'ın¹⁰³ kayınpederi olan Elbistan sahibi Emir Nâsireddin Muhammed Bey bin Dulkadir Elbistan'da Cumadi el-Âhir (Ekim 1442)'in başlarında öldü. Onun yatağındaiken öldürüldüğü söylenir. Önceki daha doğrudur. O topraklarında pek çok kötülük ve isyanda bulunmuştu. Onun isyanı ve Atabey Canibek es-Sûfi ile ortaklığı bahsi el-Melik el-Eşref'in hayatı [anlatılırken] geçmişti. Melik ez-Zâhir Çakmak'ın hayatı [anlatılırken de] onun itaat altına girişi, Kahire'ye gelişi ve bu ikinci gelişinin bir fayda sağlayamadığından da bahsetmiştik.

¹⁰² Osmanlı Sultanı II. Murad.

¹⁰³ 1438-1454 yılları arasında Memlûk Devleti tahtında Sultan olan Melik ez-Zâhir Seyfeddin Çakmak'tır. Bkz. K.Y. Kopruman, "Memlûkler", *DGBİT*, c.VI, s 543.

Cilt 15, Sayfa 542, 853h./1449-1450

Safer [ayının] 21'i Salı günü (15 Nisan 1449 Çarşamba) Emir Nâsireddin Bey bin Dulkadir'in kızı olan Sultan Melik ez-Zâhir Çakmak'ın karısı Hond Nefise tâundan öldü.

Cilt 16, Sayfa 172, 858h./1454-1455 YILI.

Elbistan nâibi Emir Süleyman bin Nâsireddin bin Dulkadir Ramazan ayının 3'ü Çarşamba günü sabahında (27 Ağustos 1454 Pazar) sabahı öldü. Ondan sonra Elbistan'da yönetimi oğlu Melik Aslan¹⁰⁴ aldı.

Cilt 16, Sayfa 292, 870h./1465-1466 YILI.

[Rebiü'l -Evvel ayı] Cumartesi günü (Ekim 1465) Elbistan nâibi Melik Aslan bin Süleyman bin Nâsireddin Bey bin Dulkadir'in kılıcı [Kahire'ye] geldi. Onu fedâilerin öldürdüğü söylenir. Ona fedâiyi yollayanın ismini zikretmek benim için gerekli değil.

---

¹⁰⁴ 1454 yılında Dulkadir Bey'i olan Melik Aslan 11 yıl hüküm sürmüştür. Osmanlı Devleti'ne taraftar olduğu için Memlûk Sultanı Hoşkadem (1461-1467) Ekim 1465'te onu öldürttü. Bkz. R. Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 58-61.

Cilt 16, Sayfa 293, 870h./1465-1466 YILI.

Bu günlerde [Cumadi el-Âhir ayı] (Ocak 1466) sultan, Elbistan nâibi Şah Bed'a bin Dulkadir'e¹⁰⁵, kardeşi Şah Suvar bin Dulkadir'le¹⁰⁶ yapacağı savaşta yardımcı olması için bir birliğin Halep şehrine gitmesine karar verdi. Bu birlikte yedi tane Binler Emiri vardı. Atabey Kânem, Emir Meclis¹⁰⁷ Timurboğa, Emir Ahur¹⁰⁸ el-Kebir Yelbay, Kanıbay el-Mahmudî el-Müeyyedî, Emir Candar¹⁰⁹ Bürdibek Hücin ve Kayıtbay el-Mahmudî ez-Zâhirî ile diğer Tablhane ve onlar emirlerinden büyük bir grup vardı. Onların isimleri seferle ilgili bilgiler aktarılırken zikredilecektir. Ancak bir süre sonra bu birliğin [gitmesi] iptal edilmiştir.

Cilt 16, Sayfa 294, 870h./1465-1466 YILI.

[Sultan], [Şevval ayının] 25'i Pazartesi günü (10 Haziran 1466 Salı) Emir Rüstem bin Nâsireddin Bey bin Dulkadir'i¹¹⁰ kardeşinin oğlu Şah Budak'ın yerine Elbistan nâibliğine atadı. Bu karar, Şah Budak'ın kardeşi Şah Suvar'ı yenme

¹⁰⁵ Melik Aslan'ın katlinden sonra Memlûkler'den menşur olarak Dulkadir Bey'i olan Şah Budak'ın ismini İbn Tagri Birdî Şah Bed'a olarak yazmıştır. Kardeşi Melik Aslan'ı katleden Şah Budak'a karşı diğer kardeşi Şah Suvar Bey Fatih Sultan Mehmet'in desteğini sağlamış ve 1466'da onu yenerek Dulkadir Bey'i olmuştur. 1472'de Memlûkler'e rehin düşen Şah Suvar'ın yerine Şah Budak ikinci kez Dulkadir Bey'i olarak atanmış ve 1480'e kadar beylik yapmıştır. Bkz. Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 62-79.

¹⁰⁶ Şah Budak'ın kardeşi Melik Aslan'ı katletmesi üzerine diğer kardeşi Şah Suvar, Fatih Sultan Mehmet'in desteğini sağlamış ve 1466'da Şah Budak'ı yenerek Dulkadir Bey'i olmuştur. Ancak Memlûk ordusu karşısında yenilerek rehin düşmüş ve sürdürdüğü beyliği 1472 Haziran'ında nihayetlenmiştir. Sultan Kayıtbay, Şah Suvar'ı astırmıştır. Bkz. R. Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 63-76.

¹⁰⁷ "Sultan'ın toplantıları ile ilgili işlere bakardı. Göz doktorları, tabipler ve benzeri şahısların âmiri idi. Yalnız bir kişi olurdu". Bkz. K.Y. Koprman, *Mısır Memlûkleri Tarihi*, s. 118.

¹⁰⁸ "Sultan'ın veya büyük emirlerin ahırlarından mes'ul olan kişi olup Yüzler Emiri rütbesinde idi. Sultan'ın İstabl'ında sâkin idi. Üç tane Tablhâne emiri de ona yardım ederdi. Onlar Emirlerinden de sayısı mahdut olmayan yardımcıları bulunurdu". Bkz. K.Y. Koprman, *Mısır Memlûkleri Tarihi*, s. 34.

¹⁰⁹ "Candar, muhafız demektir. Muhafızlık görevi yapanların emirine de Emir Candar denir. Sultanın kapıcıları ve perdedarları da bunun emrinde idiler. Sultan birini öldürtmek ya da tevkif ettirmek istediğinde bunu Emir Candar vasıtasıyla yapardı. Emrinde Zeredhâne denilen bir de hapishane bulunurdu. Emir Candar'ın rütbesi Binler Emirliği idi". Bkz. B. Keleş, *a.g.m.*, s. 312.

¹¹⁰ Dulkadir Beylerinden Süleyman Bey'in kardeşidir. Fatih Sultan Mehmet'in desteği ile Dulkadir Bey'i olan Şah Suvar'a karşı Memlûk Sultanı Hoşkadem, onun amcası Rüstem'i rakip olarak çıkarmıştır. Ancak Rüstem mücadelesinde başarılı olamamış ve Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın yanına sığınmıştır. Bkz. R. Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 63-64, 67.

[ihtimalini] zayıflattı. Zannedirim ki bu Rüstem, Şah Suvar'ı uzaklaştırmakta Şah Budak'tan daha güçsüzdür.

Cilt 16, Sayfa 300, 872h./1467-1468 YILI.

[Muharrem] ayının 12'si Perşembe günü (3 Ağustos 1467 Pazartesi) Halep nâibi Yeşbek el-Becâsî'den Elbistan nâibi Şah Suvar'ın sultana itaatten çıktığı haberi [Kahire'ye] geldi. [Şah Suvar] Halep şehrine yürümek niyetindeydi. Bu durum üzerine sultan bir olay olursa Halep nâibine yardım etmeleri için Trablus nâibi ve Hama nâibine Halep yönüne doğru derhal harekete geçmelerini emretti. Sonra sultan eğer onların seferlerinde ihtiyaç olursa Mısır'da Halep ülkesi taraflarına doğru [gitmesi için] bir birlik [oluşturma] kararı aldı. Bu birlikte Binler emirlerinden Atabek Yelbay, Emir Silah Korkmaz, Emir Meclis Timurboğa, Kanıbek el-Mahmudî ve Moğolbay Taz el-Müeyyedî gibi emirler vardı. Ayrıca Tablhane ve Onlar emirlerinden çok sayıda emir ile el-Memalîk es-Sultânîya'dan¹¹¹ 1000 memlûk de bulunmaktaydı. Öte yandan Aşûre günü (Muharrem ayı)'nden beri sultanda bir rahatsızlık başlamıştı. İşte bu hastalık onu öldürecek olan hastalıktı. Sonra sultan Halep nâibi el-Becâsî'nin azlini büyük bir istekle yaptı. Daha önce bahsettiğimiz gibi onun yerine Halep nâibliğine Emir Moğolbay Taz el-Müeyyedî'yi atadı.

Cilt 16, Sayfa 302, 872h./1467-1468 YILI.

Bu günlerde [Safer ayı] (Eylül 1467) Dımaşk'tan Kahire'ye gelen bir haberde; Suriye nâibi Emir Bürdibek'in Muharrem'in sonlarında Halep nâibi Şah Suvar'la yapacağı savaşta [Halep nâibine] yardım etmek için askerleriyle Dımaşk'tan Halep tarafına doğru yola çıktığı bilgisi vardı.

¹¹¹ Bkz. Bölüm 2, Dipnot 38.

Cilt 16, Sayfa 303, 872h./1467-1468 YILI.

Perşembe günü Rebiü'l-Evvel ayı (Ekim 1467) girdiğinde sultan hâlâ yatağındaydı. İnsanlar işlerin özellikle bölgelerden gelen günlük ihtiyaç satanların durması sebebiyle çok sıkıntıdaydılar. Suriye nâiblerinin hepsi Safed nâibi Cekem hâriç Halep ülkesine doğru Şah Suvar bin Dulkadir'le savaşmak için yola çıkmışlardı. Ayrıca Gazze¹¹² nâibi, Mübarek Şeyh Arab Beni 'Ukbe ile savaşmak için Akabe tarafına doğru çıkmıştı. Bu, Suriye ve Mısır yolunda kargaşa çıkaranların, yol kesenlerin işini kolaylaştırıyordu. Bununla beraber kargaşa hâla Aşağı, Doğu ve Batı Mısır ile Yukarı Mısır'da, Yukarı ve Yakın es-Said'de¹¹³ vardı. Bu [durum] sultanın hastalığı süresince çoğaldı.

Cilt 16, Sayfa 345, 870h./1465-1466 YILI.

Elbistan nâibi Emir Seyfeddin Melik Aslan bin Süleyman bin Nâsireddin Bey bin Dulkadir, Elbistan'da bir câmide Cuma namazında bir fedâi tarafından katledildi. Fedâi Melik Aslan'ın üzerine atıldı ve o ölene kadar bıçakla vurdu. Fedâi de o anda öldürülmüştür. Fedâi'yi Melik ez-Zâhir Hoşkadem'in¹¹⁴ gönderdiği söylenir. [Melik Aslan]'ın kılıcı Rebiü'l-Âhir'in 10 (30 Kasım 1465 Cumartesi)'unda Mısır ülkesine geldi. Ondan sonra kardeşi Şah Budak yönetime geçti. Ondan sonraki olaylar hep fitne şeklinde günümüze kadar geldi.

¹¹² "Filistin'in güney batısında ehemmiyetli bir ticaret şehridir. Şam nâibliğine bağlı olan küçük vilayetlerden biridir". Bkz. Fr. Buhl, "Gazze", *İ.A.*, c. IV, s. 760; B. Keleş, *a.g.m.* s. 312.

¹¹³ "Sa'id Mısır. Yukarı Mısır için kullanılmış olup Arapça bir tâbirdir. Bu isim ile adlandırılan bölge, Kahire (haric)'den güneye doğru Asvan'da nehir akıntısının hızlandığı yere kadar uzanır". Bkz. G. Wiet, "Sa'id", *İ.A.*, c. X, s. 77.

¹¹⁴ 1461-1467 yılları arası hüküm süren Burç Memlûk Sultanı Melik ez-Zâhir Seyfeddin Hoşkadem. Bkz. K.Y. Kopruman, "Memlûkler" *DGBİT*, c.VI., s. 543.

Cilt 16, Sayfa 360, 361, 872h./1467-1468 YILI.

Rebiü'l-Âhir'in 22'si Perşembe günü (10 Kasım 1467 Salı) Sultan el-Melik ez-Zâhir Yelbay'a¹¹⁵ Suriye nâibi Emir Bürdibek'in isyan ettiği ve Şah Suvar bin Dulkadir'le savaşmak üzere hazırlıklı olan nâiblerin hepsini öldürdüğü haberi geldi. Durum bundan farklı idi. Biz olayları ayrıntılı olarak "Havâdis ed Duhûr fi Mada'l-Eyyâm ve's-Şuhûr"¹¹⁶ [isimli] tarihimizde anlattık. Onun özeti ise şöyledir; Söz konusu Bürdibek, adı geçen Şah Suvar'la savaşmaktan kaçınıyordu. Suriye ordusu rahmetli el-Melik ez-Zâhir Hoşkadem'in hükümeti devrilince zor bir durumda kaldı. Bu, Suriye, Halep ve diğer orduların bozguna uğramalarının ve yağmalanmalarının sebebi idi. Bu olaylarda Kanıbay el-Hasenî el-Müeyyedî, Hama nâibi Tenem Havbey (Hubî?) el-Hüseynî el-Eşrefî, Dımaşk Atabeyi Hazinedâr¹¹⁷ Karaca ez-Zâhirî ve Halep Atabeyi Kansu el-Muhammedî el-Eşrefî ile Suriye emirlerinden bazıları katledildi. Bu kitabımızda yazmayı âdet edindiğimiz Vefayât kısmında diğer [katledilenlerden de] söz edeceğiz.

Cilt 16, Sayfa 361, 872h./1467-1468 YILI.

Suriye emirlerinin büyüklerinin katledildiği, [Şah Suvar'ın] Halep ülkesini yağmaladığı, [Halep] kalelerini ve oraya bağlı olan yerleri ele geçirdiği, Suriye nâibi Bürdibek'i esir ettiği, daha kötü olarak Halep nâibi Yeşbek el-Becâsî'nin çok kötü bir durumda Halep'e girdiği ve bunun sonucunda insanların çobansız koyun sürüsüne döndüğü [bilgileri] Şah Suvar'la ilgili Halep'ten gelen haber içerisindedir.

¹¹⁵ 9 Ekim 1467'den 4 Aralık 1467'ye kadar çok kısa bir süre sultanlık yapan Melik ez-Zâhir Ebu'n-Nasr Yelbaydır. Bkz. K.Y. Kopruman, "Memlûkler", *DGBİT*, c. VI, s. 543.

¹¹⁶ İbn Tagrı Birdî'nin tarihle ilgili önemli bir eseridir. Bkz., Bölüm 1, s. 18-19.

¹¹⁷ Sultanın şahsına ait kumaş, mücevherat ve her türlü nakdin muhafazasına memur olan görevliye denir. Bkz. B. Keleş, *a.g.m.*, s. 305.

Cilt 16, Sayfa 362, 872h./1467-1468 YILI.

Adı geçen Rebiü'l-Evvel'in 26'sı Pazartesi günü (24 Ekim 1467 Pazar), Melik ez-Zâhir Yelbay, Tatah ez-Zâhiri'den olan Re'sü'n-Nevbe en-Nüvvâb¹¹⁸ Emir Özbek'i, Şah Suvar'la birleşen Bürdibek ez-Zâhiri'nin yerine Suriye nâibliğine atadı.

Yine aynı ay [sultan] Emir Meclis Emir Kanıbek el-Mahmudî el-Müeyyedî'yi, Korkmaz el-Eşrefî'nin yerine onu tutukladığı ve İskenderiye'de hapsettiği için Emir Silah olarak atadı. Adı geçen Kanıbek'i Şah Suvar bin Dulkadir'le savaştığı için Mukaddem el-Âsâkir¹¹⁹ olarak yerleştirdi.

Sultan bu tarihte emirlerinin pek çoğunu Şah Suvar'la savaşmak için bir birlikte görevlendirdi. Ayrıca yukarıda zikrettiğimiz Binler emirlerinden Kanıbek'i ve yine Binler emirlerinden Kulaksız olarak bilinen Hâcib' ül-Hüccab Canıbek el-İnalî el-Eşrefî'yi, Emir Candar Bürdibek Hücin'i ve ayrıca Kahire'den sefere çıktıkları gün isimlerini zikredeceğim pek çok Tablhâne ve Onlar emirleri de vazifelendirildi. Sonra onların yanına Memâlîk es-Sultânîya'dan 160 memlûk görevlendirildi.

Yine aynı ay Gazze nâibi Emir İnal el-Aşkar ez-Zâhiri, İbn Mübarek'in yerine Hama nâibliğine yerleştirildi. En-Nâsırî Muhammed bin Mübarek, Hama nâibliğine daha önce Emir Tenem el-Hüseynî el-Eşrefî'nin yerine, [Emir Tenem'in] hastalığı ve Halep'e Şah Suvar'a karşı giden birlikten döndüğü için atanmıştı. En-Nâsırî Muhammed bin el-Mübarek bugüne kadar Mısır'dan çıkmamıştı. O, [Hama nâibliğinden] oraya gidmeden ya da oraya hükmedmeden azledildi. İnal el-Aşkar Kahire'ye Akabe birliğinden Emir Özbek'le gelmişti. Sonra İbn Mübarek Gazze nâibliğine aday oldu. Oranın nâibliğinden kaçındı.

¹¹⁸ Bkz. Bölüm 2, Dipnot 94.

¹¹⁹ "Mısır'daki bütün devlet askerinin kumandanı olup mutlaka Mısır'da bulunması lazımdı. Bu makam XV. asır içinde eski ehemmiyetini kaybetmiştir". Bkz. İ. H. Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 376.

Cilt 16, Sayfa 364, 872h./1467-1468 YILI.

Rebiü'l-Âhir'in 12'si Salı günü (10 Kasım 1467 Salı) Sudun el-Kasravî'dan sonra Kal'at'ül-Cebel nâibliğine Emir Sudun el-Bürdbekî el-Fakîh el-Müeyyedî yerleştirildi. Rebiü'l-Âhir'in 13'ü Çarşamba günü Sultan, [Trablus] nâibi Emir Kanıbay el-Müeyyedî el-Hasenî'yi Şah Suvar'la geçen olaylarda kaybettikten sonra yukarıda sözünü ettiğimiz Emir İnal el-Aşkar'ın Hama nâibliğinden Trablus nâibliğine nakledilmesini onayladı. Bu durum bahsedilen İnal Hama'ya varmadan önce onun çabası sâyesinde gerçekleşmiştir.

Cilt 16, Sayfa 364, 872h./1467-1468 YILI.

Aynı ay [Rebiü'l-Âhir] Suriye nâibi Emir Bürdibek'in Şah Suvar'dan ayrıldığı haberi [Kahire'ye] geldi. [Emir Bürdibek] itaat ederek Maraş'a geldi. Sonra Rebiü'l-Âhir'in 17'si Perşembe günü (15 Ekim Pazar) Kara mevkiine gitti.

SONUÇ

Ebu'l- Mehâsin Cemâleddin Yûsuf b. Tagri Birdî XV. yüzyılın üç büyük tarihçisinden birisidir. Türk asıllıdır. Mısır'da doğmuş ve eğitim görmüştür. Bu sebeple bütün eserlerini Arapça olarak kaleme almıştır. Onun 12 eseri vardır. Bugün elimizde 7 eseri bulunmaktadır. En önemli üç eseri, En-Nucûm ez-Zâhire Fî Mulûk Mısır ve'l-Kâhire, Havâdis ed-Duhûr Fî Mada'l-Eyyâm ve's-Şuhûr, El-Menhel es-Sâfi ve'l Müstevfi Bade'l-Vâfi'dir.

Beylikler dönemi ile ilgili Türkçe olarak yazılmış yerli kaynakların dışında Arapça olanlar da büyük önem taşımaktadır. İbn Tagri Birdî en-Nucûm ez-Zâhire adlı eserinde bu dönemle ilgili kayıtlar bırakmıştır. Biz çalışmamızda Dulkadiroğullarını ilgilendiren bütün kayıtları Türkçe'ye çevirmiş bulunmaktayız.

En-Nucûm ez-Zâhire tezimizin temel kaynağıdır. Bu eser bir Mısır tarihidir. Eserde konuların anlatımı miladî 641 yılından başlar. Bu tarih Mısır'ın Müslümanlar tarafından fethediliş tarihidir. Eser İbn Tagri Birdî'nin ölüm tarihinin bir yıl öncesi olan miladî 1468 yılına kadar Mısır'da yaşamış devlet adamları ile bu ülkede olan siyasi ve askerî olayların sekiz buçuk asırlık tarihini içerir.

İbn Tagri Birdî bir Memlûk devleti tarihçisidir. Bu sebeple bu eser büyük ölçüde öncelikle Memlûk devletini yakından ilgilendiren olayları içerir. Bunun yanı sıra belli bir süre içerisinde Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Sivas-Kayseri olmak üzere kısmen İç Anadolu üzerinde ayrıca Suriye topraklarında ciddi bir güç olarak var olmuş bir beyliğin komşuları ile olan münasebetleri de göz ardı edilmemiştir. İbn Tagri Birdî'nin Dulkadir beyliği ile ilgili olarak eserinde anlattıkları, büyük ölçüde bu beyliğin Memlûk devleti ile olan ilişkileri neticesinde ortaya çıkan olaylardır.

Memlûk devleti ile Dulkadiroğulları beyliği ilişkilerinin esasını Suriye vilâyetleri üzerinde hakimiyet kurma mücadeleleri oluşturur. Bu yüzden iki devlet arasındaki ilişkiler sık sık gerilmiştir. Dulkadir beyleri fırsat buldukça buraları ele geçirmeye çalışmış ya da âsi Suriye nâiblerini Kahire'ye karşı desteklemişlerdir. Bu gibi durumlarda Mısır sultanlarının karşılık vermesi kaçınılmaz olmaktadır. Çalışmamızda bu durumlara örnek olarak 752h., 806h., 813h., 815h. ve 872h.

yıllarında geçen olaylar gösterilebilir. Ancak bu beylik üzerinde baskı ile sürekli bir nüfuz kurulamayacağını gören Memlûk sultanları mümkün oldukça Türkmen beyleri ile anlaşarak kontrolü sağlama yolunu tutmuşlardır.

Memlûk sultanlarına tâbi olan Dulkadir beyleri zaman zaman itaatten çıkmışlardır. Bunun bir sebebi yukarıda belirtildiği gibi Suriye vilayetleri üzerinde hâkimiyet kurma mücadelesidir. Ayrıca her memlûkun sultan olabilme hakkının olduğu Mısır'da çıkan taht mücadeleleri vilayetlerdeki nâiblerin saltanat iddiası ile isyan etmeleri ile Dulkadir beylerine bu fırsatı vermektedir. Beyler genelde saltanat iddiasında bulunan memlûkleri ve nâibleri desteklemişlerdir. Bunda amaç destekledikleri şahsın sultan olması durumunda Memlûk devleti içinde daha etkin bir konuma gelebilmektir. Beylerin itaatten çıkmalarına örnek olarak çalışmamızda 742h., 794h., 804h., 820h., 838h.ve 872h. yılları olaylarına bakılabilir.

Dulkadir beyleri Memlûk devletine bağlı olmakla beraber onlar Kahire'ye haber vermeden gerekli gördükleri bir yere sefer yapıp orayı ele geçiriyorlar ardından bu durumu Kahire'deki sultana haber veriyorlardı. Bu durumda sultan çıkarlarına aykırı bir durum söz konusu değilse ele geçirilen yerin yönetimini Dulkadir beylerine bırakıyordu. Aksi bir durumda sultan Türkmenleri tedip amacıyla asker göndererek baskı kuruyordu. Sultanların bu tarz davranışları tezimizde 752h., 813h.ve 820h. olaylarında tesbit edilebilmektedir.

Dulkadir beyleri Kahire'ye bağlılıklarının bir alâmeti olarak beyliklerini Kahire'deki sultana onaylatmak durumundaydılar. Beyler buldukları ilk fırsatta Mısır'a isyan etseler de kendileri için bu durum bir itibar meselesiydi. Onlar böylelikle hem diğer Dulkadir vârislerine karşı hem de diğer Türk beyliklerine karşı resmiyet kazanıyorlardı. Nitekim bey olarak onaylamaları ile ilgili çalışmamızda 792h., 794h., 820h., 843h.ve 870h. yılları olayları örnek olarak gösterilebilir.

Eserde, Dulkadir beyleri ile Memlûk devleti arasında elçilerin gidip gelmesi, birbirlerine hediyeler göndermeleri ve aralarında mektuplaşmaları gibi ilişkilere örnek olarak 838h., 839h. ve 843h. yılları olaylarına bakılabilir.

En-Nucûm'un Vefeyât kısımlarında Dulkadir beylerinin ölümleri ile ilgili bilgiler vardır. 754h. yılında Zeyneddin Karaca b. Dulkadir'in, 788h.'de Garsüddin Halil b. Karaca'nın, 800h. yılında Sevli b. Karaca'nın, 840h.'de Hamza b. Ali'nin, 846h.'de Emir Nâsireddin'in ve 870h.'de Melik Aslan b. Süleyman'ın vefâtları İbn Tagri Birdî tarafından bize aktarılmaktadır.

KAYNAKÇA

- AKA İsmail, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, Ankara, 1994.
- AYALON David, "Memlûk Devleti'nde Kölelik Sistemi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, çev.: Samira Kortantamer, Sayı 4 ,İzmir, 1989, s. 211-247.
- BROCKELMANN, "Abû'l-Mahâsin", *TDVİA*, IV, İstanbul, 1998, s. 91.
- BUHL F.R., "Belkâ", *İ.A.*, II, Eskişehir, 1997, s. 491-492.
- BUHL F.R., "Gazze", *İ.A.*, IV, Eskişehir, 1997, s.760.
- BUHL F.R., "Tedmür", *İ.A.*, XII/I, Eskişehir, 1997, s. 112-114.
- COŞKUN Alptekin, "Atabeg", *TDVİA*, IV., İstanbul, 1998, s. 38-40.
- ÇÖĞENLİ Sadi - DEMİRAYAK Kenan, *Arap Edebiyatında Kaynaklar*, Erzurum, 1995.
- ÇUHADAR Mustafa, "İbn Tağribirdî'nin Hayatı, Eserleri ve Şahsiyeti", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:3., Kayseri, 1989, s. 3.
- ÇUHADAR Mustafa, *Abû'l-Mahâsin Camal al-Dîn Yûsuf bin Tağribirdi, Hayatı, Eserleri, Şahsiyeti ve Eserlerinin İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Yazmalarının Tavsifi*, Basılmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1991.
- ÇUHADAR Mustafa - YİĞİT İsmail, "İbn Tağribirdî". *TDVİA.*, XX, İstanbul, 1988, s. 386.
- DARKOT Besim, "Hısn Mansur", *İ.A.*, V/I, Eskişehir, 1997, s. 454-455.
- DARKOT Besim, "Maras", *İ.A.*, VII, Eskişehir, 1997, s. 310.
- DARKOT Besim - DAĞLIOĞLU Hikmet Turhan, "Ayıntab", *İ.A.*, II, Eskişehir. 1997, s. 64-67.
- FARMER H.G., "Tabl-Hâne", *İ.A.*, XI, Eskişehir, 1997.
- GİBB H.A.R. - DAVİES Collin, "Nâip", *İ.A.*, IX, Eskişehir, 1997, s. 50-51.

GÜNALTAY Şemseddin, *İslam Tarihinin Kaynakları*, İstanbul, 1981

HARTMANN R., “Bagrâs”, *İ.A.*, II, Eskişehir, 1997, s. 216.

HARTMANN R., “Şam”, *İ.A.*, Eskişehir, 1997, s. 298-310.

HİLLELSON S., “Nube”, *İ.A.*, IX, Eskişehir, 1997, s. 339-344.

HONİGMANN E., “Merc Dâbık”, *İ.A.*, VII, Eskişehir, 1997, s. 751.

HONİGMANN E., “Rahbe”, *İ.A.*, IX, Eskişehir, 1997, s. 601.

HONİGMANN E., “Rum-Kale”, *İ.A.*, IX, Eskişehir, 1997, s. 777.

İBN TAGRİ BİRDÎ , *En-Nucûm ez-Zâhire fî Mulûk Mısır ve 'l-Kâhire*, I-XII, neşr.:

Dârul-Kütübi'l Mısriyye, XIII., neşr.: Fehîm Muhammed Şaltûd, XIV., neşr.:

Cemâl Muharrız- Fehîm Muhammed Şaltûd, XV., neşr.: İbrahim Ali Tarhan,

XVI., neşr.: Cemâl ed-Dîn eş-Şayyal, Kahire, 1929-1956, 1970, 1972, 1972,

1972.

İNALCIK Şevkiye, “İbn Hacer’de Osmanlılar’a Dâir Haberler”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Cağrafya Fakültesi Dergisi*, VI, Ankara, 1948, s. 349-358.

KANAT Cüneyt, *Makrîzî'nin Kitâb es-Sulûk'unda Osmanlılar, Karamanoğulları ve*

Batı Anadolu Beylikleri ile İlgili Kayıtlar, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi,

İzmir, 1991.

KANAT Cüneyt, “About The Origin of Mamluk Sultans, Khuskadam and Timurbugha”, *Ethnoses and Cultures On The Balkans*, Trojan-Bulgaria, 2000, s. 136-140.

KANAT Cüneyt, “Makrîzî'nin Kitâb es-Sulûk'undaki Osmanlılar İle İlgili Kayıtlar”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Sayı:4, İzmir, 2000, s. 227.

KELEŞ Bahattin, “Memlûklar Dönemi'nde İdari Yapı”, *Türkler*, V, Ankara, 2002, s. 305-315.

- KELLNER Barbara, “Memlûk Dönemi’nde Bilâd eş-Şam ve Türkmenler”, çev.: Alparslan Demir, *Prof. Dr. Kâzım Yaşar Kopraman’a Armağan*, Ankara, 2003, s. 280-288.
- KOPRAMAN Kâzım Yaşar, “İkdu’l-Cumân’da Karamanoğullarına Dâir Kayıtlar”, *Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı*, İzmir, 1999, s. 43.
- KOPRAMAN Kâzım Yaşar, “Memlûkler”, *DGBİT*, VI, İstanbul, 1989, s. 433-543.
- KOPRAMAN Kâzım Yaşar, *El-‘Aynî’nin İkdu’l-Cumân’ında XV. Yüzyıla Ait Anadolu Tarihi ile İlgili Kayıtlar*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1971.
- KOPRAMAN Kâzım Yaşar, *Mısır Memlûkleri Tarihi Sultan al-Malik al-Mu’ayyad Şeyh el-Mahmûdi Devri (1412-1421)*, Ankara, 1989.
- KORTANTAMER Samira, “Memlûk Tarihçiliğine Genel Bir Bakış” *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sayı:1, İzmir, 1983, s. 31-32.
- KORTANTAMER Samira, “Memlûklar’da Devlet Yönetimi ve Bürokrasi”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sayı:2, İzmir, 1993, s. 39.
- KORTANTAMER Samira, *Bahrî Memlûklar’da Üst Yönetim Mensupları ve Aralarındaki İlişkiler*, İzmir, 1999.
- KORTANTAMER Samira, “Memlûklar’da Türk Kültürü”, *Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı*, İzmir, 1999, s. 174.
- KÖPRÜLÜ Fuad, “Hâcib”, *İ.A.*, V/I, Eskişehir, 1997, s. 30-36.
- LITTLE Donald P., *History and Historiography of Mamlûks*, London, 1986.
- PARMAKSIZOĞLU İsmet, “Kemal Paşa-Zâde”, *İ.A.*, VI, Eskişehir, 1997, s. 565.
- SEVİM Ali, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, Ankara, 1983.
- STRECT M., “Amık”, *İ.A.*, I, Eskişehir, 1997, s. 398-399.
- SÜMER Faruk, “Ramazanoğulları”, *İ.A.*, IX, Eskişehir, 1997, s. 612-620.
- ŞEŞEN Ramazan, “Eyyûbiler”, *DGBİT*, VI, İzmir, 1989, s. 305-424.
- ŞEŞEN Ramazan, *Müslümanlar’da Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul, 1998.

- TEKİNDAĞ Şihâbeddin, “*Berkûk Dönemi'nde Memlûk Sultanlığı*”, İstanbul, 1961.
- TEKİNDAĞ Şihâbeddin, “Karamanlılar”, *İ.A.*, VI, Eskişehir, 1997, s. 316-330.
- UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, “Eretna”, *İ.A.*, IV, Eskişehir, 1997, s. 309.
- UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, *Anadolu Beylikleri*, Ankara, 1998.
- UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, *Osmanlı Devlet Teşkilatı'na Medhal*, İstanbul, 1941.
- UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, *Osmanlı Devlet Teşkilatı'na Medhal*, Ankara, 1948.
- WENSINCK A. J., “Sa’adet”, *İ.A.*, X, Eskişehir, 1997, s. 1-2.
- WIET G., “Sa’id”, *İ.A.*, X, Eskişehir, 1997, s. 77.
- YİNANÇ Mükrimin Halil, “Akkoyunlular”, *İ.A.*, I, Eskişehir, 1997, s. 251-270.
- YİNANÇ Mükrimin Halil, “Elbistan”, *İ.A.*, IV, Eskişehir, 1999, s. 223.
- YİNANÇ Refet, *Dulkadir Beyliği*, Ankara, 1989.
- YÜCEL Yaşar, *Çoban Oğulları-Candar Oğulları*, Ankara, 1989.
- ZETTERSTEEN K.V., “Abbasiler”, *İ.A.*, I, Eskişehir, 1997, s. 21.
- ZİYÂDE Muhammed Mustafa, *El-Mü’errihûn fî Mısır fi'l-Karn el-Hâmis Âşer El-Milâdî, el-Karn et-Tâsi el-Hicrî*, Kahire, 1954.

ÖZGEÇMİŞ

1977 Sivas doğumludur. İlkokul eğitimini Hatay ili Reyhanlı ilçesi Oğuz Han İlkokulunda, Orta Okul ve lise eğitimini İzmir ili Konak ilçesi Cumhuriyet Orta Okulu ve Lisesi'nde 1988, 1991 ve 1994 yıllarında tamamladı. 1995 yılında Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümüne girdi. Buradan 1999 yılında mezun oldu. 2000 yılında aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarihi bölümüne kayıt oldu. Ekim 2000'inde Milli Eğitim Bakanlığı'na Sosyal Bilgiler Öğretmeni olarak atandı. 2000-2001 Eğitim-Öğretim yılında enstitü kaydını dondurdu. Bu arada Yedek Subay-Öğretmen olarak vatanî görevini yerine getirdi. Halen Manisa ili Turgutlu ilçesinde ikâmet etmekte ve mesleğini yapmaktadır.

ÖZET

Ebu'l-Mehâsin Cemâleddin Yûsuf bin Tagri Birdî XV.yüzyılın büyük tarihçilerinden biridir. 1409 yılında Kahire'de doğmuştur. Onun babası Tagri Birdî bir memlûk olarak Anadolu'dan Mısır'a gelmiştir. Tagri Birdî Türk asıllıdır.

Ebu'l-Mehâsin tarih bilimindeki çalışmalarıyla ünlüdür. Bu alanda Makrîzî ve 'Aynî'den çok yararlanmıştır.

İbn Tagri Birdî devrinin sultanları ve önde gelen devlet adamları ile yakın ilişki içerisinde olabilmiştir. Bu durumun sebepleri olarak, Evlâd en-Nâs sınıfından olması, Türkçe bilmesi ve önemli bir müverrih oluşu sayılabilir. Ebu'l-Mehâsin 1470 yılında Kahire'de vefat etmiştir.

İbn Tagri Birdî'ye ait 12 eser bilinmektedir. Bu eserlerden elimizde 7 tanesi mevcuttur. Eserlerinin hemen hepsi tarih ile ilgilidir. Eserlerinin hepsi Arap dili ile yazılmıştır.

Ebu'l-Mehâsin'in, tezimizin temel kaynağı olan, En-Nucûm ez-Zâhire fi Mulûk Mısır ve'l-Kâhire adlı eseri onun tarih konusunda verdiği en büyük ve kıymetli eseridir. Bu eser 641 ile 1468 yılları arası Mısır tarihini anlatır.

Dulkadiroğulları beyliği 1330'lu yıllarda, Zeyneddin Karaca bin Dulkadir tarafından Maraş ve Elbistan'da kurulmuştur. Memlûk devleti ile sıkı münasebet içinde bulunmuştur. Dulkadir beyleri Kahire'deki Mısır sultanlarına bağlı olmakla beraber sık sık itaatten çıkmışlardır. Onların nihâî amacı tam bağımsızlıktı.

En-Nucûm ez-Zâhire'de Dulkadir hanedanına mensup 12 şahsın ismi geçmektedir. Bunların 7'si Dulkadiroğulları'nda beylik yapan isimlerdir. Bunlar kronolojik sıra ile Zeyneddin Karaca, Garsüddin Halil, Sevli bin Dulkadir, Nâsireddin Muhammed, Süleyman bin Nâsireddin, Seyfeddin Melik Aslan ve Şah Suvar bin Dulkadir'dir. Diğer hanedan üyeleri ise eserde Karaca Beyin bir yakını olarak geçen Esenbay, Halil Bey'in oğlu Alâaddin Ali Bey, Nâsireddin Muhammed Bey'in yeğeni olan Tuğrak ile yine Nâsireddin Muhammed Bey'in kardeşi Hamza bin Ali Bey, Süleyman bin Nâsireddin'in kardeşi Rüstem bin Nâsireddin'dir. Dulkadiroğulları beyliği 16. yüzyılın başlarında Osmanlı devletinin himayesine girmiştir. Bu durumun en-Nucûm'da tesbiti mümkün değildir. Zîra söz konusu eserde tarihi olayların anlatımı 1468 yılı ile sona erer.

ABSTRACT

Ebu'l-Mehâsin Cemâleddin Yûsuf bin Tagri Birdî is one of the greatest historians of XV.th century. His father, Tagri Birdî, came from Anatolia to Egypt as a Memlûk. The origin of Tagri Birdî was Turk.

Ebu'l-Mehâsin was famed with his studies on history. He was abundantly benefited from Makrîzî and 'Aynî on this branch.

Ibni Tagri Birdî could have a close relationship with the sultans and notable statesmen of his time. His coming from the class of Evlâd en-Nâs, knowing Turkish and being an important historian can be interpreted as the reasons of this situation. Ebu'l-Mehâsin died in Cairo in 1470.

There are known 12 written works belonging to İbn Tagri Birdî. 7 of these works are existed among our sources. Almost all of these works are concerned with history and all of them are written in Arabic language.

The work of Ebu'l-Mehâsin, En-Nucûm ez-Zâhire fî Mulûk Mısr ve'l-Kâhire, which is the basic source of our thesis, is his greatest and the worthiest work about history. This work tells the history of Egypt between the years of 641 and 1468.

The Principality of Dulkadiroğulları was established by Zeyneddin Karaca bin Dulkadir in Maraş and Elbistan in 1330's. It had a heavy relationship with Memlûk State. Although the princes in Cairo, they often were disobedient because their sole and strict aim was independence.

12 people, coming from dynasty of Dulkadir are named in en-Nucûm ez-Zâhire. The 7 of them are the persons who had worked as princes in Dulkadiroğulları. These are chronologically, Zeyneddin Karaca, Garsüddin Halil, Sevli bin Dulkadir, Nâsireddin Muhammed, Süleyman bin Nâsireddin, Seyfeddin Melik Aslan and Şah Suvar bin Dulkadir. The other members of the dynasty are, Esenbay who is mentioned as a relative of Karaca Bey in the work, Alâaddin Ali Bey -the son of Halil Bey-, Tuğrak -the nephew of Nâsireddin Muhammed Bey-, Hamza

bin Ali Bey -again the brother of Nâsireddin Muhammed Bey- and Rüstem bin Nâsireddin -the brother of Süleyman bin Nâsireddin-. The principality of Dulkadiroğulları was taken under the dominance of Ottoman Empire at the beginning of XVIth century. It's impossible to determine this situation in en-Nucûm, because the expression of historical events in this work finishes with 1468.

EKLER

DULKADİROĞULLARI BEYLİĞİ İLE İLGİLİ KAYITLARIN ARAPÇA
METİNLERİ

Cilt 10, Sayfa 11, 742 h./1341-42 YILI

ثم قدم الخبر على السلطان من الأمير طشتمر حمص أخضر الساق نائب حلب
بمخرج ابن دلقادر عن الطاعة وموافقته لأرتنا ممتلك الروم على المسير لأخذ حلب ،
وأنة قد جمع بابلسين^(١) جمعا كثيرا ، وسأل طشتمر أن يُجده بعسكر من مصر ،
فتشوش السلطان لذلك وعوق الجواب

Cilt 10, Sayfa 34, 742 h./1341-42 YILI

حلب إليه يدعوه لموافقته وأنه أبي عليه . ثم بعث الطنبا نائب الشام إلى الأمير
صخر دمر نائب حماة من استماله وحلقه على طاعة الملك الأشرف كحك . ولما بلغ
طشتمر حمص أخضر بجي الطنبا نائب الشام إليه أرسل استدعى ابن دلقادر فقدم
عليه فاتفق معه على المسير إلى أبلستين ، وسار به ومعه ما خف من أمواله وأخذ أولاده
ومالكة فأدركه عسكر حلب ، وقد وصل إليهم كتاب نائب الشام بالأحتراس عليه
ومنعه من الخروج من حلب ، فقاتلوه عدة وجوه فلم ينالوا منه غرضاً ، وقُتل من
الفرقيين خمسة نفر وعادوا وأكثرهم جرحى . فلما وصل طشتمر إلى أبلستين كتب
إلى أرتنا يستأذنه في العبور إلى الروم فبعث إليه أرتنا بقاضيه وعدة من أزمه ، وجيز له
الإقامات ، فمضى طشتمر إلى قيصيرية^(١) ، وقد توجه أرتنا لمحاربة ابن ديمرداش بعد
أن رتب لطشتمر كل يوم ألفي درهم .

وفي يوم الأربعاء عاشر شهر رجب قَدِمَ كِتَابُ الأَمِيرِ أَرْغُونِ الكَامِلِيِّ نَائِبِ الشَّامِ يَتَضَمَّنُ أَنَّهُ قُبِضَ عَلَى قَاصِدِ الأَمِيرِ مَنجَكِ الوَازِرِ بِكَتَابِهِ إِلَى أَخِيهِ بَيْغَا أُرْسُ نَائِبِ حَلَبٍ يَحْسَنُ ، لَهُ الحِرْكََةُ وَالمُصَيَّبَانِ ، وَأرْسَلَ الكِتَابَ وَإِذَا فِيهِ أَنَّهُ اتَّفَقَ مَعَ سَائِرِ الأَمْرَاءِ ، وَمَا بَقِيَ إِلَّا أَنْ يَرْكَبَ وَيَتَحَوَّكَ ، فَأَقْتَضَى الرَّأْيُ التَّائِي حَتَّى يَحْضُرَ الأَمْرَاءَ وَالنَّائِبَ إِلَى الخِدْمَةِ مِنَ النَّدَى وَيُقْرَأَ الكِتَابُ عَلَيْهِمْ لِيَدْبُرُوا الأَمْرَ عَلَى مَا يَقَعُ عَلَيْهِ الإِتْفَاقُ ، فَلَمَّا طَلَعَ الجَمَاعَةُ مِنَ النَّدَى ، إِلَى الخِدْمَةِ لَمْ يَحْضُرْ مَنجَكُ ، فَطُلِبَ فَلَمْ يَوجَدْ ، وَذَكَرَ حَوَاشِيَهُ أَنَّهُمْ مِنَ عِشَاءِ الأَحْرَةِ لَمْ يَمْرِفُوا خَبْرَهُ ، فَوَكَبَ الأَمِيرُ صَرَخْمَشَ فِي عَدَّةٍ مِنَ الأَمْرَاءِ وَكَبَسَ بِيوتِ جَمَاعَتِهِ فَلَمْ يَقَعْ لَهُ عَلَى خَبْرِهِ ، وَتَفَقَدُوا مَالِيكَةَ فَفَقِدَ مِنْهُمُ اثْنَانِ ، فَتَوَدَّى عَلَيْهِ مِنَ القَاهِرَةِ ، وَهَدَّدَ مِنْ أَخْفَاهِ وَأُخْرِجَ عِيسَى ابْنُ حَسَنِ المَهْجَانِ فِي جَمَاعَةٍ مِنَ عَرَبِ العَائِذِ عَلَى النَّجْبِ لِأَخْذِ الطَّرِيقَاتِ عَلَيْهِ ، وَكُتِبَ إِلَى العَرَبِيَّانِ وَتَوَابِ الشَّامِ وَوَلَاةِ الأَعْمَالِ عَلَى أَجْنِيَةِ الطَّيُورِ بِتَحْصِيلِهِ فَلَمْ يَقْدِرُوا عَلَيْهِ ، وَكُتِبَتْ بِيوتُ كَثِيرَةٌ .

ثُمَّ فِي يَوْمِ الأَرْبَعَاءِ رَابِعِ عَشْرِينَ شَهْرِ رَجَبٍ قَدِمَ الخَبْرُ بِعُصَيَّانِ الأَمِيرِ أَحْمَدِ السَّاقِ نَائِبِ حَمَّاهُ وَبِعُصَيَّانِ الأَمِيرِ بَكْمَشِ نَائِبِ طَرَابُلُوسَ .

وَفِي يَوْمِ السَّبْتِ سَابِعِ عَشْرِينَ ، كُتِبَ بِإِحْضَارِ الأَمِيرِ بَيْغَا أُرْسُ نَائِبِ حَلَبٍ إِلَى الدِّيَارِ المِصْرِيَّةِ ، وَكُتِبَ مَلَطَفَاتٌ لِأَمْرَاءِ حَلَبٍ تَتَضَمَّنُ أَنَّهُ : إِنْ أَمْتَنَعَ مِنَ الحِضُورِ فَهُوَ مَعزُولٌ ، وَرُمِيَ لِحَامِلِ الكِتَابِ أَنْ يُعْلِمَ بَيْغَا أُرْسُ بِذَلِكَ مَشَافَهَةً بِمَحْضَرَةِ أَمْرَاءِ حَلَبٍ .

Cilt 10, Sayfa 271, 272, 752 h./ 1351-1352 YILI

فقدم البريد من الشام بموافقة ابن دُلغادر الى بيغا أرس وأنه تسلطن بحلب ، وتلقب بالملك العادل وأنه يريد مصر لأخذ غرمانه ، وهم طاز وشيخون وصرغتمش وبلال وأرغون الكامل نائب الشام ، فلما بلغ ذلك السلطان والأمراء رَمَمَ للنائب بمرض أجناد الحلقة ، وتعيين مضافهم من عبدة أربعمائة دينار الإقطاع لما فوقها ليُسافروا .

ثم قَدِمَ البريد بأن قرآجا بن دُلغادر، قَدِمَ حلب في جمع كبير من التركمان، فركب بيغا أرس وتلقاه، وقد واعد نائب حماة وطرابلس على مسيره أول شعبان الى نحو الديار المصرية ، وأنهم يلقوه على الرستن^(١)، فأمر السلطان الأمير طقطاي الدوادار بالخروج الى الشام على البريد وعلى يده ملطقات لجميع أمراء حلب وحماة وطرابلس، فسار طقطاي حتى وصل دمشق وبعث بالملطقات الى أصحابها ، فوجد امر بيغا أرس قد قَوِيَ ، ووافقه التواب والساكر وابن دُلغادر بترجمانه، وحيار بن مهنا^(٢) بمربانه ، فكتب نائب الشام بأن سفر السلطان لا بد منه ، وإلا نخرج عنكم الشام جميعه ، فأتفق رأى أمراء مصر على ذلك ، وطالب الوزير ورسم له بتهيئة بيوت السلطان، وتجهيز الإقامات في المنازل، فذكر أنه ما عنده مال لذلك ، فرسم له بقرض ما يحتاج إليه من التجار ، فطلب تجار الكارم وباعهم غللا من الأهراء بالسعر الحاضر ، وعدة أصناف آخر، وكتب لملطاي بالإسكندرية ، وأخذ منه أربعمائة ألف درهم ، وأخذ من النائب مائة ألف درهم قرصا، ومن الأمير بلبان الأستادار مائة ألف درهم ، فلم يمض أسبوع حتى جهز الوزير جميع ما يحتاج إليه السلطان .

وأما بيضا أُرْسُ فإنه قَدِمَ إلى حلب في تاسع عشرين شعبان ، وقد حُفِرَتْ خنادقُ نُجَاهِ أبوابِ حلبِ وغلقتْ وامتنت القلعة عليه ورمته بالحجارة والمجانيق ، وتبعهم الرجال من فوق الأسوار بالرمى عليه ، وصاحوا عليه فبات تلك الليلة بمن معه وركب في يوم الخميس مستهل شهر رمضان للزحف على مدينة حلب ، وإذا بصياح عظيم والبشائر تدق في القلعة وهم يصيحون : يا منافقون ، العسكر وصل ، فالتفت بمن معه فاذا صناجق على جبل جوشن⁽¹⁾ فانهمزوا عند ذلك بأجمعهم إلى نحو البرية ، ولم يكن ما رآوه على جبل جوشن عسكر السلطان ، ولكنه جماعة من جند حلب وعسكر طرابلس كانوا مختفين من عسكر بيضا أُرْس عند خروجه من دِمَشق فساروا في أعقابه يريدون الكبسة على بيضا أُرْس وتعبوا على جبل جوشن فمئد ما رآهم بيضا لم يشك أنهم عسكر السلطان فانهمز . وكان أهل باقوسا⁽²⁾ قد وافقوهم وتقدموا عنهم فسكوا المضايق على بيضا وأدركهم العسكر المذكور من خلفهم فتمزق عسكر بيضا أُرْس وقد انعقد عليهم القبار ، حتى لم يمكن أحداً أن ينظر رفيقه فأخذهم العربُ وأهل حلب قبضاً باليد ، ونهبوا الخزائن والأثقال وسلبوهم ما عليهم من آلة الحرب وغيره ونجا بيضا أُرْس بنفسه بعد أن امتلأت الأيدي بنهب ما كان معه وهو شئ عييل عن الوصف ، وتبع أهل حلب أمراءه ومماليكه وأخرجوهم من عدة مواضع فظفروا بكثير منهم ، فيهم أخوه الأمير فاضل والأمير الطنبغا الملائق شاذ الشراب خاناه والطنبغا برناق نائب صفد ومليكتمر السعيدى وشادى أخو نائب حماة

وطيِّفًا حلاوة الأوجاق^(١) وأبن أيديغدي الززاق ومهدي شاد الدواوين بحلب وأسنباي
قريب ابن دُلغادر وبهادر الحاموس وقليج أرسلان أستاذار بيغا أُرْس ومائة مملوك
من ممالك الأمراء، فقيّدوا الجميع وسُجنوا، وتوجه مع الأمير بيغا أُرْس أحد الساق
نائب حماة وبكلمش نائب طرابلس وطشتمر القاسمي نائب الرحبة وأقبغا البالي^(٢)
وطيدمر وجماعة أخرى، تبلغ عدّتهم نحو مائة وستة عشر تقرا .

ثم دخل الأمراء حلب وأخذوا أموال بيغا أُرْس، وكتبوا إلى قرآجا بن دُلغادر
بالعفو عنه والقبض على بيغا أُرْس ومن معه ، فأجاب بأنه ينتظر في القبض عليه
مرسوم السلطان ، وقد نزل بيغا أُرْس عنده ، وسأل إرسال أمان لبيغا أُرْس وأنه
مستمر على امرته ، بجُهّز له ذلك فامتنع من تسليمه ، فطلب الأمراء رمضان من
أمراء التركان ، وخلع عليه بإمرة قرآجا بن دُلغادر وإقطاعه ، وعاد الأمراء من حلب
وأستقر بها الأمير أرغون الكامل نائب الشام ، وعاد الجميع إلى دمشق ومعهم الأمراء
المقبوض عليهم في يوم الجمعة سلخ شهر رمضان ، وصلوا العيد بدمشق مع السلطان
الملك الصالح صالح ، وأقاموا إلى يوم الاثنين ثالث شوال ، جلس السلطان مظارمة
قلعة دمشق وأخرجوا الأمراء في الحديد وقودى عليهم : هذا جزاء من يخامر على
السلطان ويخون الأيمان . ووسطوهم واحداً بعد واحد ، وقد تقدم ذكر أسمائهم
عند القبض عليهم فوسط الجميع ، ما خلا ملكتمر السعيدى فإنه أعيد إلى السجن ،
وخلع السلطان على أيتمش الناصري وأستقر في نيابة طرابلس عوضاً عن بكلمش
السلاح دار ، وخلع على طنيرق بنيابة حماة عوضاً عن أحمد الساق ، وعلى الأمير
شهاب الدين أحمد بن صبيح بنيابة صقّد عوضاً عن الطنجبا برناق .^(٣)

Cilt 10, Sayfa 294, 754 h./1353 YILI

وتوفى الأمير زين الدين قراجا بن دلفادير صاحب أبلستين في رابع عشر
ذى القعدة، وقد تقدم ذكره في واقعة الأمير بيبغا أرس^(٤٤).

Cilt 11, Sayfa 309, 788 h./1386 YILI

وتوفى الأمير غرسي الدين خليل بن قراجا بن دلفادير أمير التركان اليروقية
وصاحب أبلستين قتيلًا في الحرب مع الأمير صارم الدين إبراهيم بن همر التركاني،
قريبًا من مدينة مرعش عن نيف وستين سنة^(٣).

Cilt 11, Sayfa 344, 791 h./1388-1389 YILI

وبينا منطاش في ذلك ورد عليه البريد بخروج الأمير نغير عن الطاعة غضبا
للناصرى، وأنه آتفق هو وسولى بن دلفادير ونها بلادًا كثيرة من الأعمال الحلبية،
فلم يلتفت منطاش إلى ذلك وكتب لها يستعطفهما على دخولها تحت الطاعة .
ثم بعد أيام ورد البريد أيضا بخروج الأمير بزّار العمري الناصرى حسن نائب
الشام عن طاعة منطاش غضبًا للأمير يلغا الناصرى، فكتب إليه أيضا مكتابة
خشن له فيها .

ثم في خامس ذي الحجة استقر السلطان بالأمير إينال من نجبا أتاك حلب
 بأستقراره في نيابة طرابلس عوضا عن الأمير قراديرداش المتقل نيابة حلب ؛
 وأستقر الأمير آقبا الجمالي الظاهري- أتاك حلب عوضا عن إينال المذكور وأستقر
 الأمير محمد بن سلال حاجب سُجَّاب حلب وكتب لسولي بن دُلغادر نيابة أبلستين^(١) .
 ثم في يوم عيد النحر خرج الأمير بيلىك الحمدي لإحضار الأمير كشيغا الجوى
 اليلغاوى- نائب حلب، ثم أرسل السلطان الملك الظاهر الأمير ترمينا المنجكي بمال
 كبير يُنفقه في العساكر الشامية ويجهزهم إلى عينتاب لقتال منطاش .^(٢)

ثم في سادس محرم سنة ثلاث وتسعين وسبعمائة ورد الخبر من دمشق بأن الأمير
 يلغا الناصري- تنافس هو والأمير الكبير أيمش البجاسي- فأخضر الناصري- الخروج

عن الطاعة وأبس السلاح وأبس حاشيته ونادى بدمشق من كان من جهة منطاش
 فليحضر ، فصار إليه نحو ألف ومائتي فارس من المنطاشية ، فقبض على الجميع
 وحبسهم ، ثم قلع السلاح وكتب بذلك إلى السلطان يعرفه ، فأجابهُ السلطان بالشكر
 والثناء .

ثم في ثاني صفر ومم السلطان بهدم سلام مدرسة السلطان حسن فهُدمت^(١)
 وفتح بابها من شبك بالرُميلة تجاه باب السلسلة .

ثم قدم الأمير كَشْبَغَا الجوى نائب حلب إلى القاهرة في سابع صفر ، بعد أن خرج الأمير سُودون النائب مع أعيان الأمراء والمجتاب إلى لقائه وطلع إلى القلعة وقبل الأرض ، فقام له السلطان وأعتقه وأجلسه في الميمنة فوق الأمير الكبير إينال اليوسفيّ ونزل إلى دار أعدت له ، وبعث له السلطان ثلاثة أرؤس من الخيل بقماش ذهب وحضر مع كَشْبَغَا أيضا الأمير حسام الدين حسن الكجكجنيّ نائب الكرك وكان قد أنهزم مع كَشْبَغَا نائب حلب من يوم وقعة شقنوب ، فرحب السلطان به أيضا وأكرمه وأرسل إليه فرسا بقماش ذهب وقدم معهما أيضا عدة أمراء أحر.

ثم قدم البريد في أثناء ذلك بأن العساكر الشامية وصلت إلى مدينة عنتاب ففزع منطاش إلى جهة مرعش وفر من عنده جماعة كبيرة ودخلوا تحت طاعة السلطان.

Cilt 12, Sayfa 166, 800h./1397-1398

وتوفي الأمير سولي بن قراجا بن دلفادر التركمانى ، صاحب أبلستين ، قتل غيلة على فراشه ، وكان غير مشكور السيرة ، كثير الشرور والفتن .

Cilt 12, Sayfa 281, 282, 804h./1401-1402

وأما الوالد رحمه الله فإنه لما سار إلى حلب وجد الأمير دمرداش نائب حلب قد قبض على الأمير خليل بن قراجا بن دلفادر أمير التركمان ، فأمره الوالد بإطلاقه ، فأطلقه ، واتفق الجميع على الخروج عن طاعة السلطان بسبب من حوله من الأمراء ، واجتمع عليهم خلافتي من التركمان وغيرهم على ما سيأتي ذكره .

Cilt 12, Sayfa 290,

805h./1402-1403 YILI

ثم كتب للأمير دمرداش أمانا ، وأنه يستقر في نيابة طرابلس عوضا عن
الأمير شيخ الحمودى المتقل إلى نيابة دمشق ، وكتب للأمير على بك بن دلفادر
بنياية عين ناب ، وللأمير عمر بن الطحان بنياية ملطية .

Cilt 12, Sayfa 302, 303,

806h./1403-1404

ثم في يوم الاثنين ثامن عشر شهر رجب قدم إلى القاهرة سيف الأمير
آقبا الجمالى الأطروش نائب حلب بعد موته ، فرسم السلطان بانتقال الأمير
دمرداش المحمدى نائب طرابلس إلى نيابة حلب ، وحمل إليه التقليد والتشريف^(٢)
الأمير سودون المحمدى المعروف تلى .

وفي أثناء ذلك ورد الخبر بأن الأمير دقماق نزل على حلب ومعه جماعة من التركمان
فيهم الأمير على بك بن دلفادر ، وفتز منه أمراء حلب ، فلك دقماق حلب ، ورسم
السلطان بانتقال الأمير شيخ السليمانى المسرطن نائب صند إلى نيابة طرابلس ، وحمل
إليه التقليد والتشريف الأمير أقردى ، ورسم باستقرار الأمير بكتتمو جلق أحد
أمراء دمشق في نيابة صند عوضا عن شيخ السليمانى المسرطن ، وخرج الأمير^(١)
إينال المأمور بقتل الأمراء المسجونين بالبلاد الشامية ، وقبل وصول إينال المذكور^(٢)
أفخرج الأمير دمرداش نائب طرابلس عن الأمير جكم وعن سودون طاز ، وكانا
ببعض حصون طرابلس وسار بهما إلى حلب ، وهذا أول أمر جكم وظهوره
بالبلاد الشامية على ما سنذكره إن شاء الله تعالى .

Cilt 13, Sayfa 62, 809h./1406-1407 YILI

ثم ورد الخبر بأن الأمير نوروزاً نائب الشام عاد إلى طاعة السلطان بعد قتل جكم ، وأن تمربناً المشطوب تنلب على حلب ، وقاتله التراكين حتى ملك قلعة حلب بعد أمور ، وأنه أخذ ما كان لجكم بحلب واستخدم ممالك جكم ، فعظم أمره لذلك ، فأمر السلطان بتجهيز أموره للسفر إلى البلاد الشامية ، ونجهزت المساكن ، فلما كان يوم الإثنين سادس المحرم من سنة عشرة وثمانمائة فرّق السلطان الجمال على للمالك السلطانية ؛ برسم السفر إلى الشام صحبة السلطان .

Cilt 13, Sayfa 105, 106, 813h./1410-1411 YILI

ثم في ثانی شهر ربيع الآخرة قدم الأمير شاهين الزردكاش⁽¹⁾ نائب صفد على السلطان بدمشق ، ثم في ثلثه خلع السلطان على الأمير يشبك الموساوي الأقمم باستقراره في نيابة طرابلس ، واستقر أبو بكر بن اليعموري في نيابة بعلبك ، وأخوه شعبان في نيابة القدس ، ثم في سادس شهر ربيع الآخر المذكور ، خرج أطلاب السلطان والأمراء من دمشق إلى برزة ، وصلى السلطان الجمعة بجامع بني أمية ، ثم ركب ونوجه بأمرائه وعساكره جميعاً إلى أن نزل بمخيمه ببرزة ، وخلع السلطان على شاهين الزردكاش نائب صفد باستقراره نائب الغيبة بدمشق ، وسكن شاهين بدار السعادة ، وتأخر بدمشق من أمراء السلطان الأمير قاني بای المحدثي ، لضيف كان اعتراضه ، وتخلّف

بدمشق أيضاً القضاة الأربعة ، والوزير سعد الدين بن البشيري ، وناظر الخصاص
مجد الدين بن الهيصم ، وسار السلطان بمساكره إلى جهة حلب حتى وصلها ،
في قصد شيخ وتوروز بمن مهما من الأمراء ، ثم كتب السلطان لتوروز
وشيخ بخيرهما ، إما الخروج من مملكته ، أو الوقوف لمحاربتة ، أو الرجوع
إلى طاعته ، يريد - بذلك - الملك الناصر الشفقة على الرعية من أهل البلاد
الشامية ؛ لكثرة ما صار يحصل لهم من الغرامة والمصادرة ، وخراب بلادهم
من كثرة النهابة من جهة العصاة ، ثم أخبرها الملك الناصر أنه عزم على
الإقامة بالبلاد الشامية السنين الثلاثة حتى ينال غرضه ، فأجابه الأمير شيخ
بأنه ليس بخارج عن طاعته ، ويعتذر عن حضوره بما خامر قلبه من شدة
الخوف والهية عندما قبض عليه السلطان مع الأتابك يشبك الشباني في
سنة عشر وثمانمائة ، وأنه قد حلف لا يحارب السلطان ماعاش ، من يوم حلقه
الأمير الكبير تفرى بردى - أعنى الوالد - في نوبة صرّخه ، وكرر الاعتذار
عن محاربتة ليكثر جلق ، حتى قال : وإن كان السلطان ما يسمح له بنبابة
الشام على عادته ، فينم عليه بنبابة أبلستين⁽¹⁾ ، وعلى الأمير توروز بنبابة
ملطية ، وعلى يشبك بن أزدمر بنبابة عين تاب ، وعلى غيرهم من الأمراء
ببقية القلاع ؛ فإنهم أحق من التركان المفسدين في الأرض ، وكان ما ذكره على
حقيقته ، فلم يرض السلطان بذلك ، وصمم على الإقامة ببلاد الشام ، وكتب
يستدعي التركان وغيرهم ، كل ذلك والسلطان بأبلستين ، وبيناهم في ذلك
فارق الأمير سودون الجلب شيخاً وتوروزاً ، وتوجه إلى الكرك واستولى
عليها بحيلة تحيلها .

Cilt 13, Sayfa 107, 813h./ 1410-1411 YILI

وأما شيخ ونوروز ، فإتتهما لما سار السلطان عن أبلستين خرجا من قيسارية^(١) بمن معهم ، وجاءوا إلى أبلستين فنعهم أبناء دُلغادر وقتلهم ، فانكسروا منهم وقرؤوا إلى عين تاب ، فلما قربوا من تل بأشير^(٢) تمزقوا وأخذت كل طائفة جهة من الجهات ، فلحق بحلب ودمشق منهم عيدة وافرة ، واختفى منهم جماعة ، ومر شيخ ونوروز بحواشيها على البرية إلى تدمر^(٣) فامتاروا منها ، ومضوا مسرعين إلى صرخند وتوجهوا إلى البلقاء^(٤) ودخلوا بيت المقدس

Cilt 13, Sayfa 143, 815h./ 1412-1413 YILI

ثم أحضر السلطان الأموال وصبها بين يديه ، فأشار عليه دمرداش بالخروج إلى حلب فلم يوافقته ، وأبى إلا الإقامة في دمشق ، فأشار عليه ثانياً بالعود إلى الديار المصرية فلم يرض ، وأقام بدمشق ، وكان رأى دمرداش فيه غاية الجودة ، فإن جميع أمراء التركان كانت مع الملك الناصر مثل قرايوك ، وابن قرمان ، وبني دُلغادر وغيرهم ، فحبب إليه الإقامة بدمشق لأمر سبق في القدم ، ولما أخرج السلطان الأموال أتاه الناس من كل فج من التركان والعربان والعشير^(٢) وغيرهم ، فكتب أسماءهم وأنفق عليهم وقواهم بالسلاح ، وأنزل كل طائفة منهم بموضع يحفظه

Cilt 14, Sayfa 5, 6, 815h./1412-1413 YILI

هذا ، والأمير نوروز قد استدعى جميع الثواب بالبلاد الشامية فحضر إليه الأمير

يَشْبُكُ بنُ أَرْدَمُرَ نَائِبَ حَلَبَ ، وَالْأَمِيرَ طُوخَ نَائِبَ طَرَابُلُسَ ، وَالْأَمِيرَ قِشَّ نَائِبَ
حَمَاهُ ، وَابْنَ دُلْغَادِرَ ، وَتَنْرِيَّ بَرْدِيَّ ابْنَ أُخِي دَمْرُدَاشَ ^(١) الْمَدْعُو سَيِّدِي الصَّغِيرَ ،
فَجَرَحَ الْأَمِيرَ نَوْرُوزَ إِلَى مَلَاقَتِهِمْ ، وَالْتِقَامَ وَأَكْرَمَهُمْ ، وَعَادَبَهُمْ إِلَى دِمَشْقَ ، وَجَمَعَ
الْقَضَاءَ وَالْأَعْيَانَ ، وَاسْتَفْتَاهُمْ فِي سُلْطَنَةِ الْمَلِكِ الْمُؤَيَّدِ وَحَبْسِهِ لِلخَلِيفَةِ وَمَا أَشْبَهَ ذَلِكَ ، فَلَمْ
يَتَكَلَّمْ أَحَدٌ بِشَيْءٍ ، وَانْفَضَّ الْمَجْلِسُ بِغَيْرِ طَائِلٍ .

وَأَنَّهُمْ نَوْرُوزَ عَلَى التَّوَابِ الْمَذْكُورِينَ فِي يَوْمٍ وَاحِدٍ بِأَرْبَعِينَ أَلْفَ دِينَارٍ ، ثُمَّ رَسَمَ
لَهُمُ بِالْتَوَجِّهِ إِلَى مَحَلِّ وَلَايَاتِهِمْ إِلَى أَنْ يَبْعَثَ يَطْلُبُهُمْ .

وَقَدِمَ عَلَيْهِ ابْنُ التُّبَّاتِيِّ فَمَنَعَهُ مِنَ الْاجْتِمَاعِ مَعَ النَّاسِ ، وَاحْتَفَظَ بِهِ بَعْدَ أَنْ كَلَّمَهُ فَلَمْ يُوَثِّرْ
فِيهِ السَّكْلَامُ ، وَأَخَذَ الْأَمِيرُ نَوْرُوزَ فِي تَقْوِيَةِ أُمُورِهِ وَاسْتِعْدَادِهِ لِقِتَالِ الْمَلِكِ الْمُؤَيَّدِ شَيْخًا ،
وَطَلَبَ التَّرْكَمَانَ ، وَأَكْثَرَ مِنَ اسْتِخْدَامِ الْمَالِكِ وَمَا أَشْبَهَ ذَلِكَ .

وَبَلَغَ الْمَلِكَ الْمُؤَيَّدَ شَيْخًا ذَلِكَ نَفَاحًا فِي ثَالِثِ ذِي الْحِجَّةِ مِنَ السَّنَةِ عَلَى الْأَمِيرِ قَرَمَاسَ
ابْنَ أُخِي دَمْرُدَاشَ الْمَدْعُو سَيِّدِي الْكَبِيرِ ^(٢) بِاسْتِقْرَارِهِ فِي نِيَابَةِ دِمَشْقَ عَوْضًا عَنِ
الْأَمِيرِ نَوْرُوزِ الْخَائِظِي ، وَعِنْدَ خُرُوجِهِ قَدِمَ الْخَلِيفَةُ بِمَفَارِقَةِ أُخِيهِ الْأَمِيرِ تَنْرِيَّ بَرْدِيَّ
سَيِّدِي الصَّغِيرِ لِنَوْرُوزَ وَقُدُومِهِ إِلَى صَفَدَ ^(٣) دَاخِلًا فِي طَاعَةِ الْمَلِكِ الْمُؤَيَّدِ شَيْخًا ، وَكَانَتْ
صَفَدُ فِي حُكْمِ الْمَلِكِ الْمُؤَيَّدِ ، فَدَقَّتْ الْبَشَائِرُ بِالْدِيَارِ الْمِصْرِيَّةِ لِذَلِكَ .

ثُمَّ تَهَرَّرَ الْحَالُ عَلَى أَنْ قَبَّحَارَ الْقَرَدَمِيَّ نَائِبَ حَلَبَ يَتَوَجَّهُ بِمَنْ مَعَهُ إِلَى مَدِينَةِ
طَرَسُوسَ ، وَيَسِيرَ السُّلْطَانَ عَلَى مَدِينَةِ مَرَّعِشَ إِلَى أْبُلُسْتَيْنَ وَيَتَوَجَّهُ رَسُولُ ابْنِ قَرَمَانَ
بِجَوَابِهِ وَيَمُودُ إِلَى السُّلْطَانَ فِي مَسْتَهَلِّ جُمَادَى الْأُولَى بِتَسْلِيمِ طَرَسُوسَ ، فَإِنْ لَمْ يَحْضُرْ
مَشَى السُّلْطَانُ عَلَى بِلَادِهِ ، فَسَارَ الرَّسُولُ مَجْبُوعًا نَائِبَ حَلَبَ إِلَى طَرَسُوسَ ، وَسَارَ السُّلْطَانُ
إِلَى أْبُلُسْتَيْنَ فَنَزَلَ بِالنَّهْرِ الْأَبْيَضِ فِي حَادِي عَشْرَةٍ ، فَقَدِمَ عَلَيْهِ كِتَابُ قَبَّحَارِ الْقَرَدَمِيَّ نَائِبَ

حَلَبَ بأنه لما نزل بَغْرَاس قدم عليه خليفةُ الأَرْمَنِ وأكابر الأَرْمَنِ وعلى يدهم مفاتيحُ قلعةِ سِيس^(٢) ، وأنه جَهَزَهُم إلى السلطان ، فلما مثلوا بين يدي السلطان خلع عليهم وأعادهم إلى القلعة بعد أن ولى نيابة سِيسَ للشيخ أحمد أحد أمراء العشرات بحلب ، ثم رَحَلَ السلطانُ حتى نزل بمنزلة كوخيك^(٣) ، فقدم عليه بها كتب آ قبائى نائب الشام بأن حسين بن كيبك أحرقت مملطية ، وأخذ أهلها وفرَّ منها في سابع عشر شهر ربيع الأول ، وأنه نزل بمملطية وشاهد ما بها من الحريق ، وأنه لم يتأخر بها إلا الضميف العاجز ، وأن فلاحي بلادها نزحوا بأجمعهم عنها ، وأن ابن كيبك نزل عند مدينة دوزكى^(٤) ، فندبه السلطان أن يسير خلفه حيث سار ، ثم أمر السلطان ولده المقام

الصنارمي إبراهيم ليتوجه إلى أبلستين ومعه الأمير جقق الأرغون شاولي الدوادار ، وجماعة من الأمراء لكبس الأمير ناصر الدين محمد بن دلقادر ، فساروا مجدين فصاحبوا أبلستين وقد فرَّ منها ابن دلقادر ، وأجلى البلاد من سكانها ، فجدوا في السير خلفه ليلاً ونهاراً حتى نزلوا بمكان يقال له كل ولى^(١) في يوم خامس عشره وأوقفوا بمن فيه من التزكمان ، وأخذوا بيوتهم وأحرقوها ، ثم مضوا إلى خان السلطان^(٢) ، فأوقفوا أيضاً بمن كان هناك وأحرقوا بيوتهم وأخذوا من مواشيهم شيئاً كثيراً ، ثم ساروا إلى مكان يقال له صاروس^(٣) ففعلوا بهم كذلك ، وباتوا هناك ، ثم توجهوا يوم سادس عشره فأدركوا ناصر الدين بك بن دلقادر وهو سائرٌ بأقاله وحرمه فقبضوه وأخذوا أقاله وجميع ما كان معه ، ونجا ابن دلقادر بنفسه على جرائد الخيل ، ووقع في قبضتهم عدة من أصحابه ، ثم عادوا إلى السلطان بالفنائم ، ومن جعلتها مائة جمل بختي^(٤) وخمسمائة جمل نقر^(٥) ، ومائة فرس ، هذا سوى ما نهب وأخذه المسكر من الأقمشة الحرير ، والأواني الفضية ما بين بلور فضيات وبسط

وفُزُّش ، وأشياء كثيرة لا تدخل تحت حصر ، فمُرَّ السلطانُ بذلك ، وصار السلطانُ
 يتنقَلُ في مراعى أُبُلُستين حتى قدم عليه آقباي نائب الشام بعد أن سار في أثر حسين
 ابن كيك إلى أن بلغه أنه دخل إلى بلاد الروم ، وبعد أن قرَّرَ أمرَ مَلَطِيَّةَ بِسُودِ أهلها
 إليها ، وبعد أن جهَّز الأمير جَارْقُطُو نائب حماة ، ومعه نائب أَلِييرة^(٦) ، ونائب قلعة
 الروم ، ونائب عَيْفَنَاب^(١) في عِدَّةٍ من الأمراء إلى كَخْتَا وَكَرَهْ كَر ، فإزاولوا القلعتين ،
 وقد أحرق نائب كَخْتَا أسواقها وتحصَّن بقلعتها ، فبعث السلطانُ إليهم نَجْدَةَ فيها ألف
 ومائتا ماش ، ثم قدِمَ كتابُ ناصر الدين بك بن دُلغادر على السلطان يسأل الفرو^(٢)
 عنه على أن يسَلِّمَ قلعة دَرَنْدَة^(٣) فأجيبَ إلى ذلك .

وأما قَجْقَارُ القَرْدَمِيَّ نائب حلب فإنه لما توجه إلى طَرَسُوسُ قدِمَ بين يديه
 إليها الأمير شاهين الأيدُّ كاري متولياً من قبل السلطان ، فوجد ابن قرمان قد
 بعث^(٤) نَجْدَةَ إلى نائبه بها ، وهو الأمير مُقْبِل ، فلما بلغ مقبلاً المذكور بحجبه
 العساكر السلطانية إليه امتنع بقلعتها ، فنزل شاهين الأيدُّ كاري وقَجْقَارُ
 القَرْدَمِيَّ عليها .

وكتب قَجْقَارُ إلى السلطان بذلك ، فأجابهم السلطان بالاهتمام في حصارها ،
 وحرَّضهم على ذلك ، فلا زالوا على حصارها حتى أخذوها بالأمان في يوم الجمعة
 ثامن عشر شهر ربيع الأول ، وسجنوا مُمبلاً وأصحابه .

ثم انتقل السلطان إلى منزلة سلطان قش^(٥) ، فقدم عليه بها فاصدُّ الأمير
 على بك بن دُلغادر بهديَّة ، ثم قدِمَ ناصر الدين بك بن دُلغادر مع ولده وصحبته
 كَوَاهِي^(٦) ومفاتيح قلعة دَرَنْدَة ، فأضاف السلطان نيابة أُبُلُستين إلى على بك بن
 دُلغادر مع ما بيده من نيابة مَرَعَش ، ثم ركب السلطان ليرى دَرَنْدَة ، وسار إليها على
 جرائد الخليل حتى نزل عليها وبات بظاهرها فامتعت عليه ، وأصبح فرسب الأمير آقباي

نائب الشام في إقامته عليها ، وأردفهُ بالآلات الحصار والصنّاع من الزردخاناه السلطانية ، وعاد السلطان إلى نُخَيْبِهِ فوصل إليه في تلك الليلة مفاتيحُ قلعة خندروس من مضائق درندة ، ثم ركب السلطان من الفدوبات على سطح المقبة المطيلة على درندة ، فلما أصبح ركب بساكره وعليهم السلاح ، ونزل بمخيمه على قلعة درندة وهي في شدة من قوة الحصار ، فلما رأى من بها أن السلطان نزل عليهم طلبوا الأمان فأتمهم ونزلوا بكرة يوم الجمعة ، وفيهم داود ابن الأمير محمد بن قرمان ، فألبسه السلطان تشريقاً ، وأركبه فرساً بتماش ذهب ، وخلع على جماعته ، واستولى السلطان على القلعة ، وخلع على الأمير الطنبغا الحكيم أحد رؤوس النوب باستقراره في نيابة درندة ، وأنعم عليه بأربعة آلاف دينار غير السلاح ، وخلع على الأمير منكلي بغا الأرغون شاوى أحد أمراء الطبلخانات بالديار المصرية بنيابة ملطية ودوركي ، وأنعم عليه بخمسة آلاف دينار ، ثم طلع السلطان إلى قلعة درندة وأحاط بها علماً ، ثم ارتحل عنها بعد أن مهد البلاد التي استولى عليها ، وعمل مصالحها ، وسار حتى نزل على النهر من غربي أبليستين بنحو مرحلة ، فأقام هناك أربعة أيام ليتمكن كل من ولي نيابة على عمله ورجوع أهل بلده إليه ، ثم رحل ونزل على أبليستين يريد التوجه إلى بهسنا وكختا وكركر ، وأعاد من هناك حمزة بن علي بك بن دلفادر إلى أبيه ، وجهاز له راية حمراء من الكمخا⁽¹⁾ الإسكندراني ، ونفقة وطلبخاناه .

وكان الأمير آقبای سار إلى بهسنا فقدم الخبر على السلطان من الأمير آقبای بأنه كتب إلى الأمير طمرق بن داود بن إبراهيم بن دلفادر المقيم بقلعة بهسنا يرغبه في الطاعة ، ويدعوه إلى الحضور إلى الحضرة الشريفة ، فاعتذر من حضوره بخوفه على نفسه ، فما زال به حتى سلم القلعة وحضر إليه ، فلما كان سادس عشر جمادى الآخرة

قَدِمَ الأَمِيرُ آقْبَايَ وَمَعَهُ الأَمِيرُ طُغْرُقُ وَمَنْ كَانَ مَعَهُ بِالْقَلْعَةِ ، وَقَدْ قَارَبَ السُّلْطَانُ فِي مَسِيرِهِ حِصْنَ مَنْصُورٍ^(١) ، فَنَخَلَ السُّلْطَانُ عَلَى طُغْرُقُ وَمَنْ مَعَهُ ، وَأَنْعَمَ عَلَيْهِمْ ، وَأَنْزَلَ طُغْرُقُ بِخَانِمِ ضَرْبٍ لَهُ ، وَنَزَلَ السُّلْطَانُ بِحِصْنِ مَنْصُورٍ فَوْرَدَ عَلَيْهِ الخَبْرَ بِنَزُولِ قَجْتَارِ القَرَدَمِيِّ عَلَى كَرَكِرٍ وَكَخْتَا ، وَقَدِمَ أَيْضًا قَاصِدٌ قَرَايَلُكَ صَاحِبُ آمِدٍ^(٢) مِنْ دِيَارِ بَيْكِرٍ^(٣) بِهَدِيَّةٍ قَبْلَهَا السُّلْطَانُ ، وَخَلَعَ عَلَيْهِ .

ثُمَّ قَدِمَ فِيهِ أَيْضًا رَسُولُ المَلِكِ العَادِلِ صَاحِبِ حِصْنِ كَيْفَا^(٤) بِهَدِيَّةٍ قَبْلَهَا السُّلْطَانُ أَيْضًا ، فَلَمَّا كَانَ القَدْرُ رَحَلَ السُّلْطَانُ وَنَزَلَ شَمَالِي حِصْنِ مَنْصُورٍ قَرِيبًا مِنْ كَخْتَا وَكَرَكِرٍ ، وَأَرْدَفَ نَائِبَ حَلَبَ بِالأَمِيرِ جَارِقُطْلُو نَائِبَ سَخَاةَ وَبِجَاعَةَ مِنْ أَمْرَاءِ مِصْرَ وَالشَّامِ .

وَبَعَثَ الأَمِيرَ يَشْبُكَ اليُوسُفِي نَائِبَ طَرَابُلُسَ لِمُنَازَلَةِ كَخْتَا ، وَخَلَعَ عَلَى الأَمِيرِ مَنكَلِي خَيْبَا الأَرغُونِ شَاوِي بِنِيَابَةِ قَلْعَةِ الرُّومِ عَوْضًا عَنِ الأَمِيرِ أَبِي بَكْرِ بْنِ بَهَادِرِ البَايِرِيِّ الجَمْعَرِيِّ ، وَخَلَعَ عَلَى الأَمِيرِ كَمُشْبَغَا الرُّكْنِي بِنِيَابَةِ بَهَسْنَا عَوْضًا عَنِ الأَمِيرِ طُغْرُقُ بْنُ دُلْفَادِرٍ ، ثُمَّ قَدِمَ جَوَابُ الأَمِيرِ قَرَايُوسُفَ ، وَقَرَأَ مُحَمَّدٌ صَحْبَةَ القَاضِي حَمِيدِ الدِّينِ قَاضِي عِسْكَرِهِ ، وَكَتَابَ شَاهِ أَحمَدِ بْنِ قَرَايُوسُفَ صَاحِبِ بِنْفَادِ مِنْ قَبْلِ أَبِيهِ ، وَكَتَابَ يَبْرُ عَمْرٍ صَاحِبِ أَرْزَنْكَانَ^(٥) بِهَدِيَّةٍ جَلِيلَةٍ مِنْ قَرَايُوسُفَ ، فَأَنْزَلَ حَمِيدَ الدِّينَ المَذْكَورَ بِمَخِيَمِهِ ، وَأَجْرَى عَلَيْهِ مَا يَلِيْقُ بِهِ .

ثُمَّ رَحَلَ السُّلْطَانُ حَتَّى نَزَلَ عَلَى كَخْتَا وَحَصَرَ قَلْعَتَهَا وَقَدْ نَزَحَ أَهْلُ كَخْتَا

Cilt 14, Sayfa 88, 822h./1419 YILI

ثُمَّ فِي يَوْمِ الخَمِيسِ أَوَّلِ شَهْرِ رَمَضَانَ قَدِمَ الخَبْرُ أَنَّ ابْنَ السُّلْطَانِ رَحَلَ مِنْ حَلَبَ فِي رَابِعِ عَشْرِينَ^(٤) شَعْبَانَ ، وَأَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ قَرَمَانَ وَوَلَدَهُ مِصْطَفِي وَإِبْرَاهِيمَ بْنِ رَمَضَانَ وَصَلَوْا إِلَى قَيْسَارِيَّةَ فِي سَادِسِ عَشْرِينَ^(٥) شَعْبَانَ وَحَصَرُوا بِهَا الأَمِيرَ نَاصِرَ الدِّينِ مُحَمَّدَ

ابن دُلْعَادِرِ نَائِبِهَا فَقَاتَلَهُمْ حَتَّى كَسَرَهُمْ^(٦) وَنَهَبَ مَا كَانَ مَعَهُمْ ، وَقَتَلَ مِصْطَفَى وَوَجَّاتَ رَأْسَهُ ، وَقَبِضَ عَلَى أَبِيهِ مُحَمَّدَ بْنَ قَرْمَانَ — فَسَجَنَ بِهَا ، ثُمَّ قَدَّمَ رَأْسَ مِصْطَفَى ابْنِ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيِّ بْنِ بَكِّ بْنِ قَرْمَانَ إِلَى الْقَاهِرَةِ فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ سَادِسَ عَشَرَ شَهْرِ رَمَضَانَ ، فَطِيفَ بِهِ بِشَوَارِعِ الْقَاهِرَةِ عَلَى رُمُحٍ ثُمَّ عُلِّقَ عَلَى بَابِ النَّصْرِ أَحَدَ أَبْوَابِ الْقَاهِرَةِ .

Cilt 14, Sayfa 330, 331, 832h./1428-1429 YILI

ثُمَّ فِي يَوْمِ الْأَرْبَعَاءِ تَلْعَسَ ذِي الْقَعْدَةِ وَرَدَ الْخَبْرُ عَلَى السَّلْطَانِ بِأَخْذِ الْأَمْرَاءِ الْمُتَوَجِّهِينَ إِلَى جِهَةِ بِلَادِ الشَّرْقِ مَدِينَةَ الرَّهْأَ مِنْ نَوَابِ قَرَأَيْلِكَ ، وَكَانَ مِنْ خَبَرِ ذَلِكَ أَنَّ الْعَسَاكِرَ الْمِصْرِيَّةَ لَمَّا سَارَتْ مِنَ الْقَاهِرَةِ إِلَى جِهَةِ الشَّامِ لِأَخْذِ خَرْتَبِيرْتِ^(١) — وَقَدِمَاتِ مُتَوَلِّيَهَا ، وَنَازَلَهَا عَسَاكِرُ قَرَأَيْلِكَ صَاحِبِ آمِدَ — فَلَمَّا وُصِلُوا إِلَى مَدِينَةِ حَلَبَ وَرَدَ عَلَيْهِمُ الْخَبْرُ بِأَخْذِ قَرَأَيْلِكَ قَلْعَةِ خَرْتَبِيرْتِ وَتَحْصِينِهَا وَتَسْلِيمِهَا لِوَالِدِهِ ، فَأَقَامُوا بِحَلَبَ إِلَى أَنْ وَرَدَ عَلَيْهِمُ الْأَمِيرُ سُودُونَ مِنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ نَائِبِ الشَّامِ بِعَسَاكِرِ دِمَشْقَ ، ثُمَّ جَمَعَ نَوَابِ الْبِلَادِ الشَّامِيَّةِ بِعَسَاكِرِهَا ، وَتَشَاوَرُوا فِي السَّيْرِ لَهَا ، فَاجْتَمَعَ رَأْيُهُمْ عَلَى السَّيْرِ ، فَمَضَوْا بِأَجْمَعِهِمْ : الْعَسَاكِرَ الْمِصْرِيَّةَ [وَالْعَسَاكِرَ]^(٢) الشَّامِيَّةَ إِلَى جِهَةِ الرَّهْأَ ، فَأَتَانَهُمُ بِالْبَيْرَةِ كِتَابُ أَهْلِ الرَّهْأَ بِطَلَبِ الْأَمَانِ وَقَدَرِ غَيْبُوا فِي الطَّاعَةِ ، فَأَمَّنُوهُمْ وَكَتَبُوا لَهُمْ كِتَابًا ، وَسَارُوا مِنَ الْبَيْرَةِ وَبَيْنَ أَيْدِيهِمْ مِائَتَا فَارِسٍ مِنْ عَرَبِ الطَّاعَةِ كَشَافَةَ ، فَوَصَلَتِ الْكَشَافَةُ الْمَذْكُورُونَ إِلَى الرَّهْأَ فِي شَوَّالٍ ، فَوَجَدُوا الْأَمِيرَ هَابِيلَ بْنَ الْأَمِيرِ عَمَّانَ بْنَ طَرُوقِ عَلِيٍّ الْمَدْعُوقِ قَرَأَيْلِكَ صَاحِبِ آمِدَ قَدْ وَصَلَ إِلَيْهَا وَدَخَلَهَا وَحَصَّنَهَا وَجَمَعَ فِيهَا خِلَافَتَهُ مِنْ أَهْلِ النُّضَيَّاعِ بِمَوَاشِيهِمْ وَعِيَالِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ ، فَزَلُّوا عَلَيْهَا فَرَمَوْهُمْ بِالنُّشَابِ مِنْ فَوْقِ أَسْوَارِ الْمَدِينَةِ .

ثم في يوم السبت سابع عشرين ذى القعدة ، عاد الأمير قرقماس نائب حلب إليها ، بعد ما كانت غيبته عنها بالعمق ومرج دابق وعينتاب خمسة وسبعين يوماً ، وقد فاته أخذ قيصرية لاستيلاء إبراهيم بن قرمان عليها ، وكان قصد السلطان أخذها ، واستنابة أخدم من أمراء السلطان بها . قلت : ولنذكر ما وعدنا بذكره لسبب سفر قرقماس نائب حلب منها ، ونسببه أن الأمير صارم الدين إبراهيم بن قرمان صاحب لارنדה وقونية من بلاد الروم^(٤) ، أراد أخذ مدينة قيصرية من الأمير ناصر الدين محمد بن دُلنادر ، وقد تغلب عليها

ناصر الدين المذكور ، وأخذها من بنى قرمان وولى عليها ابنه سليمان ، فترامى ابن قرمان في هذه الأيام على السلطان بأن يملكه قيصرية ، ووعد بشرة آلاف دينار في كل سنة ، وثلاثين^(٥) بختياً^(٦) وثلاثين^(٧) فرسا ، سوى خدمة أركان الدولة ، فكتب السلطان إلى نائب حلب أن يخرج إلى العمق ويجمع المساكر لأخذ قيصرية ، فخرج قرقماس إلى العمق ، وجمع ترکان الطاعة وكتب إلى ابن قرمان : أن يسير بعسكره إلى قيصرية .

فلما بلغ ابن دُلنادر خروج عسكر حلب لأخذ قيصرية منه ، بحث في الحال بامرأته خديجة خاتون بتقدمة للسلطان وممها مفاتيح قيصرية ، وأن يكون زوجها المذكور نائب السلطنة بها ، وأن يخرج عن ولدها فياض المقبوض عليه قبل تاريخه من سجنه بقلعة الجبل ، ووعد لذلك أيضاً بمال . قدمت خديجة خاتون المذكورة في أواخر شوال إلى مصر ، وقدمت مامعها من الهدية ، وتكلمت بما هو غرض زوجها ، فقبل^(٨) هديتها وأفرج [لها]^(٩) عن ولدها فياض ، وخلع عليه بناية مرعش .

وبينا السلطان في ذلك ، كان نزول قرقماس نائب حلب في يوم الاثنين أول ذى القعدة ، من المساكر على عينتاب ، فاتاه الخبر : بأن حمزة بن دُلنادر^(١٠) خرج عن طاعة السلطان بمن معه وتوجه إلى ابن عمه سليمان بن ناصر الدين بك ابن دُلنادر ، بعد ما بحث إليه وحلقه ، وأن دوادار جانبك الصوفي ومحمد بن كندغدى بن رمضان التركاني وصلوا إلى الأمير ناصر الدين محمد بن دُلنادر ، بأبُلستين وحلقاه ، أنه إذا قدم عليه الأمير جانبك الصوفي لا

يسلمه إلى أحد ولا يخذله ، وأن جانبك كان عند الأمير إسفنديار^(٤) أحد ملوك الروم ، فسار من عنده يريد سليمان بن دُنَادر ؛ فخرج إليه سليمان ، وتلقاه^(٥) هو وأمرأء التركان . وقبل أن يصل هذا الخبر إلى السلطان ، جهز خديجة خاتون إلى العود إلى زوجها ناصر الدين بك ، فخرجت خديجة ومعها ولدها فياض ، وسارت والسلطان ليس له علم بما وقع لابن دُنَادر مع جانبك الصوفي ، واستمر قرقمَاس على عينتك ، إلى أن بلغه أن الأمير صارم الدين

إبراهيم بن قِرمان جمع عساكره ونزل على قيصريّة ، فوافقه أهلها وسلّموها له ، وفر سليمان بن ناصر الدين بك منها ، فبلغه ظهور جانبك الصوفي ، وأنه اجتمع عليه الأمير أسلماس بن كبك ، ومحمد بن قطبكي ، وهما من أمرأء التركان ، ونزلوا على ملطية . فقدم سليمان على أبيه ناصر الدين [٢٢٢] بأبلستين ، ولم يبلغهما إلى الآن خبر الإفراج عن ولده فياض ، وخروجه من مصر مع أمه خديجة . وأخذ ناصر الدين بك يدارى السلطنة لينرج عن ابنه فياض ، وتذب ابنه سليمان لقتال أعوان جانبك الصوفي ، كل ذلك قبل أن يرد عليه جانبك الصوفي بمدة ، وقيل إنه كان أتاه خفية ، وبينما هم في ذلك وصلت خديجة خاتون وولدها فياض إلى زوجها ناصر الدين محمد بن دُنَادر ، فبلغ ناصر الدين مراده بالإفراج عن ولده ، وترك مداراة السلطان ، وانضم على جانبك الصوفي حسبما نذكره في مواضعه من هذه الترجمة إن شاء الله تعالى . وبلغ ذلك قرقمَاس نائب حلب ، فعاد من سفرته بغير طائل .

ومن يومئذ اشتغل فكر السلطان الملك الأشرف بأمر جانبك الصوفي ، وتحقق أمره بعدما كان يظنه ، وأخذ في عزل جماعة من النواب ممن يُخشى شرهم ، ويخوف من قرقمَاس تخوفا عظيما في الباطن ، لثلاث^(١) يميل إلى جانبك الصوفي ، فأول ما بدأ به السلطان ، أن عزل الأمير قانصوه النوروزي عن نيابة طرسوس ، ونقله إلى حجوية الحجاب بحلب عوضاً عن الأمير طوغان^(٢) السيفي تغرى بردى أحد عماليك الوالد ، ونقل طوغان المذكور إلى إمرة مائة وتقدمة ألف بدمشق ، واستقر الأمير جمال الدين يوسف ابن قلندر في نيابة طرسوس عوضاً عن قانصوه .

ثم في صفر من سنة تسع وثلاثين وثمانمائة ، ورد الخبر على السلطان : أن شاه رخ ابن تيمورلنك أرسل إلى السلطان مراد بك ابن عثمان ، متملك الروم ، وإلى الأمير صارم الدين إبراهيم بن قيرمان المقدم ذكره ، وإلى قراينك وأولاده ، وإلى ناصر الدين بك ابن دُلنادر ، بخلج ، على أنهم نوابه في ممالكهم ، فلبس الجميع خِلمه ، فشق ذلك على السلطان من كَوْن ابن عثمان^(١) لبس خلمته ، حتى قيل له : إنه فعل ذلك في مجلس أنه استهزاء به . قلت : ليس الخلعة والفُشارما إليه .

Cilt 15, Sayfa 65- 68, 839h./1435-1436 YILI.

ثم ورد الخبر على السلطان بأن الأمير ناصر الدين بك ابن دُلنادر قبض على الأمير جانبك الصوفي في سابع عشر [شهر] ربيع الأول ، وكان السلطان قدم عليه من البلاد الشامية كتاب ، وفي ضمنه كتاب من عند شاه رخ بن تيمورلنك ، يتضمن تحريض جانبك الصوفي على أخذ البلاد الشامية ، وأنه سيقدم عليه ابنه^(٢) أحمد جوكي^(٣) وبابا حاجي نجدة له على قتال سلطان مصر ، فقبض على حامل هذا الكتاب وحبس ، فلما بلغ السلطان ذلك كتب إلى نواب البلاد الشامية بالتأهب والاستعداد لنجدة نائب حلب الأمير إينال الحكيم إذا استدعاهم ، ولم يكثر السلطان بقبض جانبك الصوفي وقال : هذه حيلة .

وكان من خبر جانبك الصوفي والقبض عليه وهو خلاف ما نقل عنه قبل ذلك لاختلاف الأقوال في أمره ، فخبّره من هذا الوجه : أنه لما فرغ^(١) من الإسكندرية ، دخل القاهرة بعد أمور ، ودام بها سنين مختلفاً^(٢) في حاراتها وظواهرها ، إلى أن خرج منها متكرراً وسار إلى البلاد الشامية ، ثم إلى بلاد الروم ، فظهر بتوقات^(٣) في شوال من السنة للماضية ، أعنى سنة ثمان وثلاثين وثمانمائة ، فقام متوليها الأمير أر كنج باشا بماوته وأكرمته^(٤) وأنم عليه ، وكتب إلى ناصر الدين محمد بن دُلنادر نائب أبلستين ، وإلى أسلماس بن كيك ، وإلى محمد بن قطبكي ، وإلى قراينك ونحوهم من أمراء التركان بالقيام معه والاستعداد لنصرته ، فانضم على جانبك الصوفي عند ذلك جماعة كبيرة ، قهياً وخرج بهم من توقات ، فوافاه الأمير قرْمُش الأعور أحد مقدمي الألوف بالديار المصرية المقدم ذكره في واقعة جانبك الصوفي لما قبض عليه بالقاهرة .

وكان من خبر قُرْمُشُ المذكور، أن الملك الأشرف أمسكه بعد أن قبض على الأمير جانبك الصوفي بمدة يسيرة، وحبسه بغير الإسكندرية، ثم أطلقه وأنعم عليه بإمرة مائة وتقدمة ألف بدمشق، فلما خرج الأمير تَنبُكُ البجاسي عن طاعة [الملك] (٥)، الأشرف واقفه قرمش هذا وبقى من حزبه، إلى أن انكسر البجاسي وقبض عليه، فأخفى (٦) قرمش المذكور ولم يظهر له خبر إلى هذا اليوم، فكأنه كان مخفياً بتلك البلاد، فلما ظهر أمر جانبك الصوفي توجه إليه — انتهى .

وسار الأمير جانبك الصوفي بمن انضم عليه، ومعه الأمير قُرْمُشُ، من ثوقات إلى الأمير محمد بن قرايُلك صاحب قلعة جمر كَشَكْ، فأكرمهم محمد المذكور وقواهم، فشتوا منها الغارات على مدينة دوركي وضابقوا أهلها ونهبوا نواحيها، فاتفق ورود كتاب شاه رُخ ملك الشرق على قرايُلك يأمره (١) بالسير بأولاده وعساكره لقتال إسكندر بن قرا يوسف سريعاً عاجلاً، فكتب (٢) قرايُلك إلى ولده محمد بالقدوم عليه لذلك، فترك محمد جانبك الصوفي ومن معه على دوركي وتوجه إلى أبيه .

فسار جانبك إلى أسلماس وابن قطبكي، واجتمعوا ونزلوا على مَلَطِيَّة وحصروها، وكادهم سليمان بن ناصر الدين بك ابن دُلنادر، وكتب إلى جانبك : أنه معه ؛ فكتب إليه أنه يقدم عليه، وكان تقدم بينهما مكاتبات حسبما تقدم ذكره، ومواعيدات (بمجيء) (٣) جانبك إلى أْبُاسْتَيْن (٤)، فلم يقع ذلك وأرسل جانبك إليه بالقدوم عليه مع الأمير قرمش الأعور، فأكرمه سليمان، وركب وسار [٢٤] مع الأمير قرمش في مائة وخمسين فارساً إلى جهة جانبك الصوفي، حتى قدم عليه، فتلقاه جانبك وعاقفه وعادا بمن معهما على حصار مَلَطِيَّة، فأظهر سليمان من النصيحة ما أوجب ركون جانبك إليه، فأخذ سليمان في الحيلة على جانبك المذكور بكل ما تصل قدرته إليه، ولازال به حتى خرج جانبك معه في عدة من أصحابه ليستريحاً بمكان للنزهة فيه؛ ورتباً (٥) قُرْمُشُ وبقية العسكر على حصار مَلَطِيَّة، فلما نزل (٦) سليمان وجانبك للنزهة ورأى أن حيلته تمت، وثب جماعة سليمان على جانبك الصوفي وقيده وأركبوه (٧)

على أكديش ، وسار به ليلته و^(١) من الغد حتى وصل إلى بيوته بأبُلستين وحبسه عنده ، فلم يفتن قُرْمُش وأصحابه بمسك جانبك ، حتى جاوز جانبك بلادًا بعيدة ، ولما قبض سليمان على جانبك الصوفي أرسل يُعرف السلطانَ بذلك ويطلب من يأتيه من قبل السلطان ويتسلمه — انتهى .

Cilt 15, Sayfa 71, 839h./1435-1436 YILI.

ثم في تاسع عشرين [شهر]^(٧) ربيع الآخر المذكور توجه الأمير شاد بك الحكيم ، أخذ أمراء الطبليخانات ورأس نوبة ، إلى الأمير ناصر الدين محمد بن دُلنادر بمال وخيل وقماش سكتندري وغير ذلك ، وإلى ولده سليمان بمثل ذلك ، وكتب لهما أن يسلما شاد بك المذكورَ الأميرَ جانبك الصوفي ليحماه إلى قلعة حلب ، فسار شاد بك في هذا اليوم ؛ تأتي بقية أمره في عوده .

Cilt 15, Sayfa 82, 840h./1436-1437 YILI.

ثم في يوم الأحد عاشر [شهر]^(٦) رمضان عمل السلطان مشورة^(٧) بالأمراء ، لما ورد عليه الخبر بأن ناصر الدين بك^(٨) بن دُلنادر وتزيله جانبك الصوفي زحفاً بمن معه ما على بلاد ابن قرمان ، فاتفق رأى الجميع على سفر السلطان إلى بلاد الشام . وأخذ الأمراء في أهبة السفر ، ثم انتفض ذلك بعد أيام ، وكتب لنواب الشام بالسير إلى نحو بلاد ابن قرمان نجدة لابن قرمان ، فإن القوم أخذوا آق شهر^(٩) ونزلوا قلاعاً آخر .

Cilt 15, Sayfa 84, 85, 841h./1437-1438 YILI.

ثم في ثاني عشرين المحرم ورد الخبر على السلطان بأن نائب دوركي توجه في (٢) خامس عشر المحرم ، في عدة نواب تلك الجهات وغيرهم (٣) في نحو ألبى فارس ، وساروا حتى طرقت بيوت الأمير ناصر الدين بن دُلغادر ، وقد نزل هو والأمير جانبك الصوفي بمكان على بعد يومين من مرعش فتهبوا ما هناك وأحرقوا ، قترا بن دُلغادر وجانبك الصوفي في نفر قليل ، وذلك أن جموعهما كانت مع سليمان بن ناصر الدين

ابن دُلغادر على حصار قيصريّة الروم ، فسر [٣١] السلطان بذلك وأرسل إلى نائب دوركي بخلة وشكره . ثم قدم الخبر على السلطان أن الأمير إينال الجكمي نائب الشام خرج من دمشق بمساكرها يريد حلب ، وقد سارت جميع نواب الشام ليوافوا نائب حلب ويتوجهوا الجميع مدداً لابن قرمان ، بعد أن أرسل إينال الجكمي مقدمة هائلة للسلطان . ووصلت المقدمة المذكورة إلى القاهرة في يوم السبت سابع صفر المذكور

Cilt 15, Sayfa 87, 88, 841h./1437-1438 YILI.

وقدم الخبر على السلطان بموت جانبك الصوفي ؛ واختلفت الأقاويل في أمره إلى أن كان يوم السبت سابع عشر جمادى الأولى من سنة إحدى وأربعين المذكورة ، قدم (٢) مملوك (٣) تغري برمش نائب حلب إلى القاهرة برأس الأمير جانبك الصوفي ، فدقت البشائر لذلك وسرّ السلطان غاية السرور بموته ولهجت الناس أن السلطان

تم سمده ، [وقد قيل] (٤) : [المتنارب]

إذا تمَّ أمرٌ بدأ قصُّه

توقَّ زوالاً إذا قيل تمَّ

[٣٢] فأمر السلطان بالرأس فطيف^(٥) بها على رمح بشوارع القاهرة ، والمشاعلي^(٦) ينادى عليها : « هذا جزاء^(٧) من يخالف على الملوك ويخرج عن الطاعة ! » ، ثم ألتفت في قناة سراب .

وكان من خبر موت جانبك [الصوفي]^(٨) المذكور أنه لما كبس عليه وعلى ابن دُلنادر نائب دوركي ، في محرم هذه السنة كما تقدم ، وانكسر هو وابن دُلنادر ، فمقتته^(٩) ابن دُلنادر وافترقا من يومئذ ، فسار ابن دُلنادر على وجهه يريد بلاد الروم وقد تشتت شمله ، وقصد جانبك الصوفي أولاد قَرَائِلِك : محمداً

ومحمداً^(١) ، وقدم عليهما فأكرماه وأنزلاه عندهما . فأخذ تَفْرِي بَرْمَش نائب حلب يُدَبِّر عليه بكل ما تصل القدرة إليه ، ولا زال حتى استألفها ، أعنى^(٢) محمداً ومحمداً ابني قَرَائِلِك ، ووعدها بجملة مال إن قبضا على جانبك المذكور^(٣) ، يحمل إليهما خمسة آلاف دينار ، فلا إليه ووعده أن يقبضا على جانبك المذكور^(٤) ، فلم^(٥) جانبك بالخبر فشاور أصحابه في ذلك فأشاروا عليه بالقرار إلى جهة من الجهات ، فبادر جانبك وخرج من عندهما ومعه عشرون فارساً من أصحابه لينجو بنفسه . وبلغ ذلك القَرَائِلِكِيَّة فركبوا وأدركوه فقاتلهم فأصابه سهم سقط منه عن فرسه ، فأخذوه وسجنوه عندهم وذلك في يوم الجمعة خامس عشرين شهر ربيع الآخر من هذه السنة ، فمات من الغد فُتُطِع رأسه وحمل إلى السلطان ، فهذا القول هو المشهور . وقيل إن جانبك الصوفي مات بالطاعون عند أولاد قَرَائِلِك بعد أن أوعدهما تفرى بَرْمَش بالمال المقدم ذكره ، ولم يقبل منه ذلك واستمر على إكرامه . فلما مات جانبك الصوفي بالطاعون أخفيا ذلك وقطعا رأسه وبعثا به^(٦) إلى تَفْرِي بَرْمَش . قلت : والقول الأول هو المتداول بين الناس . ويأتي بقية ذكر جانبك الصوفي في الوفيات [من هذا الكتاب]^(٧) في محله [إن شاء الله تعالى]^(٨) .

Cilt 15, Sayfa 207, 840h./1436-1437 YILI.

وتوفى الأمير حمزة بك بن علي بك بن دُلْغَادِرٍ مقتولاً بقلعة الجبل في ليلة الخميس
سابع عشر جمادى الأولى .

Cilt 15, Sayfa 211, 841h./1437-1438 YILI.

وتوفى الأمير الكبير سيف الدين جانبيك بن عبد الله الصوفي الظاهري صاحب
الوقائع والأحوال والحروب ، في يوم الجمعة خامس عشرين^(٤) [شهر]^(٥) ربيع الآخر
بديار بكر وقُطعت رأسه وحُملت إلى مصرَ وطيف بها على رمح ثم أُلقيت في
قناة سراي ، وقد تقدم ذكر ذلك كله مفصلاً في مواضع كثيرة وما وقع للناس بسببه
بالديار المصرية والبلاد الشرقية ، غير أننا نذكر هنا أصله ومنشأه إلى أن مات ، على طريق
الإيجاز .

Cilt 15, Sayfa 337, 338, 843h./1439-1440 YILI.

ثم في يوم الثلاثاء خامس عشرين شوال ، قدم الأميرُ ناصر الدين بك ، واسمه
محمد بن دُلْغَادِرٍ نائب أبلُستين ، إلى الديار المصرية ، بعدما تلقاه المطبخُ السلطاني ،
وجّهت له الإقامة في طول طريقه ؛ ثم سارت عدة من أعيان الدولة إلى لقائه ، ومعهم
الخيول والخلع له ولأعيان من معه ، من أولاده وأصحابه ، فلما دخل إلى القاهرة وطلع إلى
القلعة ، ومثل بين يدي السلطان وقبل الأرض ، خُلع عليه السلطانُ خُلعةً باستمراره على
نيابة أبلُستين على عادته ، وأنزل في بيت بالقرب من القلعة ؛ وبالغ السلطان في
الاحترام بأمره والاعتناء به ، وشمله بالإتعامات^(١) الكثيرة . وكان ناصر الدين بك
المذكور ، له سنين كثيرة لم يدخل تحت طاعة سلطان ، وإن دخل فلم يعطَ بساطه ، فلما

سمع بسلطنة الملك الظاهر هذا ، وبحسن سيرته ، وقدم ، وأقدم معه ابنته التي كانت تحت جانبك الصوفي ، وعدة من نسائه ، فعمد السلطان عقده على ابنته المذكورة التي كانت تحت جانبك الصوفي ، ولها من جانبك المذكور بنت ^(٢٢) ، لها من العمر نحو ثلاث سنين ، بعد أن حمل إليها المهر ألف دينار ، وعدة كثيرة من الشقق الحرير وغيرها .

Cilt 15, Sayfa 339, 843h./1439-1440 YILI.

ثم في يوم الخميس ثامن عشر ذى القعدة ، قدم الأمير إينال الششاني الناصري ، أتاك دمشق ، والأمير أُلطُنْبَغَا الشريفي الناصري أحد مقدمي الألوف بدمشق ، وطلما [إلى] ^(٢٢) القلعة ، وخلع السلطان عليهما وأكرمهما . وفيها ^(٢٣) أيضا ، خلع السلطان على الأمير ناصر الدين بك بن دُلغَادِر خلعة السفر ، وسافر يوم الاثنين تاسع عشرين ذى القعدة ، بعد أن بلغت النفقة عليه من الإنعامات ثلاثين ألف دينار .

Cilt 15, Sayfa 464, 857h./1453 YILI.

ذكر زوجاته أيام سلطنته : أما قبل سلطنته فكثير جدا ، وأولهم (كذا) في أيام سلطنته ، خَوَند مُغَل بنت الباريزي ، تزوجها قبل سنة ثلاثين ، وطلقها في سنة اثنتين وخمسين ؛ ثم زينب جَرِيَّاش الكَرِيمِي قاشق ، ومات عنها ؛ ثم شاه زاده بنت ابن عثمان ملك الروم ، وطلقها في سنة أربع وخمسين ؛ ثم فَيَسَة بنت ناصر الدين [بك] ^(٢٤) ابن دُلغَادِر ماتت في سنة ثلاث وخمسين بالطاعون ؛ ثم بنت حمزة بك بن ناصر الدين ابن دُلغَادِر ؛ ثم بنت كرتباي الجاركسية ، قدم بها أبوها من بلاد الجاركس ، وأسلم على ما قيل ، ثم عاد إلى بلاده ؛ ثم بنت زين الدين عبد الباسط ، ولم يُزل بكارها ، تزوجها بعد موت أبيها في سنة خمس وخمسين وثمانمائة .

Cilt 15, Sayfa 499, 846h./ 1442-1443 YILI.

وتوفى الأمير ناصر الدين محمد بك بن دُلغادرِ صاحب أبلستين وهو الملك الظاهر جَمَقُ ، بأبُلُستين في أوائل جمادى الآخرة ، وقيل إنه قُتل على فراشه ، والأول أصح ؛ وكان كثير الشرور والمصيان على الملوك ، وقدم من (٣) ذكره في ترجمة الملك الأشرف من عصيانه وموافقته مع الأتابك جانبك الصوفي ، ثم في ترجمة الملك الظاهر جَمَقُ من دخوله في طاعته وقدمه إلى القاهرة ما يعني عن إعادته ثانياً هنا .

Cilt 15, Sayfa 542, 853h./1449-1450

وتوفيت (١) زوجة السلطان الملك الظاهر جَمَقُ خَوَند نفيسة (٢) بنت الأمير ناصر الدين بك بن دُلغادرِ ، بالطاعون في يوم الثلاثاء حادى عشرين صفر .

Cilt 16, Sayfa 172, 858h./1454-1455 YILI.

وتوفى الأمير سليمان بن ناصر الدين بك بن دُلغادرِ نائب ابلستين (٥) بها في باكر يوم الأربعاء ثالث شهر رمضان ، وتولى أبلستين بعده ابنه ملك أصلان .

Cilt 16, Sayfa 292, 870h./1465-1466 YILI.

وفي يوم السبت وصل سيفُ ملك أصلان بن سليمان بن ناصر الدين بك بن دُلغادرِ نائب أبلستين ، وذكروا أنه قتله فداوى ، ولا يلزمى ذكر اسم من أرسل إليه الفداوى .

Cilt 16, Sayfa 293, 870h./1465-1466 YILI.

وفي هذه الأيام عينَ السلطان تجريدةً إلى البلاد الحلبية نجدةً لشاه بضع بن دُلْفَادِرِ
نائب أبلُستين ، ليُمِينُوهُ على قتال أخيه شاه سوار بن دُلْفَادِرِ ، وفي التجريدة سبعة⁽¹⁾ أمراء
من أمراء الأتوف ، وهم : الأتابك قانم ، وتمرُّبغا أمير مجلس ، وبلباي الأمير آخور
الكبير ، وقاني بك المحمودي المؤيدي ، وبرُد بك هجين أمير جاندار ، وقايتباي
المحمودي الظاهري ، وجماعة كبيرة آخر من أمراء الطليخانات والمشرات يأتي ذكر⁽²⁾
أسمائهم عند سفرهم إن تم ذلك ، ثم بطلت التجريدة بعد أيام .

Cilt 16, Sayfa 294, 870h./1465-1466 YILI.

ثم في يوم الاثنين خامس عشر ربه استقر الأمير رُسْمُ بن ناصر الدين بك بن دُلْفَادِرِ
في نيابة الأبلُستين ، عوضاً عن ابن أخيه شاه بضع ، بحكم ضمف شاه بضع عن دفع أخيه
سوار ، وأظن أن رُسْمُ هذا أضعف من شاه بضع في دفع شاه سوار .

Cilt 16, Sayfa 300, 872h./1467-1468 YILI.

وفي يوم الخميس ثاني عشره ورد الخبر من نائب حلب يشبُك البجاسي أن شاه
سوار نائب أبلُستين خرج عن طاعة السلطان ، ويريد المشي على البلاد الحلبية ، فرسم
السلطان في الحال بخروج نائب طرابُلس ونائب حماة إلى جهة البلاد الحلبية لمعاونة نائب
حلب إن حصل أمر ، ثم عينَ السلطان تجريدةً من مصر إلى جهات البلاد الحلبية إن
أجأت الضرورة إلى سفرهم ، والذين عينهم في هذه التجريدة من أمراء الأتوف : الأتابك
يلباي ، وأمير سلاح قرُقماس ، وأمير مجلس تمرُّبغا ، وقاني بك المحمودي ، ومُقلباي
طاز المؤيدي ، وذكر أنه نعين عدة كبيرة من أمراء الطليخانات والمشرات ، وألف
ملوك من المماليك السلطانية ، هذا والسلطان قد بدأ فيه التوَعك من يوم عاشوراء ،
وهذا المرض الذي مات فيه ، ثم لهج السلطان بيزل يشبُك البجاسي نائب حلب وتولية
الأمير مُقلباي طاز المؤيدي المقدم ذكره عوضه في نيابة حلب⁽³⁾ .

Cilt 16, Sayfa 302, 872h./1467-1468 YILI.

وفي هذه الأيام ورد الخبر من دمشق بأن الأمير بُرْدَبِك نائِب الشام خرج من دمشق بما كرها في آخر الحرم إلى جهة حلب لمعاونة نائِب حلب علي قتال شاه سوار .

Cilt 16, Sayfa 303, 872h./1467-1468 YILI.

واستهل شهر ربيع الأول يوم الخميس والسلطان ملازم للفراش ، والناس في أمر مريح من توقف الأحوال ، لاسيما أرباب الحوائج الواردون من الأقطار ، هذا وجميع نواب البلاد الشامية قد خرجوا من أعمالهم إلى البلاد الحلبية ، لقتال شاه سوار

ابن دُلْفَادِر ، ما خلا جَكم نائِب صَفَد ، ونائِب غَزَّة قد خرج أيضا إلى جهة العقبة لقتال مبارك شيخ عرب بني عَقْبَة ، فهذا المقتضى خلا الجو للفسدين وقطاع الطريق وغيرهم بالدرب الشامي والمصرى ، ومع هذا ظفقتن لم تزل قائمة بأسفل مصر الشرقية والنربية ، وأيضا بأعلى مصر ، الصعيد الأدنى والأعلى ، وتزايد ذلك بطول مرض السلطان .

Cilt 16, Sayfa 345, 870h./1465-1466 YILI.

وَتُوَقِّيَ الأميرُ سيفُ الدين ملك أصلان بن سليمان بن ناصر الدين بك بن دُلْفَادِر نائِب أبلستين قتيلًا بها بيد فداوى في صلاة الجمعة بالجامع ، وثب عليه الفداوى وضربه بسكين كان في يده إلى أن قتله ، وقتل الفداوى في الوقت ، وقيل إن الفداوى كان أرسله الملك الظاهر خُشَقَدَم ، وحضر سيفه إلى الديار المصرية في عاشر ربيع الآخر ، وولى بعده شاه بضع أخوه ، ووقع بعد ذلك أمور وفتن قائمة إلى يومنا هذا .

Cilt 16, Sayfa 360, 361, 872h./1467-1468 YILI.

وفي يوم الخميس ثلثي عشرينه ورد الخبرُ على الملك الظاهر يلباي بمصيان الأمير بُردبك نائب الشام ، وأنه قتل جميع النواب الجردين معه لقتال شاه سُوار بن دُلنادر ، وكان الأمر غير ذلك ، ووقع أمور حكيناها منفصلة في تاريخنا « حوادث الدهور في مدى الأيام والشهور » محصولها أن بُردبك المذكور كان تهاون في قتال شاه سُوار المذكور ، وخذل المسكر الشامي لما كان في قلبه من الملك الظاهر خُشْتَدَم رحمه الله ، فكان ذلك سببا لكسر العسكر الشامي والحلبى وغيرهم ونهبهم ، وقتل في هذه الواقعة نائب طَرَابُلُس قانى باى الحسنى المؤيدى ، ونائب حماة تَمَّ خوجى الحسينى الأشرفى ، وأتابك دمشق قَرَاجا الخازندار الظاهرى ، وأتابك حلب قانصوه الحمدي الأشرفى ، وغيرهم من أمراء البلاد الشامية ، وغيرهم حسبما يأتي ذكرهم في الوفيات على عادة هذا الكتاب - انتهى .

Cilt 16, Sayfa 361, 872h./1467-1468 YILI.

هذا مع ما ورد من البلاد الحلبية من أمر شاه سُوار ، وقتل أكبر أمراء البلاد الشامية ، ونهبه للبلاد الحلبية ، وأخذ قِلاَع أعمالها وأن نائب الشام بُردبك في أسره ، وأن يَشْبُك البِجَاسى نائب حلب دخل إلى حلب على أقبح وجه ، فصار الناس بهذا القضى كالنم بلراع .

Cilt 16, Sayfa 362, 872h./1467-1468 YILI.

فلما كان يوم الاثنين سادس عشرين ربيع الأول المذكور خلع الملك الظاهر يلباي على الأمير أَرْبُك من طَطَخ الظاهرى رأس نوبة التوب باستقراره في نيابة الشام عوضا عن بُردبك الظاهرى ، بحكم انضمامه على شاه سُوار .
وفيه استقرَّ الأمير قانى بك الحمودى المؤيدى أمير مجلس أمير سلاح عوضا عن قَرَقَمَاس الأشرفى بحكم القبض عليه وجبسه بالإسكندرية ، واستقرَّ قانى بك المذكور مقدم المساكر لقتال شاه سُوار بن دُلنادر .

وعين السلطان في هذا اليوم عدة أمراء مجريدة لقتال شاه سوار ، فعين من أمراء الألو فاني بك المقدم ذكره ، وجانبك الإينال الأشرفي المعروف بقلقيز حاجب الحجاب ، وبرؤدبك هجين أمير جاندار ، وهؤلاء من أمراء الألو ، وعين أيضا عدة كثيرة من أمراء الطبلخانات والعشرات يأتي ذكر أسمائهم يوم صفرهم من القاهرة ، ثم عين صحبتهم ستائة مملوك من المالك السلطانية .

وفيه استقر الأمير إينال الأشرف الظاهري نائب غزّة في نيابة حماة ، عوضا عن ابن المبارك ، وكان الناصري محمد بن المبارك قد استقر في نيابة حماة قبل تاريخه عوضا عن الأمير آتم الحسيني الأشرفي ، بحكم مرضه وعوده من تجريدة شاه سوار إلى حلب ، وكان الناصري محمد بن المبارك إلى الآن لم يخرج من الديار المصرية ، فعول عنها قبل أن يحكمها أو يتوجه إليها ، وكان إينال الأشرف قدم إلى القاهرة مع الأمير أربك من تجريدة العقبة ، ثم رشع ابن المبارك إلى نيابة غزّة ، فامتنع عن ولايتها .

Cilt 16, Sayfa 364, 872h./1467-1468 YILI.

ثم في يوم الثلاثاء ثاني عشر ربيع الآخر^(١) استقر الأمير سودون البرؤدبكي الفقيه المؤيدى نائب قلعة الجبل بعد سودون القصري . وفي يوم الأربعاء ثالث عشر ربيع الآخر^(٢) رسم السلطان أن ينتقل الأمير إينال الأشرف المقدم ذكره من نيابة حماة إلى نيابة طرابلس بعد فقد نائبها الأمير قاني باي المؤيدى الحسيني في واقعة شاه سوار ، وذلك بسمي من إينال المذكور ، وذلك قبل أن يصل إينال المذكور إلى حماة .

Cilt 16, Sayfa 364, 872h./1467-1468 YILI.

وفيه ورد الخبر بأن الأمير برؤدبك نائب الشام طارق شاه سوار ، وقدم إلى مرعش^(٣) طائفا ثم سار إلى منزلة قارا^(٤) في يوم الخميس سابع عشر ربيع الآخر .

YÜKSEKÖĞRENİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN
Soyadı: SOLAK
Adı: Kürşat

Merkezimizde Doldurulacaktır

Kayıt No:

TEZİN ADI:

Türkçe : İbn Tagri Birdi'nin "en-Nucûm ez-Zâhire" Adlı Eserinde Geçen Dulkadiroğulları Beyliği İle İlgili Kayıtlar

Yabancı Dil : The Records Related to the Dulkadiroğulları Emirates as Indicated in en-Nucûm ez-Zâhire by Ibn Tagri Birdi.

TEZİN TÜRÜ : Yüksek Lisans	Doktora	Doçentlik	Tıpta Uzmanlık		
Sanatta Yeterlilik	[x]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ :

Üniversite : EGE ÜNİVERSİTESİ

Fakülte :

Enstitü : SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Diğer Kuruluşlar :

Tarih:

TEZ YAYINLANMIŞSA :

Yayınlayan :

Basım Yeri:

Basım Tarihi:

ISBN:

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : KANAT, Cüneyt

Ünvanı : Doç. Dr.

TEZİN YAZILDIĞI DİL : Türkçe

TEZİN SAYFA SAYISI : 118

TEZİN KONUSU (KONULARI) : İbn Tagri Birdi'nin Hayatı, Eserleri ile "en-Nücüm" adlı eserinde geçen Dulkadiroğulları ile ilgili kayıtlar ve bu beyliğin Memlûk Devleti ile olan ilişkileri.

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER :

- 1- İbn Tagri Birdi
- 2- en-Nucûm ez-Zâhire
- 3- Dulkadiroğulları Beyliği
- 4- Siyaset
- 5- Memlûk Devleti

Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER:(Konunuzla İlgili yabancı indeks, abstrakt ve thesaurus'ları kullanınız.)

- 1- İbn Tagri Birdi
- 2- en-Nücûm ez-Zâhire
- 3- Dulkadiroğulları Principality
- 4- Politics
- 5- Memlûk State

Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

1-Tezimden Fotokopi Yapılmasına izin veriyorum	[ ]
2-Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir	[x]
3-Kaynak göstermek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir	[ ]

Yazarın İmzası

Tarih :